



5639

5639



ՀԱՅԿ

1993

ՅՈՒՆՈՒԱՐ - ՓԵՏՐՈՒԱՐ - ՄԱՐՏ

ԹԻՒ 1 - 2 - 3

ՄԻՈՒՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱԿԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԼԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԵԱՆ

ԿԷ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1993

ՅՈՒՆԻԱՐ — ՓԵՏՐՈՒԱՐ — ՄԱՐՏ

ԹԻՒ 1-2-3

1993

January - February - March

No. 1-2-3

SION

VOL. 67

A MONTHLY OF RELIGION LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem



St. James Press, Jerusalem

ՓՈԽԱՆ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆԻ

ԾՆՆԴԵԱՆ ՊԱՏԳԱՄ

Ամենէն յատկանշական երեւոյթներէն մէկը մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի ծննդեան պատմութեան մէջ, այն դասն է որ կը սորվինք թէ ինչպէս կարելի է խոնարհութեան ճամբով մեծութեան հասնիլ: Աստուած մարդացաւ: Ու այդ՝ տեղի ունեցաւ շատ խաղաղ ու խոնարհ կերպով:

Մանուկ մը: Մսուրին մէջ փոքրիկ քաղաքի մը: Ծնունդ մը՝ որուն մասին աշխարհ գրեթէ հազիւ թէ տեղեկացաւ: Այնուամենայնիւ, մեր Տիրոջ ծնունդը ճառագայթող փաստն է խոնարհութեան մէջ անխաղախ աճելու, մեծանալու:

Եւ մեր Տէրը՝ ինքնին, մեծութեան ուղին ցոյց տուաւ ըսելով.- ո՛վ որ խոնարհեցնէ իր անձը այս մանուկին պէս, ան է մեծ՝ երկնքի թագաւորութեան մէջ (Մտթ. 18:14):

Շատ յաճախ, մարդ մեծութիւնը փնտռած է տարբեր ճամբաներու մէջ: Հարստութեան, ուժի, ուրիշներու վրայ դրուած ազդեցութեան, համբաւի, հմայքի: Այս ցանկութիւնները կ'աճին այնպիսի ընկերութեան մը մէջ, ուր մարդկային կեանքի զեղխութիւնը կը չափուի զգայացունց արարքներով եւ նիւթական ճոխութեան չափանիշով: Եւ սակայն ճշմարիտ հմայքը եւ մեծութիւնը կարելի է գտնել մարդկային սրտի խոնարհութեան ոլորտին մէջ, ուր նաեւ կը գտնենք սփոփարար սէրը Քրիստոսի:

Աշխարհի մէջ տարտղնուած հայ համայնքներու գոյատեւման պատմութիւնը, կը բացայայտէ այն ճշմարտութիւնը թէ արտաքին ճնշումներու եւ բռնութեանց չափ, վնասարար են ներքին աններդաշնակութիւնը, եւ անհամաձայնութիւնները: Եւ ասոնք առ յաւիտ կը ջնջուին, եթէ մենք ականջ տանք մեր բոլորին մէջ մրմնջող քրիստոնէական խոնարհութեան ձայնին, եւ մեր անձնական փառասիրութիւններէն վեր դասենք Գերագոյն Բարին:

Այսպիսի խոնարհութեան յայտնութիւններ ունինք Հայոց Պատմութենէն բազում մեծասիրտ եւ մեծոգի այրերու եւ կանանց, կեանքի բոլոր մարգերէն, որոնք ստեղծագործած են արուեստներ, հոգեշահ գրականութիւն, ճարտարապետութիւն, դաստիարակութիւն, գիտութիւն, եւ հոգեւոր կեանք, եւ ապահոված են մեր ազգի վերակենդանութիւնը, հակառակ մեր ազգային կեանքին մէջ յառաջացած շփոթանքներուն:

Աստուած մարդացաւ, "ընդ օրինօք մտաւ", ինչպէս մեր հոգեբազկ բանաստեղծ հայրապետը կը ձայնէ, որպէս զի մենք զինք կարենանք ճանչնալ իր ամենաիրաւ իսկութեանը մէջ, այսինքն, իբրեւ անձ մը: Այս է խորունկ իմաստը Հայ եկեղեցւոյ շարականագրի յայտարարութեան թէ՝ "Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ":

Ինչպէ՞ս կրնանք ըմբռնել ասիկա:

Կը տարրուինք կրկնել ազարակապանին պատմութիւնը:

Կը պատմուի թէ ազարակապան մը կար: Բարի եւ բարեսէր մարդ մը: Սա

անկարելի կը գտնէր հաւատալ եկեղեցւոյ այն ուսուցման թէ՛ Յիսուս Քրիստոսի անձին մէջ Աստուած մարդացաւ:

Եւ հետեւաբար, Ծնունդի տօնին նախօրեակին, փոթորկոտ օր մը, ինք տուն մնաց, մինչ իր ընտանիքի անդամները եկեղեցի գացին, տօնելու այդ իրողութիւնը:

Յանկարծ, պատուհանին դուրսի կողմը տեսաւ թռչուններու խումբ մը, ձիւնամրրիկին մէջ կորսուած, շփոթած, իրենց թերերը թափահարելով պատուհանի ապակիին դէմ, եւ յուսահատօրէն ապաստանարան փնտռելով: Ագարակապանը դուրս վազեց դէպի յարդանոց, բացաւ դուռները եւ լոյսը վառեց:

Բայց թռչունները ներս չմտան:

Հացի փշրանքները ցանեց ձիւնին վրայ դէպի յարդանոց:

Բայց թռչունները չը հետեւեցան:

Ապա փորձեց զանոնք բաց դռնէն ներս հրապուրել, իր բազուկները շարժելով եւ ձայներ արձակելով:

Բայց կրկին անօգուտ:

- "Կ'երեւի անոնք չեն ըմբռներ թէ ի՞նչ ըսել կ'ուզեմ" ան ամէլցուց:

- "Եթէ միայն կարենայի ես ինքս թռչուն մը դառնալ, իրենց պէս, թերեւս անոնք ինծի հետեւէին դէպի լոյսը", մտածեց ան: Այդ պահուն, ան Ծնունդի զանգակներուն ձայնը լսեց: Պահ մը մտիկ ըրաւ, եւ ձիւնին մէջ ծունկի ինկաւ: Ու աչքերը դէպի երկինք բարձրացուցած՝

- "Հիմա՛ կը հասկնամ", ան շնչաց, "թէ ինչո՞ւ, դո՞ւն՝ այդպէս ըրիր":

Քրիստոսի Ծնունդին հրաշքը մեծագոյն նշանն է Անոր ներկայութեան մեր մէջ: Կան նաեւ ուրիշ բազում նշաններ:

Մեր անհատական եւ հաւաքական ուրախութեանց եւ դժբախտութեանց մէջ, Անոր անձին եւ Անոր հոգիին ներկայութիւնը կը յայտնուի զԱյն տեսնել գիտցող հոգիներու աչքերուն, իբրեւ պատմութեան շարայարութեան իմաստ տուող, եւ քաղաքակրթութեան մթամած ճամբաները լուսաւորող ճառագայթ:

Ի՞նչ շուտ՝ տարի մը արդէն սահեր անցեր է: Կրկին յիշեցնելով մեզի ցնծա-
ռիթ Ծնունդը մեր Տիրոջ, եւ շողալով ինչպէս պայծառ աստղը Բեթղեհէմի, եւ Քրիստոսի լոյսով ու ջերմութեամբ ողողելով օրերը մեր կեանքին:

Բազմազբաղ աշխարհի մէջ, երբ պահ մը դադար կ'առնենք, երանի մեր հոգիի աչքերով տեսնենք հրաշալիքը ստեղծագործութեան, եւ անհուն խորհուրդները մարդկային սրտին, եւ երանի ամէն ինչ որ կ'ընենք, կը խորհինք ու կը հաւատանք, կրկին բոցավառի, հրաշագեղ լոյսովը Յիսուս Մանուկին, որպէս զի մեր ճանապարհը լուսաւորուի, սիրոյ, խաղաղութեան, "ի մարդիկ հաճութեան" շնորհներով:

Կ'աղօթենք որ Աստուծոյ օրհնութիւնը անպակաս մնայ Հայց. եկեղեցւոյ հոգետր պետ, Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Առաջին Ամենայն Հայոց Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին, նուիրապետական Աթոռներուն, Եպիսկոպոսաց, վարդապետաց, քահանայից, եւ սպասաւորաց դասուն, եւ մեր եկեղեցւոյ ամէն մէկ

անդամին, ծնողներուն եւ զաւակներուն վրայ:

Եւ Տէրը առատաբաշխ շնորհագարդէ աշխարհի համամարդկային ընտանիքը, Սուրբ Ծննդեան այս տօնին: Եւ Սուրբ Հոգին թափանցէ մեր սրտերուն, ու ճշմարտապէս բացայայտէ հրաշքը մարդացեալ Աստուծոյ յայտնութեան, եւ մեր բոլորին հոգիներուն մէջ յորդագեղ նորոգէ մեր հաւատքը, փառքին համար Ամենասուրբ Երրորդութեան, սերունդէ սերունդ, եւ յաւիտեանէ յաւիտեան:

Թող Տիեզերքը արձագանգէ օրհնաբեր աւետիսը Ծննդեան.-

Քրիստոս ծնաւ եւ յայտնեցաւ:

Օրհնեալ է յայտնութիւնն Քրիստոսի:

ԾՆՈՒՆԴԻՆ ՊԱՏԳԱՄԸ

Աւետիս հայոց, համայն մարդկութեան
Քրիստոս ծնաւ Փառքովն Յայտնութեան:

Պարզ մտորին մէջ խանձարուր, քթան
Ո՞վքեր իմացան, որ վրան գթան . . . :

Մոգերն իմաստուն, Աստղէն փալփլուն,
Առաջնորդուեցան ու եկան գտան

Մանուկը հրաշք, որ ընծաներ տան՝

Ծունկ դրին առջեւն, փառքով մ'առլցուն . . . :

Մեծամօր գիրկը սնաւ ու մեծցաւ,
Հրաշք Պատանին հօր գործին անցաւ:

Ան տուաւ մարդոց Երկնի Պատգամը՝

«Սիրել նախ զԱստուած, ապա նմանը.»

Եւ խաղաղութիւն՝ համայն մարդկութեան:

Որքան բաղդաւոր է դարուս մարդը,

Որ բովէ մ'անցնի, գտնէ հաւատքը

Եւ սիրո՛վ երգէ ու փառաբանէ՝

«Քրիստոս ի մէջ մեր յայտնեցաւ,

Խաղաղութեան ձայն հնչեցաւ.

Սէրն յընդհանուրս սփռեցաւ . . . »:

Յ. ՄԻԻԹԷՎԷԼԵԱՆ

1993 Christmas Message

H.B. Archbishop Torkom Manoogian,
Armenian Patriarch of Jerusalem

The bells of Bethlehem have just tolled midnight, announcing to the world the birth of a new day, and bringing to millions of human beings across the globe the joyous tidings of the birth of the messiah, Jesus Christ.

As we kneel in homage before this hallowed manger, in this humble grotto, to commemorate this moment, we are overcome by feelings of awe at being witness to this immortal mystery that is enacted every Christmas.

This year, as in every year before, we journeyed to Bethlehem in the footsteps of the three Magi who were following the bright star in the sky.

After a long and exhausting journey, the three wise men at last succeeded in accomplishing their mission, in finding and identifying the Child who was the Messiah.

Despite the many perils they confronted, they never relinquished their faith or their quest. They knew the star would eventually lead them to the newborn king. That knowledge was the secret of their power of endurance and perseverance.

How many of us possess that power, that sure knowledge of the possibility of deliverance from sin, and of the promise of eternal salvation, vouchsafed us by the promise of Christmas?

This is the supreme season of hope and of cheer, of courage in the face of adversity and of endurance in the face of affliction.

But as we look around us, we find ourselves encircled by hearts filled with sadness and pain. The cries of the distressed, in various parts of the world, ring in our ears.

Humanity seems to have lost its way, despite the exhortations of its prophets and teachers, enticed by the empty promises and treacherous wiles of Satan.

It is true that there is a new world order, and that the horrendous phantom of Armageddon has been banished back into the darkness that had spawned it. But this is no guarantee that the attainment of universal peace is any closer. Given man's insatiable propensity for violence, there will be no end to conflict.

Here, in our immediate region, we are daily witnesses to the ceaseless internecine infighting among our brothers the Arabs and Jews who have yet to find peace, although after four decades of relentless hostility, we can at last see a ray of light at the end of the tunnel.

Our world is not only suffering, it is also sick and degenerate. Some would say man has gone mad. And that would not be too far from the truth.

But it is not too late to wake up, to stem the tide of debauchery and destruction that is leading the world inexorably downhill towards catastrophe: exploding populations, pollution gone wild, unmitigated decadence, ravaging epidemics, genocidal wars. There is no end to the catalog of man's depredations that are wreaking irrevocable havoc on our planet.

The wonder that we have not yet blown ourselves off the face of the earth, and that we are still here, lies in the infinite love and mercy of God, made manifest most clearly at Christmas-time. It is only this "mercy within

mercy, within mercy" that has prevented us from tearing ourselves to pieces and destroying God's entire creation.

Despite all the evil in the world, personified in the greed, cruelty, hatred and oppression that man has become heir to, we can still recover, gird our loins and fight evil with good, hatred with love, greed with charity and cruelty with sanctity.

This is the true message of Christmas: love and hope. "For God so loved the world, that He gave His only begotten Son, that whosoever believeth in him should not perish but have everlasting life."

We need love and we need hope. We cannot have one without the other. Both are necessary. One is the outcome of the other. Neither is indispensable. And the new possibilities open for those who have love and hope in their hearts are boundless.

This is what the Angels heralded on that momentous day, two thousand years ago, when they sang to the shepherds of the glory of God revealed, of peace on earth and goodwill towards humankind.

BETHLEHEM, 1993



ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

PATRIARCHE SUPREME
CATHOLICOS DE TOUS LES ARMÉNIENS

Nº

Ս էջմիածին 19

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա.-Ի
Ս. ԾՆՆԴԵԱՆ ՔԱՐՈՋԸ ԽՕՍՈՒԱԾ Ս. ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐՈՒՄ
6 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1993-ԻՆ

Սիրեցեալ ժողովուրդ մեր,

Աստուածային անիմանալի տնօրինութեամբ, 1992 տարին հասաւ իր աւարտին: Բացուեց առաւօտը Նոր Տարւոյն, աւետումովը Փրկչին մեր Յիսուսի Քրիստոսի Ծննդեան:

„Խորհուրդ մեծ և սքանչելի“, որ կրկնուի է ահա երկու հազար տարիներ շարունակ, ամէն Նոր Տարի մեզ բոլորիս բերելով պատգամը, որ նաև մենք՝ ապրող մահկանացուներս, կոչուած ենք վերանորոգուելու ժամանակի հոլովոյթով, պայծառակերպուելու փրկչագործ Աւետարանի լոյսով, մեր կեանքի նոր ճանապարհի վրայ, մեր ձեռաց բարի ու արդար իրագործումներով:

Յիսուսի ծնունդը իրողութիւն է և հրաշք: Հրաշքը այն է, ինչ սպասում էին երկնքից՝ արդարութեան և ազատութեան ծարաւի խոնարհ ամբոխները մարդկանց, երկու հազար և աւելի տարիներ շարունակ:

Յիշենք մարգարէական խօսքերը Մարիամ Աստուածածնի, ուղղեալ եղիսաբէթին, ի մասին իր որդւոյն Յիսուսին, որ պէտք է ծնուէր՝ „Արար զօրութիւն քաղկալ իւրով, ցրուեաց զամբարտաւանս մտօք սրտից իւրեանց, քակեաց զհօրս յարոճոց և քարճրացոյց զխոնարհս. զհաղցեալս լցոյց քարութեամբ և զմեծամեծս արձակեաց ունայն“: (Ղուկ. Ա. 51-53):

Սոյն մարգարէութիւնը մնացել է մշտապէս այժմեական, քայց մանաւանդ մեր օրերին, երբ աշխարհը համայն, քրիստոնեայ Արևմուտքը յատկապէս, տագնապած է որոնումներով ու վերիվայրումներով, թէ իր հոգևոր և թէ իր ընկերային քարոյական կեանքում: Կան կանխագուշակող հոռետես քրիստոնեայ մտածողներ, որոնք ազդարարում են նոյնիսկ մայրամուտը Արևմուտքի: Մտածողներ որոնք՝ փառահեղ քրիստոնէական տաճարները համարում են՝ այլևս խօսք չասող լուռ քարեր, զուրկ ոգեշնչող հոգևոր ուժականութիւնից, ինչպէս հռոմէական կայսրութեան անկման ժամանակներում, երբ ամբոխները այլևս չէին հաւատում իրենց հոյաշէն հեթանոսական տաճարներին ու չաստուածներին: Նրանք ծարաւը ունէին մի պարզ ճշմարտութեան, մի նոր խօսքի, մի նոր Աւետարանի:

Այո՛, բւում է, թէ մեր օրերին էլ հոգեպէս յոգնած են մարդիկ, տառապում են ոգու սովից: Թւում է, թէ Քրիստոսի Աւետարանը քացակայ է իրական կեանքից: Ո՞վ իմանայ, գուցէ Արևելքը դառնայ աւետարներ Քրիստոսի ճշմարիտ խօսքի: Գուցէ այժմեական դառնայ իմ տեսիլքը, թէ՛ լոյսը ծագելու է Արևելքից:

Այս խոհերով, այս մտորումներով, Մենք ողջունում ենք Նոր Տարին և Քրիստոսի Սուրբ Ծնունդը, որոնց վրայ աւելանում են մեր Եկեղեցու և ազգի ծանր մտահոգութիւններն ու տագնապալի իրավիճակները:

Համարանքով այսօր փոքր մնացած մեր ժողովուրդը, իր Մայր Հայրենիքում և իր պատմական հարազատ Արցախում, իր կեանքի ու նակատագրի արդի պայմաններում, ապրում է հերոսաբար մերօրեայ աշխարհի տագնապը՝ „հօրներից

ՇԱՅՐԱԳՈՅ ՊԱՏՐԻԱՐԷ
ԿԱԹՈՒՆԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ



PATRIARCHE SUPREME
CATHOLICOS DE TOUS LES ARMÉNIENS

№.....

Ս. էջմիածին 19.....

իրենց գահերից տապալելու" և „խոնարհներին ու ֆաղցեալներին քարձրացնելու" յանդուգն երազանքով, իր արեան իսկ գնով:

Արցախի ցաւը լոկ մեր ազգի ցաւը չէ, այլ աշխարհի ցաւը, որի դէմ մաքառում է մեր ազգը, գրեթէ մէն մեծակ: Ինչքան էլ ծանր են շին մեր վրայ երկիւղներն ու սպառնալիքները, չենք կարող չհիանալ Արցախի ազատամարտիկների սիրամեղով, նրանց՝ սահման չունեցող զոհաբերութեան ոգով, մահուամբ մահը յաղթելու ֆրիստոնէական ժայռացած հաւատով:

Հայ ժողովուրդը, իր փոքորկայոյզ պատմութեան գուցէ ամենագնահատելի պահն է ապրում, պահը՝ ամէն գնով ազատ ապրելու վսեմ փորձութեան:

Մարդ լինելը ողբերգութիւն է: Իսկ հայ լինելը կրկնակի ողբերգութիւն: Հայը ապրում է մարդկային ճակատագիրը, մարդկային ողբերգութիւնը, այո՛, կրկնակի տառապանքով, կարող ենք ասել՝ կրկնակի հերոսական խենթութեամբ: Նա համոզուած է, որ երբեմն առանց „խենթութեան" ոչ մի իտէալ չի կարելի իրագործուել: Յիշենք, որ առաջին ֆրիստոնեաները, հզօր հոռմէական կայսրութեան տարածքի վրայ՝ „խենթեր" էին նկատուում:

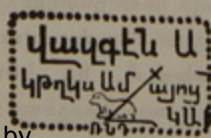
Մեր օրերի Արցախեան „խենթութիւնը" պատասխանն է հայորդիների, Հին Կտակարանի մեծ մարգարէ Նալու բոցաշունչ մարտահրաւերի՝ „Լո՛յծ գկննիոն անիրաւութեան, ֆակեա՛ զխարդախութիւն բոնութեան վաճառաց քոց, արձակեա՛ զնեղեալս թողութեամբ և զամենայն մուրհակս անիրաւութեան պատառեա՛" (Նալի ԾԸ-6):

Եւ ահա այսպէս, մի Նոր Տարի ևս իր դռներն է բացում աշխարհի ու մեր ազգի առաջ: Բոլոր հայերս ի Հայաստան և ի սփիւռս աշխարհի, յամառ լաւատեսութեամբ սպասում ենք, որ յաղթանակի արդարութեան ու ճշմարտութեան մեր աղաղակը, և խաղաղութեան ձայնը ազատ ու բարձր հնչի հայրենի երկնքի տակ:

Այս սպասումներով օրհնում ենք 1993 Փրկչական բուականի առաւօտը և Մանուկ Յիսուսի Սուրբ Ծնունդը ու աղօթում, որ Նա իր միշտ յաղթող Աւետարանով մնայ „լոյսը աշխարհի": Մնայ նաև առաջնորդող լոյսը մեր մարտնչող ժողովրդի կեանքի հորիզոնի վրայ:

Սիրեցեալ ու հաւատաւոր զաւակներ մեր, „վասն այսորիկ առէ՛ք զսպառազինութիւնն Աստուծոյ, զի կարող լինիք ի դիմի հարկանել չարին յաւուրն չարութեան: Եւ իրրև զամենայն ինչ կատարիցէք, հաստատուն կացէք, զտեղի՛ կալչիք, պնդեալ զմէջս ձեր ճշմարտութեամբ և զգեցեալ զգրահսն արդարութեան" (Եփես. Զ. 13-15): ամէն:

Գրիստոս ծնաւ և յայտնեցաւ, ձեզ և մեզ մեծ աւետիս: ամէն:



Handwritten signature: ՎԱԿԱՔԵՆ Ա

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԱՅՍՕՐ ԵՒՍ ՅԻՍՈՒՍ ԿԸ ՓՆՏՈՒՆ, ԿԸ ԽՕՍԻ

Այսօր մեր տօնախմբած սուրբերը, երկու երիտասարդ եղբայրներ էին, եւ Գալիլիոյ լինին եզերքը իրենց ձկնորս հօրը կ'օգնէին:

Մէկուն անունը Յակոբ էր, եւ միւսինը՝ Յովհաննէս:

Յայտնապէս, երկուքն ալ մտահոգ էին իրենց ժողովուրդի հոգեւոր կեանքով:

Կը կարդային իրենց Սուրբ Գիրքը:

Ամենուն պէս կը սպասէին Մեսիային, որ իրենց ժողովուրդը պիտի ազատէր այն բոլոր նեղութիւններէն, որոնց ենթակայ էին:

Յիսուս, ինքն ալ երիտասարդ, դեռ երեսուն տարեկան, կը հանդիպի այս երկու երիտասարդներուն, Գալիլիոյ լինին եզերքը, որոնք զբաղած էին, իրենց հօրը հետ, ձկնորսութեամբ:

Կը խօսի անոնց հետ նոյն մտահոգութիւններուն մասին:

Յիսուս անոնց կը համոզէ որ քաւական չէ՝ միայն ձկնորսներ մնալ:

"Ես ձեզ մարդոց հոգիներուն որսորդներ պիտի դարձնեմ", ըսաւ: ("Արարից զձեզ լինել որսորդս մարդկան" Մրկ. Ա. 17: "Յայսմհետէ զմարդիկ որսայցես ի կեանս" Ղկա. Ե 10):

Եւ այս երկու եղբայրները կը թողուն իրենց հայրը, մայրը, եւ ունկանները եւ նաւը, եւ Յիսուսին կը միանան, ուրիշ աշակերտներու հետ:

Անոնք հաւատացին եւ վստահեցան երիտասարդ վարդապետին համոզիչ խօսքերուն: Եւ ամէն ինչ թողեցին եւ Յիսուսին հետեւեցան:

Այդ երկու եղբայրները, այսօր, երկու հազար տարի է, ծանօթ են ամբողջ քրիստոնեայ աշխարհին, իբրեւ Զեքեթեան եղբայրներ:

Եւ անոնց կեղծանուն մըն ալ տրուած

է՝ "Որդիք Որոտման", "Բանբերգէս" (Մրկ. Գ. 17):

Յայտնի է որ տաքարին էին: Կրակ ու բոց: Սրտաց, անկեղծ, նուիրուած մանաւանդ Յիսուսի քարոզութիւններուն:

Անոնց նախանձայոյց նկարագիրը արտայայտող դէպքերէն երկուքը հետեւեալն են:

Ա.- Անգամ մը, Յովհաննէս ըսաւ Յիսուսին.- "Տէր, մէկը տեսա՞մ որ քու անունովդ դեւեր կը հալածէր: Արգիլեցի՞նք զինքը, որովհետեւ մեզի հետ չէր ուզեր շրջիլ, պտտիլ":

Յիսուս պատասխանեց. "Արգելի մի՛ ըլլա՛ք. ով որ ձեզի բացայայտ թշնամի չէ, ձեր կողմն է":

Բ.- Ուրիշ անգամ մը, Յիսուս ճամբայ ելաւ Գալիլիայէն Երուսաղէմ երթալու:

Սամարիայի քաղաքներէն մէկուն մէջէն երբ կ'անցնէին, ուզեցին կերակուր ուտել:

Սամարացիները հրեաներուն հակառակորդ լինելով, մերժեցին ուտելիք տալ:

Յովհաննէս ու Յակոբոս երկու եղբայրները, բորբոքած եւ կատաղած, ըսին Յիսուսի. "Տէր, կ'ուզե՞ս որ ասոնց գլխուն կրակ թափել տանք", եւ սատկեցնենք: Այսօր ալ կան այսպիսի նախանձայոյց եւ դիւրաբորբոք հոգիներ:

Յիսուս սաստեց իր աշակերտներուն, եւ ըսաւ անոնց. "Չէ՛ք գիտեր ի՞նչ հոգիի պիտի ծառայէք: Որդի Մարդոյ-ն չեկաւ մարդոց հոգիները կորստեան մատնելու, այլ՝ փրկելու" (Ղկա. Թէ 56):

Յիսուս իր ուսուցումներուն ընթացքին պատմած էր նաեւ որոմներուն առակը (Մտք. ԺԳ 20-30): - Մարդ մը իր արտին մէջ ցորենի քարի սերմեր ցանց:

Եւ երբ մարդիկ քունի մէջ էին, անոր թշնամին եկաւ, եւ ցանուած ցորենին

վրայ որում ցանց (անպէտ եւ վնասակար խոտի սերմեր), եւ գնաց: Երբ ցորենը բուսաւ ու պտուղ տուաւ, այդ որումներն ալ մէջտեղ ելան:

Տանտիրոջ ծառաները անոր մօտեմալով ըսին. "Ձէ՞ որ դուն ցորենի բարի սերմեր սերմանցիր քո արտիդ մէջարդ, այդ որումը, անպէտ խոտը ուրկէ՞ ելաւ:"

Ծառաներուն տէրը ըսաւ. "Թշնամի մը ըրաւ այդ":

Ծառաները՝ կատղած եւ գայրացած, ըսին. "Կ'ուզե՞ս որ երթանք եւ այդ անպիտան խոտերը քաղենք, հանենք ու դուրս նետենք:»

Այսօր ալ այս հոգիով եւ հաւատարիմ ծառաներ կան:

Անոնց տէրը պատասխանեց. "Ո՛չ: Առ այժմ ձգեցէք թող մնան": Որովհետեւ որումը քաղելու ժամանակ կրնաք յանկարծ ցորենն ալ հետը արմատախիլ ընել: Թողէ՛ք որ երկուքն ալ միասին անին, մինչեւ որ հունձի ժամանակը հասնի: Հունձի ժամանակ, հնձուորներուն կ'ըսեմ. "Նախ այդ անպիտան որումները քաղեցէ՛ք, իրարու կապեցէ՛ք խորձերով, կրակը նետելու համար: Իսկ ցորենը հաւաքեցէ՛ք իմ շտեմարաններուն մէջ:»

Մարդկային ընկերութեան մէջ միշտ պիտի գտնուին "թշնամի մարդիկ" որոնք միայն չարիք կրնան մտածել եւ գործել, ցորենի արտին բարի սերմերուն վրայ, գաղտնաբար, որումի սերմեր ցանելով:

Յիսուս ըսաւ թէ անոնցմէ վախճալու չէ: Յիսուս նաեւ յայտնեց թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ անոնց վախճանը:

Եւ հետեւաբար, Յովհաննէս եւ Յակոբոս Զեքեթեան "Որոտման Որդիներուն" պէս "բորբոքելու", «չարերուն գլխուն երկինքէն կրակ թափելու», պէտք չկայ:

Այսօր եւս Քրիստոսի պատգամները կը մնան նոյնը, եւ նշմարիտ:

Զեքեթեան եղբայրները ըմբռնեցին

Քրիստոսի Աւետարանի ոգին եւ նուիրուեցան այդ ոգիին քարոզութեան:

Յակոբոս Առաքեալ գլխատուեցաւ 44 թուականին, Ագրիպպա թագաւորին հրամանով, եւ եղաւ առաջին նահատակ առաքեալը:

Իսկ Յովհաննէս ապրեցաւ մինչեւ խոր ծերութիւն, եւ նոր կտակարանի 27 գիրքերուն մէջ իրեն կը վերագրուին Յովհաննու Աւետարանը, Յայտնութեան Գիրքը եւ Ընդհանրական Առաքելական երեք նամակներ:

Սուրբ Աթոռոյս պաշտպան սուրբերն են ասոնք: Եւ մեր հաւատաւոր ժողովուրդը շնորհընկալ հոգիով անոնց բարեխօսութեան կը դիմէ, Սուրբ Գլխադիր մատուրին մէջ իր սրտաբուխ աղօթքը կատարելով:

Այսօր, մեր Միաբանութիւնն ալ Աստուծոյ շնորհակալ ըլլալու մասնաւոր պատճառ մը ունի:

Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի մէջ մեր աշակերտներուն թիւը զգալի կերպով բարձրացաւ: Ասոնց մեծամասնութիւնը Հայաստանէն կուգան, Երեւանի եւ Էջմիածնի գանազան թաղամասերէն:

Այսօր եւս, Յիսուս աշակերտներ կը փնտռէ, անոնց խօսելու, զանոնք համոզելու, որ իբրեւ մարդոց հոգիները փրկելու առաքել-ութեան նուիրուած անձեր՝ դառնան "Որսորդս մարդկան":

Յիսուս այսօր ալ կը խօսի մեզմէ ամէն մէկուն, համաձայն մեր կացութեան, եւ մեր հոգեկան ձգտումներուն, համաձայն մեր ուրախութեան եւ կամ մեր խռով-ներուն եւ տագնապանքներուն: Որովհետեւ, այսօր եւս, Քրիստոսի պատգամները կը մնան նոյնը, եւ նշմարիտ:

Նոյն մտահոգութեամբ եւ ակնկալութեամբ կը նայինք մեր վաթսուն ուսանողներուն, եւ կ'աղօթենք որ Աստուած իրենց շնորհք տայ, տեսնելու եւ զգալու որ, Յիսուս իրենց եւ ներկայ սերունդին եւս

կը խօսի, գործածելով ներկայ պայմանները, կացութիւնները եւ միջոցները:

Ո՞վ միտքէն կ'անցընէր՝ թէ պիտի կարենայինք Հայաստանէն այսֆան թիւով աշակերտներ եւ ուսուցիչներ բերել: Բայց եղաւ:

Անմիջապէս կ'անդրադառնանք թէ թիւը չէ կարելորդը:

Այս վաճառքը եւ ժողովուրդը, 1938 եւ 39 տարիներուն, եռուն եւ աշխոյժ գործունէութեամբ կեանք մը կ'ապրէր: Եւ Միաբան վարդապետներուն թիւը հասած էր երեսուն եւ եօթի: Այդ առիթով, Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեան, "Անձինք 'Նուիրեալ'՝ քերթուածով, իր սրտին խորքէն կը մըմնջէր:—

"Մեր ալ թիւը հասած երեսուն եւ եօթի.

Աստուած իմ, սիրտս ինչպէ՛ս դէպի քեզ կը յորդի.

Բայց թիւն ի՞նչ կ'արժէ, Տէր. շնորհի՛ որ Որակին

Շողա՛յ փայլը մեր մէջ սրբութեան ջինջ ոսկին:»

Այդ որակին շնորհը կը ցանկանայ որ այս Սուրբ Աթոռին ուխտեալ զաւակները ունենան, եւ անոր հետամուտ լինին:

Այդ որակին շնորհը՝ կը ստանանք Աստուածաշունչ գիրքերու ընթերցումով, եւ դաստիարակութեամբ՝ թէ՛ տան մէջ, եւ թէ կրթարաններու մէջ:

Գիտութեամբ, եւ աստուածապաշտութեամբ:

Որքա՛ն կը ցանկանայինք որ մեր դաստիարակ ուսուցիչները եւ ուսանողները այս գիտակցութեամբ, եւ գործակցաբար, պատրաստէին եւ մշակէին այն բարեբեր հողը, ուր սերմանուած առողջ հատիկները ցորենի, պիտի ուռնան, բազմանան, եւ օրհնութեան պէս բաշխուին բազմութիւններու:

Գիտեմք թէ ո՛րք եւ բազմութիւնները՝ որոնք կարօտ են, նուիրեալ առաքեալներու

եւ անձնուէր մշակներու ծառայութեան, հոգատարութեան եւ հոգեւոր զարթօնքին:

Անոնք՝ Հայաստան աշխարհի տաճարածինք եւ աշխարհի ամէն կողմը տարտղնուած մեր ազգին զաւակներն են:

Մեր ուսանողներէն քանի՞ հոգի, իրենց երիտասարդ տարիքին, պիտի լսեն Յիսուսի ձայնը, եւ Յակոբոս եւ Յովհաննէս Զեքեքեան երկու երիտասարդ եղբայրներուն, եւ միւս առաքեալներուն նման, պիտի ձգեն իրենց հայրը եւ մայրը, եւ փոխանակ մէկ ընտանիքի հոգսին, պիտի նուիրուին բազմութիւններու փրկութեան, եւ Հայ Ազգի հոգիին եւ հոգեւոր մշակոյթին յաւերժացման գործին:

Քաջ եւ աննահանջ հոգիներու գործ է այդ: Անոնցմէ իւրաքանչիւրը զինուած Սուրբ Հոգիի շնորհներով, Պօղոս Առաքեալին հետ կը յայտարարէ, թէ ինչ որ ինք կ'ընէ, ոչ թէ ինք է որ կը գործէ, այլ Աստուծոյ կամքն է որ զինք կ'առաջնորդէ, կը զօրացնէ, եւ գործել կու տայ:

— Ինչպէ՛ս կ'ուրախանաս, երբ կը լսես պարգուկ ու սրտաց հոգիի մը շրթներէն, քաջ ու ամուր հաւատքի ինքնավստահութիւնը ցուցաբերող այսպիսի արտայայտութիւններ.

— «Աստուած բարին կը կատարէ:»

— «Աստուծմէ պիտի գտնեն:»

— «Զվարճս ի Տեառնէ ընկալցին:»

Այսպիսի հոգիներուն ներկայութիւնը Աստուծմէ պարգեւուած շնորհ է: Ու մենք պէտք է գիտնանք շնորհակալ ըլլալ Աստուծոյ տուածին համար: Այլապէս՝ «Նա կարող է ետ առնել զայն:»

Աղօթեմք որ Աստուծոյ շնորհաբեր օրհնութիւնը անպակաս մնայ Առաքելական այս Սուրբ Աթոռին, անոր զինուորեալ Միաբանութեան, եւ մեր ժողովուրդին հաւատաւոր զաւակներուն վրայէն. սերունդէ սերունդ: Ամէն:

Թ. Ա. Մ.

ԺԱՄԱԳՐԻԻ ԱՂՈԹՔՆԵՐԸ

ՆԱԽԱԲԱՆ

Առաքելները օր մը Յիսուսին մօտեցան եւ ըսին. «Տէր ուսո՛ւ մեզ կալ յաղօթս»: Ուրեմն Առաքելները աղօթել չէի՞ն գիտեր: Կ'երեւայ թէ այո, չէին գիտեր: Եւ կամ ալ եթէ գիտէին անգամ, իրենց գիտածը պակասաւոր էր, աղօթելուն շիտակ կերպը չէր: Եւ Յիսուս իրենց ուսոյց կատարեալ եւ շիտակ աղօթքը, Տէրունի աղօթքը, «Հայր Մերը»:

Մեր Տէրը, ոչ միայն աղօթելը ուսոյց, այլ ինքն անգամ աղօթեց: Միայնակ աղօթեց, լեռներու եւ անապատներուն մէջը աղօթեց, Առաքելոց հետը աղօթեց, Գեթսեմանիին մէջը աղօթեց, եւ նոյնիսկ աղօթեց Խաչին վրայ:

Սուրբ Գրոց մէջ յիշատակուող բոլոր Հայրապետներն ալ աղօթասաց անձինք եղած են: Արքահամ եւ Յակոբ եւ Մովսէս աղօթած են: Մարգարէները եւ Առաքելները աղօթած են: Աղօթած են նաեւ բոլոր սուրբերը եւ մարտիրոսները եւ ճգնաւորները եւ կոյսերը:

Աղօթքը եւ աղօթելը հիմքն է Հայերուս եկեղեցւոյն: Եւ մենք, Հայերս ունինք աղօթքներու հսկայական շտեմարան մը եւ գանձարան մը: Սոյն աղօթքներուն ո՞րքանը գիտենք արդեօք եւ կամ ո՞րքանը կը գործածենք այսօր: Դժբախտաբար մենք ալ առաքելոց կը նմանինք. թէ՛ չենք գիտեր այդ աղօթքները եւ թէ՛ անոնս կ'առնենք զանոնք:

Սոյն գրութեան նպատակն է աղօթքներու այս գանձարանին գոնէ մէկ տասանորդը պրպտել եւ ի լոյս ընծայել: Գիտնալու համար թէ մեր Հայրապետները եւ աղօթագիր սուրբերը ասկէ դարեւ առաջ ի՞նչ աղօթքներ շարադրած են, ի՞նչ բաներու համար պէտք տեսած են առ Աստուած աղերս մատուցանել, եւ մեզի ի՞նչ աւանդ ձգած են որ մենք ալ աղօթենք

իրենց նմանութեամբը:

Գրութեանս վերնագիրն է «Ժամագրքի Աղօթքները»: Անշուշտ մեր ժամագիրքը որ հարիւրաւոր էջերէ կը բաղկանայ իր ամբողջութեամբը աղօթագիրք է: Բայց եւ նկատի պիտի առնեմ միայն այն էջերը ուր կ'երեւան բուն աղօթքները, «աղօթք» մակդիրի տակ: Այսինքն պիտի չդպնամ Սաղմոսներուն, Շնորհալի Հայրապետի երգերուն եւ «հաւատով խոստովանիմին», Մանասէ Թագաւորի «Տէր Ամենակալին» եւ Նարեկացիի «Ի Խորոց Սրտի»ներուն: Բայց նկատի պիտի առնեմ, եօթը ժամապաշտութեանց մէջ երեւցող աղօթքները իրենց ամբողջութեանը մէջ:

Սոյն աղօթքները, անշուշտ թէ կը պարունակեն, բազմազան եւ այլազան աղերսներ եւ խնդրուածքներ եւ նիւթեր: Իմ նպատակս է հոս յիշատակել եւ գրութեան նիւթ ընել հետեւեալները միայն. «Խաղաղութիւն Ամենեցուն», «Խնամք Հայրական», «Կրօնաւորութիւն», «Թողութիւն Մեղաց», «Լոյս», «Արքայութիւն» եւ «Գոհութիւն եւ Փառք»:

«Խաղաղութիւն Ամենեցուն»

Ժամագրքի «աղօթք»ներուն մէջ, մշտապէս կրկնուող եւ կարեւոր նիւթերէն մին է Խաղաղութեան խնդրուածքը:

Ամենքս ալ գիտենք որ Խաղաղութեան փնտրտուիք, մերօրեայ աշխարհը մտահոգող իրականութիւններէն մեծագոյնն է: Կ'երեւայ թէ, Խաղաղութիւնը, ի հնումն, Հայաստան աշխարհի եւ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ համար եւս ամենակարեւոր անհրաժեշտութիւն մըն էր:

«Խաղաղութիւն» բառը, ժամագրքի էջերուն մէջ կը հնչուի աւելի քան հարիւր անգամներ: Մեր եկեղեցւոյն եօթը ժամապաշտութիւններէն մին, որոշած ենք անուանել «Խաղաղական»: Աղօթասաց եկեղեցականը, ամէն այսպէս կոչուած «մեծ» աղօթքի կիսուն անպայման կ'արտասանէ «Խաղաղութիւն ամենեցուն» ասութիւնը: Նոյնը կը պատահի Պատարագի ամբողջ երկայնքին: Սարկաւազը կրկին ու կրկին անգամներ կը քարոզէ հաւատացելոց. «Եւ եւս խաղաղութեան զՏէր աղաչեցուիք», եւ «Վասն խաղաղութեան զՏէր աղաչեցուիք»:

«Պահպանիչ» կարն աղօթքը որ էն յաճախ գործածուող աղօթքներէն մին է, իր մէջ կը պարունակէ խաղաղութեան խնդրուածքը: Ամենօրեայ ճաշերէն առաջ կ'աղօթենք եւ կ'ըսենք. «Ճաշակեցուիք խաղաղութեամբ»: Տէր Ողորմեայի պահուն աղիողորմ կ'եղանակենք. «Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն»: Եւ ժամապաշտութեանց աւարտին, քահանան հաւատացեալները կ'արձակէ «Երթա՛յք Խաղաղութեամբ» ըսելով:

«Խաղաղութիւնը» Սուրբ Գրոց մէջ եւս յաճախ գործածուող թեմա մըն է: Հակառակ անոր որ Հին ու Նոր Կտակարանի մէջ յաճախակի պատերազմներ եւ խռովութիւններ եւ մահեր տեղի կ'ունենան, բայց եւ այնպէս Խաղաղութիւն բառը եւ անոր տարբերակները, աւելի քան երեք հարիւր յիսուն անգամներ կ'երեւին Աստուածաշունչի մէջ:

Որքան երանելի ենք որ, մեր Տէրը Յիսուս Քրիստոս իր առաքելութիւններէն մին նկատած է ըլլալ բաշխիչ խաղաղութեան եւ քարոզիչ խաղաղութեան: Իր Ծննդեան օրն իսկ, հրեշտակները երգեցին եւ ամբողջ աշխարհին ծանուցին Անոր «եւ յերկիր խաղաղութիւն» բերելը: Եւ մենք քրիստոնեաներս զինք կը հռչակենք «Իշխան Խաղաղութեան»: Քրիստոս երանի կարգաց

բոլոր «Խաղաղարարներուն»: Եւ Վերջին Ընթրիքին, իր անձնական Խաղաղութիւնը ժառանգ ձգեց իր Առաքեալներուն: Յիսուս նոյնիսկ խաղաղութիւն քերաւ քնութեան եւ ծովերուն: Երբ ինք խօսեցաւ փոթորիկը հնազանդեցաւ: «Եւ եղբւ խաղաղութիւն մեծ», կ'ըսէ Աւետարանը:

Ահաւասիկ ուրեմն սոյն սրբազան խաղաղութեան կարիքին համար է որ մեր Հայրապետները իրենց շարադրած բոլոր «աղօթք»ներուն մէջն ալ անպայման կը ներմուծեն խաղաղութեան խնդրուածքը: Ահա քանի մը օրինակներ, եւ տեսէք թէ ինչպիսի բառերով գրի կ'առնեն անոնք իրենց այս նպատակը. —

Խաղաղութիւն Տուր Մեր անձին

«Խաղաղացո զանձինս մեր յամենայն սատանայական խռովութեանց եւ յաշխարհական զքօսանաց: . . . Խաղաղութեամբ բով ամրացո զմեզ եւ աներկիւղ պահեա յամենայն չարէ: . . . Հաստիչ խաղաղութեան, հաստատեա զանձինս մեր բոյով խաղաղութեամբ: . . . Պարսպեալ պահեա զանձինս մեր երկնաւոր խաղաղութեամբդ: . . . Աղբիւր խաղաղութեան, Տէր Աստուած մեր, խաղաղացո զմիտս եւ զխորհուրդս: . . . Հրեշտակի խաղաղութեան յանձն արա զանձինս մեր:»

Խաղաղութիւնը Տուր Գիշեր Եւ Յորեկ

«Շնորհեա մեզ Տէր, անխռով խաղաղութեամբ զգիշերս անցուցանել: . . . Գոհանամք զքէն յաղագս խաղաղութեամբ անցուցանելոյ զերկարութիւն տուրնջեան: . . . Հրեշտակի խաղաղութեան յանձն արա զանձինս մեր, որ եկեալ պահեցէ զմեզ անխռովս, ի տուէ եւ ի գիշերի, յարթութեան եւ ի հանգստեան մերում: . . . Եւ այժմ

աղաչեմք գեղ Տէր Աստուած մեր,
գիւնգիստ գիշերիս շնորհեա
խաղաղութեամբ անցուցանել: . . .
Փառք քեզ Տէր Աստուած մեր, որ
պարգեւեցեր զօրս զայս քարեալ եւ
խաղաղութեամբ անցուցանել:»

Խաղաղութիւն Տոյր Ամբողջ Աշխարհին
եւ Մեր Ազգին

«Ձխաղաղութիւն պարգեւեալ ամենայն
աշխարհի, եկեղեցեաց, քահանայից,
քաղաքացի քրիստոնէից, Հայրապետու-
թեան եւ Հանրապետութեան ազգիս Հայոց
եւ ամենայն ժողովրդեան: . . . Յիշեա
Տէր եւ օրհնեա զսուրբ եւ կաթողիկէ եւ
առաքելական եկեղեցի քո: Շնորհեա սմա
զանշարժ զխաղաղութիւն:»

Որպէս Հայ եկեղեցական, ամէն անգամ
որ եկեղեցւոյս մէջ կը կարդամ վերոյիշեալ
աղօթքները, եւ կ'իմանամ. «Սատանայ,
խռովութիւն, աշխարհական զրօսանաց,
եւ միտք եւ խորհուրդ» քառերը, եւ ասոց
բոլորին համար Խաղաղութիւն հայցուիլը,
ես ինծի կը խորհիմ եւ կ'ըսեմ. «Ուրեմն
մեր Հայաստան աշխարհին մէջ եւս մարդիկ
եւ ժողովուրդներ, անհատներ եւ
եկեղեցական եւ սրբազան հայրեր, մտքի
եւ հոգիի եւ զգացման մտահոգութեանց
մէջ էին եւ կը փնտռէին երկնաւոր
խաղաղութիւն»: Եւ երբ կը կարդամ,
եկեղեցեաց եւ ամբողջ աշխարհին համար
արտասանուած խաղաղութեան
բաղձանքները, ես ինծի կը մտմտամ. -
«ուրեմն մեր երանելի Հայրապետները,
իրենց ժամանակներուն մէջ եւս ազգաց եւ
քաղաքացիութեանց մէջ պատերազմներ կը
տեսնէին եւ պաղատագին կը հայցէին սէր
եւ խաղաղութիւն, թէ՛ մեր ազգին համար
եւ թէ՛ ամբողջ աշխարհին համար»:

Այսօր շեշտակի եւ քաղուժ
անգամներ կրկնուող «Խաղաղութեան»
պաղատանքներէն վերջ, Տէր Յիսուս

Քրիստոս մտիկ պիտի տա՞յ արդեօք իր
հաւատացեալներուն եւ իր եկեղեցիներուն:
Եւ եթէ այո, Ան մտիկ պիտի տայ, հապա
ինչո՞ւ համար կ'արտօնէ որ Պատերազմները
քաղմանան, Սատանայական գործունեու-
թիւնք իրենց աւերը տարածեն, եւ մար-
դերս տուայտիմք ներքին ու արտաքին
խռովութիւններով:

Սոյն հարցումները անշուշտ թէ կը
պատկանին բոլոր ժամանակներու, եւ
շատերու համար կը մնան
անպատասխան: Բայց եւ այնպէս, ես
անձնապէս կը հաւատամ որ, Յիսուս
մշտական կերպով կը հասնի ճշմարիտ
հաւատացեալ արդար աղօթքներուն, եւ
կը շնորհէ իր խաղաղութիւնը:

Միւս կողմէ պէտք է մոռնանք
սակայն որ, Քրիստոսի տուած
խաղաղութիւնը եւ աշխարհիս տալիք
խաղաղութիւնը նոյն եւ նման չեն երբեք:
«Խաղաղութիւն թողում ձեզ, զխաղաղութիւն
գիմ տամ ձեզ: Ոչ որպէս աշխարհս տայ՝
տամ ես ձեզ», կ'ըսէ Ան: Եւ ուրիշ տեղ՝
կը շարունակէ. - «Համարի՞ք եթէ
խաղաղութիւն եկի տալ յերկիր, ո՛չ՝ ասեմ
ձեզ, այլ քաժինս»:

Յիսուս խաղաղութիւնը կու տայ
ուրեմն: Բայց իր տուածը հոգեւոր
խաղաղութիւն է, երկնային խաղաղութիւն
է: Հրեշտակներու ունեցած խաղաղութիւնն
է: Հոգին Սուրբ կը բնակի այդ
խաղաղութեան մէջ: Քրիստոսի
խաղաղութիւնը ողորդած է սիրով եւ
հաւատով: Սուրբն Ստեփաննոս այսպիսի
խաղաղութիւն ունեցաւ իւր հոգին աւանդած
ատենը: Իր եկեղեցւոյն բոլոր
մարտիրոսներն ալ իւր երկնային
խաղաղութեանը շնորհիւ կարողացան ըն-
ծայել իրենց երկրաւոր կեանքը եւ ստանալ
երկնային փառաց պսակը:

Իսկ Ընդհանրական եւ Տիեզերական
Խաղաղութիւնը կ'երեւայ թէ պիտի
իրականանայ Կատարածին օրը, ըստ

Քրիստոսի: Երբ «Դայլ բւ գառինք ի միասին ճարակեցին» եւ աշխարհիս բոլոր ժողովուրդներն ալ պիտի ըլլան «մի հօտ եւ մի հովիւ»:

Մինչ այդ եկե՛ք մենք հետեւինք մեր

Հայրապետներուն եւ անձանձիր աղօթեմք.- «Պահպանիչ եւ Յոյս հաւատացելոց, Քրիստոս Աստուած մեր, պահեա զմեզ ընդ հովանեաւ սուրբ եւ պատուական խաչիւղ քո ի խաղաղութեան»:

ԿԱՐԷՆ ՔԱՀԱՆԱՅ

ՅԻՍՈՒՍԻ ԾՆՈՒՆԴԸ ԵՒ ՄՈԳԵՐՈՒՆ ԳԱԼՈՒՍԸ

Յիսուսի Ծննդեան պատմութեան մէջ, խորհրդանշական տեղ մը գրաւած է մոգերու դրուագը:

Թէեւ Ղուկաս ընդարձակօրէն գրած է Յիսուսի ծննդեան պարագաներուն մասին, բայց միայն Մատթէոս աւետարանիչն է, որ Մոգերու Դալուստը նկարագրած է իր Աւետարանին մէջ (Մտք.Բ. 1-12):

Մեծն Հերովդէսի թագաւորութեան շրջանին (Ն.Բ. 40-4), Յիսուս Նազովրեցի կը ծնի Բեթղեհէմի մէջ (Երբ. Bet-lehem, որ կը նշանակէ հացի-կերակուրի տուն): Դաւիթ թագաւորի հոջակաւոր այս քաղաքը հին ժամանակ կոչուած է Նփրաթայ (Դիրք Ծննդոց ԼԵ.19): Միւսիայի մարգարէութեան համաձայն, հոն պիտի ծնի իշխանը (Ե.2), որ պիտի հովուէ ու փրկէ ժողովուրդը (Մտք. Բ. 6):

Մանկութեան տարիներուն մեր մտքին մէջ անջնջելիօրէն դրոշմուած է այն պատկերը, թէ Յիսուս Քրիստոս ծնաւ ախոռ-մսուրին մէջ: Սակայն, Մատթէոս կը գրէ, որ մոգերը "տունը մտան" (Բ. 10). հետեւաբար, ախոռ-մսուրի պատկերը լիակատար չէ:

Նախնական եկեղեցւոյ նշանաւոր հայրերէն Ս. Յուստինոս շուրջ 150ի ատենները ապրած է Բեթղեհէմի շրջակայքը: Ան կը վկայէ թէ Յիսուս ծնած է քաղաքի մը մէջ:

Բեթղեհէմի մէջ տունները կառուցուած են կրաքարի գառիթափերու վրայ: Սովորական էր տան ստորոտի կրաքարը փորել եւ ունենալ քաղաքանման ախոռ մը: Այսպիսի վայր մը ծնած ըլլալու է Յիսուս: Հաւանական է նկատել որ Յովսէփի կարգադրութեամբ Մարիամն ու մանուկ Յիսուս պատսպարուած են տուն-քաղաքի մը մէջ:

Դ. դարուն, Մեծն Կոստանդիանոս կայսրը տաճար մը կանգնած է Յիսուսի ծննդավայրին տեղը, որ ցարդ կանգուն մնացած է եւ ամէն տարի հանդիսութեամբ պատարագ կը մատուցուի յիշատակելու Յիսուսի ծնունդը:

Յիսուսի ծնունդը կը զուգադիպի պատմական այնպիսի ժամանակաշրջանի մը, երբ ժողովուրդներ կ'անկկալէին թագաւորի մը գալուստը:

Հռոմայեցի մեծ պատմագիր Տակիտոս կը վկայէ, թէ «այն հաստատ համոզումը կը տիրէր, որ արեւելքը պիտի գորանայ ու Պաղեստինէն իշխողներ պիտի տիրանան համաշխարհային կայսրութեանց»: Ըստ Սուետոն պատմիչի, «Արեւելքի մէջ տարածուած է այն հին ու հաստատ հաւատքը, թէ պաղեստինէն եկած մարդիկ պիտի իշխեն աշխարհի»: Մարդկութեան

ակնկալութիւնը իրականութիւն դարձաւ Յիսուսի ծնունդով: Պաղեստինի Բեթղեհէմ քաղաքին մէջ Դաւիթի սերունդէն ծնած Յիսուս, հոգեւոր իշխանութեամբ տիրեց աշխարհի:

Աւետարանագիր Մատթէոսի քառերով, «երբ Յիսուս ծնաւ հրէաստանի Բեթղեհէմ քաղաքին մէջ, Հերովդէս թագաւորի օրով, արեւելէն մոգեր եկան Նրուսադէմ . . . եւ ահա այն աստղը զոր տեսած էին արեւելի մէջ, առաջնորդեց զիրենք, մինչեւ որ եկաւ կեցաւ այն տեղւոյն վրայ, ուր կը գտնուէր մանուկը . . . եւ երբ տունը մտան՝ տեսան մանուկը իր մօրը՝ Մարիամի հետ, եւ երեսի վրայ իյնալով՝ երկրպագեցին անոր. ապա քանալով իրենց գանձերը՝ անոր մատուցին նուէրներ՝ ոսկի, կնդրուկ, եւ զմուռս»:

Հին արեւելեան աւանդութիւն մը 12 մոգեր յիշատակած է: Աւետարանիչներ չեն յիշած անոնց թիւը, քայց նկատի առնելով Յիսուսի մատուցուած ընծաներու թիւը, քրիստոնէական եկեղեցին ընդունած է անոնց երեք հոգի ըլլալը ու զանոնք անչցած՝ Մելքոն, Գասպար եւ Պաղտասար անուններով: 1162 թուականին, մոգերուն ոսկորները Իտալիոյ Միլանօ քաղաքէն փոխադրուած ու ամփոփուած են Գերմանիոյ Քէօլն քաղաքի Մայր եկեղեցիին մէջ:

Մալխասեանց մոգ անունը (Magi) քաջատրած է որպէս «հին հեթանոսական կրօնների մէջ՝ մարգարէ, Գուշակ, աստեղագէտ» (Գ. Հտր. էջ 352): Հերոդոտոս յաւելեալ տեղեկութիւն կու տայ մոգերու մասին, թէ անոնք ծագումով Մարաց եղէն են: Ժամանակին երբ Մարաստանը Պարսկական տիրապետութեան ազատագրելու իրենց փորձերը կը ձախողին, կը հեռանան քաղաքական-աշխարհիկ կեանքէ, ու կը դառնան քաղաքական-սերունդ մը: Անոնք համբաւաւոր կը դառնան իբրեւ սուրբ եւ իմաստուն անձնաւորութիւններ,

հմուտ՝ փիլիսոփայութեան, բժշկութեան ու քննական գիտութիւններու մէջ: Իրենց արժանիքներուն շնորհիւ, մոգերը կը դառնան պարսիկ թագաւորներու դաստիարակ ուսուցիչներ: Պարսկաստանի մէջ անկարելի էր գոհ մատուցանել չաստուածներու առանց մոգերու ներկայութեան: Անոնք նաեւ գուշակութիւններ կ'ընէին ու երազներ կը մեկնաբանէին: Սուտոն Ներոնի պատմութիւնը գրած ատեն կը յիշէ, որ երբ հայոց Տրդատ թագաւորը Հռոմ այցի եկաւ Ներոնի մօտ, իր հետ բերած էր նաեւ խորհրդական մոգը:

Զեմք գիտեր թէ ո՛ր մէկ աստղին երեւումով մոգերը առաջնորդուեցան դէպի Բեթղեհէմ, քայց գիտեմք որ անոնք իրենց երկինքի հսկողութեան իբր արդիւնք՝ տեսան աշխարհի փրկիչին ծնունդը:

Իմաստուն մոգերը գուշակած են Յիսուսի կեանքի պատմութիւնը ու իրենց բերած ընծաներուն տուած են հետեւեալ մեկնաբանութիւնը. -

1) Ոսկին նշան է նոխրութեան ու թագաւորի վայել ընծայ: Սենեկա կը պատմէ, որ Պարթեւաստանի մէջ կարելի չէր թագաւորին ներկայանալ առանց նուէրի: Մետաղներու ազնուագոյնը արժանի ընծան է մարդոց սիրտերուն մէջ սիրով իշխած թագաւորին:

2) Կնդրուկը իբր անուշաքոյր խունկ Աստուծոյ կ'ընծայուի տաճարներու մէջ: Կնդրուկը վայել է քահանային, որովհետեւ ան մարդոց համար կը բարեխօսէ Աստուծոյ, ու կամուրջ մը կը շինէ մարդոց ու Աստուծոյ միջեւ: Յիսուս ճամբայ քաջաւառ Աստուած, որպէս զի մարդիկ ներկայանան Աստուծոյ:

3) Զմուռը մեռնողի տրուելիք նուէր է: Յիսուս աշխարհ եկաւ մարդոց հետ ապրելու, անոնց յայտնելու Աստուծոյ սէրը ու մեր մեղքերուն համար մեռնելու:

Արդարեւ, Յիսուսի ծնունդին առթիւ արեւելէն եկած երեք մոգերը իրենց բերած ընծաներով մարգարէացան, թէ Յիսուս պիտի ըլլար՝

- երկնաւոր Թագաւոր
- կատարեալ քահանայապետ եւ մարգարէ
- աշխարհի փրկիչը:

ԲԱՐԳԷՆ ԹՕՓՃԵԱՆ

ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՊԷՏՔԸ

«Հիմն անց, եւ արդ նոր եղեւ ամենայն»
(Բ. Կորն. Ե. 17)

Այս խօսքը Պօղոս Առաքեալին մէկ պատգամն է, որ նոր տարուան սեմին զրայ կեանքի նորոգութեան պէտքը կը շեշտէ:

Այսօր նոր տարի է, հիմը անցաւ, միւս տարիներուն նման թաղուեցաւ յաւիտեանականութեան մէջ: Ժամանակը դադար չունի, կ'ընթացայ անընդհատ: Տարիներ կանգ չեն առներ, հիմը կը սահի ու կ'աներեւութանայ, նորը անմիջապէս կու գայ ու կ'ողջունէ մեզ ամէն առտու նոր ծագող արեւին նման:

Տարին հին կը կոչուի երբ անիկա մեզմէ կը բաժնուի: Իրականութեան մէջ սակայն ո'չ հին կայ եւ ոչ ալ նոր: Այսօր նոր է երբ գայն անցեալին հետ թաղդատենք, իսկ հին է վաղուան բով: Ուրեմն նորութիւնը բացարձակ չէ, այլ յարաբերական:

Ամէն օր նոր է այն մարդուն համար որ կը նորոգուի շարունակ: Մերունիներ կան՝ որոնք մտնով թարմ ու սրտով երիտասարդ են, միւս կողմէ՝ տարիքով երիտասարդներ ալ ունինք, որոնք գլխով հինգած եւ զգացումով լնացած կեանք մը կ'ապրին:

Առաջինները տարիքի յառաջացումով աւելի նորոգուած ու երիտասարդացած են, մինչ վերջինները իրենց չափահասութեան տարիքը տակաւին չթեւակոխած՝ արդէն հինգած են ու ծերութեան նշաններ ցոյց կու տան: Ուրիշ խօսքով մէկը

ծեր-երիտասարդ է, իսկ միւսը՝ երիտասարդ ծեր:

Առաջինը այս օրը կ'ապրի, իսկ երկրորդը՝ երէկը: Մէկը ծերութեան մէջ նոր է, միւսը երիտասարդութեան մէջ հին:

Տարիները կու գան ու կ'երթան, ժամանակը կասիլ չի գիտեր, մեր կամքէն անկախ՝ ան կը սահի շարունակ: Ան որ սրտաբուխ բաղձանքներէն ու գեղեցիկ ծրագիրներէն ու պատեհութիւններէն օգտուելով չի զարգանար, ետ կը մնայ ու կը նահանջէ: Բնութեան անյեղի օրէնքն է այս:

Պօղոս առաքեալի ժամանակ Կորնթոսի եկեղեցիին մէջ նման մարդիկ կային, որոնք թէեւ դարձի եկած եւ քրիստոնեայ էին եղած, բայց տակաւին հեթանոսական կեանքի հետքերուն կը հետեւէին, հեթանոսական վարք ու բարքով կեանք մը կ'ապրէին, ատելութեամբ, նախանձով, բարկութեամբ, հայիոյելով, զիրար նախատելով աշխարհիկ կենցաղ մը միայն ունէին:

Պօղոս առաքեալ իր խօսքը անոնց ուղղելով կ'ըսէր՝ հեթանոսական օրերը անցան, լմացան. այսօր դուք Յիսուս Քրիստոսով նոր արարած եղած էք, ձգեցէք այդ հին բաները, որովհետեւ «հիմները անցան, եւ ամէն բան նոր եղաւ». ուստի նոր ապրելակերպի մը հետեւեցէք:

Նոյն պատգամը սրբազան առաքելալը այսօր մեզի ալ կու տայ եւ կ'ըսեն. հինը անցաւ, այժմ նոր տարուան սեմին վրայ կը կենաք, Յիսուս Բրիստոսով նոր արարած եղէք, նորոգուեցէք ու նոր կենցաղի հետեւեցէք, այլեւս ձգեցէք հին ապրելակերպը, որպէս զի նոր տարին ըլլայ ձեզի համար նորոգութեան շրջան մը, քրիստոնէական նոր կեանքի մը սկզբնաւորութիւնը:

Բոլոր անոնք որ անցեալ տարուան ընթացքին չը կրցան աւելի բարձր կենցաղի մը հետեւիլ, ահաւասիկ իրենց առջեւ Ամանորը նորանոր պատեհութիւններ կը ներկայացնէ, կրնան իրենց ծրագիրը կրկին փորձել:

Նոր Տարուան առաջին օրը՝ կեանքը նորէն սկսելու օրն է: Օր մը՝ որ սկիզբն է նոր շրջանի մը, որուն իւրաքանչիւր վայրկեանը իր անձանօթ պարունակութեամբ կը սպասէ որ ապրինք, եւ յարատեւեմ կեանքի նոր շաւիղներուն մէջ, առանց յուսահատելու:

Անգամ մը Նաբոլէոն Պօնափարք սապէս արտայայտուեցաւ. «Թշնամին թէեւ յաղթեց, բայց միւս կողմէ իր վրայ յաջորդ անգամ յաղթանակ տանելու կերպը ինծի սորվեցուց»: Մեծամեծ յաղթանակներ պարտութենէ ետք կու գան: Անշուշտ մարդկային կեանքի մէջ ճախորդութիւններ կան, որոնք շատ անգամ յաջողութեան կ'առաջնորդեն: Հետեւաբար պէտք է վիատիլ, այլ պէտք է յուսալ միշտ: Ամանորի մեծագոյն պատգամներէն մին՝ մեզի բերած այս նոր յոյսն է: Սրբազան մատեանը կ'ըսէ. «յոյսը ամօթով չի ձգեր» (Հռոմ. Ե. 5):

Շատերը իրենց բարի բաղձանքները իրագործելու մէջ կը ճախողին, որովհետեւ անոնց հետ միասին չեն ունենար ո՛չ միայն այս յոյսը այլ նաեւ պէտք եղած կամքի ոյժը, կորովն ու յարատեւութեան ոգին: Նոյն իսկ այս տուեալները անբաւարար

կան եւ յաջողելու համար կեանքի պայքարին մէջ: Պէտք է ասոնց միանայ նաեւ աղօթքը-հոգիին հպումը առ Աստուած: Բարոյական յաղթանակները բարոյական ոյժով ձեռք կը բերուին: Այս ոյժը մարդկային հոգին կը ստանայ Տիեզերքի Մեծ հոգիին հետ շարունակ շփման գալով: Ոմանք կ'առարկեն թէ ժամանակ չունին բարոյական ու հոգեկան մշակոյթի համար, ժամանակ չեն ունենար Ս. Գիրք կարդալու, աղօթելու եւ Աստուծոյ ներկայութեան մէջ մնալով վերացումի վայրկեաններ ունենալու: Ասիկա շատ անհիմն չմեղանք մըն է, ինչպէս Գերման մեծ բանաստեղծ Կեթէ կը մատնանշէ. «Ամէն մարդ բաւականաչափ ժամանակ ունի, եթէ զայն լաւագոյն կերպով գործածել գիտնայ»: Կորսուած ժամանակը իրաւ է թէ չի կրնար ետ դառնալ. բայց ներկայ վայրկեանին արժէքը կրնայ կրկնապատկելի լաւ կերպով օգտագործուելով: Մարդ մը ուրիշին տասը ժամուան մէջ արտադրածը մէկ ժամուան մէջ արտադրելով, իր ժամանակը տասնապատկած կ'ըլլայ: Հէնց այս իսկ պատճառաւ այսօր քաղաքակրթութեան երկիրներուն մէկ ժամը աւելի կ'արժէ քան կիսաքաղաքակրթութեան ժողովուրդներու մէկ օրը:

Կեանքի մէջ, մասնաւոր պատեհութիւններ մասնաւոր պարագաներու ներքեւ մեր առջեւ կը բացուին: Երկրագործը երբ գարնան չը ցանէ, փախցուցած կ'ըլլայ պատեհ առիթը: Երկաթագործը երբ երկաթը տաք-տաք չը ձեծէ՝ չի կրնար իր ուզած ձեւը տալ անոր: Նմանապէս երիտասարդութիւնը իր ոսկի պատեհութիւններով մեր կեանքին մէջ մէկ անգամ միայն մեզի կը ժպտի:

Զափահասը միւս կողմէ ունի տարբեր պատեհութիւններ՝ որոնցմէ գուրկ է ալեւորը, իսկ ծերունին իր կարգին ունի ուրիշ առաւելութիւններ, որոնք օրհնութեան մեծ միջոց կրնան դառնալ իրեն, երբ ի

վիճակի ըլլայ զանոնք գնահատելու:

Վերջապէս, ամէն մարդ որ աշխարհ կու գայ, այստեղ կատարելիք գործեր ունի առօրեայ կեանքի տարրեր շրջաններուն մէջ: Շրջաններ՝ որոնց մէջէն միայն մէկ անգամ պիտի անցնի: Ամէն տարիքի ու հասակի մէջ մեր պարտականութիւնները լիովին կատարելու մէջ կը կայանայ կեանքի վերջնական յաջողութիւնը, ինչպէս նաեւ մեր երջանկութիւնը: Պէտք է օգտուիլ կեանքի տարրեր շրջաններուն մէջ մեր առջեւ քացուած պատեհութիւններէն:

Նոր Տարուան առաջին օրը, ինչպէս յոյսի՝ նոյնպէս պատեհութիւններու օրն է:

Նմանապէս նոր տարին նոր որոշումներու օրն է: Պէտք է այս առիւտ առնենք նոր որոշումներ, նոր ձգտումներ ձգտելու համար քարձր եւ օգտակար կեանքի մը:

Մարդ մը փոքր տարիքին գերի եղած էր հայիոյութեան, իբր արդիւնք իր յոռի միջավայրին: Որոշեց նոր տարուան առաջին օրը այլեւս չը հայիոյել: Հագիւ մէկ-երկու օր կրցաւ տոկալ, քայց չկրցաւ շարունակել իր որոշումը: Յաջորդ տարուան առաջին օրը կրկին որոշեց չը հայիոյել այս անգամ սակայն դարձեալ պարտուեցաւ:

Երրորդ տարուան ամանորին կրկին որոշեց որ հայիոյութիւն չ'ընէ այլեւս: Այս անգամ յաջողուեցաւ հայիոյութեան մոլութենէն ազատագրուիլ, որովհետեւ կամքի ոյժ գործածելով հանդերձ աղօթեց գիշեր ցերեկ: Աղօթքը զինքը Աստուծոյ մօտեցուց եւ սկսաւ Աստուծոյ ներկայութիւնը զգալ եւ անկէ ստացած ներշնչումով ու քարոյական ոյժով զօրացաւ հոգեպէս, որով տարաւ յաղթանակը: Ամէն չար ունակութիւն Աստուծոյ կրնայ պարտուիլ:

Նոր տարուան այս ոսկի սեմին վրայ կեցած, կ'արժէ լրջօրէն ի մտի ունենալ թէ այս կեանքը մէկ անգամ միայն պիտի ապրինք, այս աշխարհէն մէկ անգամ

միայն պիտի անցնինք, այս պատեհութիւնները մեր առջեւ միայն մէկ անգամ միայն պիտի քացուին: Ուստի պէտք է ապրինք այնպէս, որ եթէ կարելի լինի մէկ անգամ եւս աշխարհ գալ՝ անկարելի լինի մեզ համար ասկէ աւելի լաւ կերպով ապրիլ:

Ինքնօգնութեան գրքին հեղինակը Սամուէլ Սմայլզ սապէս կ'աւէ. «Կորսուած գանձը առեւտրով կրկին կրնայ ձեռք բերուիլ, ինչպէս կորսուած տեղեկութիւնը՝ ուսմունքով, կորսուած առողջութիւնը՝ բժշկական խնամքով, իսկ կորսուած ժամանակը (պատեհութիւնը) այլեւս կորսուած է յաւիտեան»:

Ինչպէս գիտենք կեանքը անցաւոր է, անոր տեւողութեան շրջանը՝ կարճ, իմաստուն է այն մարդը որ այս անցաւորէն յաւիտեանականը կը շահի. ունայն աշխարհէն մնայուն արժէքներ դուրս կը հանէ. մարդկային միջոցներով աստուածայինին կը հասնի. առժամեայ պատեհութիւններով յաւիտեանական գանձերու կը տիրանայ:

Վերջացող տարուան հուսկ պատգամն է մեզի՝ զգաստանալ եւ խրատուիլ անցեալի փորձառութիւններէն, եւ հին տարիներու մէջ պատահած սխալները այլեւս չը կրկնել նորին մէջ, եւ փոխանակ մեր կորսնցուցած պատեհութիւններուն վրայ լալու, եւ օրերով մեր ըրած հին սխալներուն վրայ ողբալու՝ անոնց մեզի տուած դասերէն միայն օգտուիլ եւ զանոնք միանգամ ընդմիշտ դադրեցնել:

Իսկ նոր տարուան աւելի մեծ ու թարմ պատգամն է մեզի՝ տարին լաւ սկսիլ, լաւ շարունակել ու լաւ վերջացնել, տոգորուած նոր յոյսերով, նոր որոշումներով, նոր ներշնչումներով, նոր գաղափարականով եւ նորոգուած սիրտով ու հոգիով: Ըստ Սրբազան մատեանին, «այլեւս հիները անցան, եւ ահա ամէն քան նոր եղաւ»:

ՌՈՒԲԷՆ ՎՐԴ. ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ

ՎԱՐԴԱՆԱՆՑ ՊԱՏԳԱՄԸ

«Զերկնչինք ու չվախնանք հեքանոսներու քազմութենէն, եւ ոչ ալ մահկանացու մարդու ահոնի սուրի դէմ քիկունքնիս դարձնենք, որ եթէ տէրը յաղթութիւնը մեր ձեռքը տայ, ոչնչացնենք անոնց զօրութիւնը, որպէսզի ծանրանայ ճշմարտութեան կողմը. իսկ եթէ հասել է ժամանակը, մեր կեանքը սուրբ մահով աւարտելու այս պատերազմին մէջ, ընդունինք ուրախ սրտով, միայն թէ արիութեան ու քաջութեան մէջ չխառնենք վախկոտութիւն»:

Այս խօսքերով կը դիմէր Հայոց զօրքին Վարդան Մամիկոնեան, 451 թուին Աւարայրի ճակատամարտէն առաջ:

Այս խօսքերը ուղեցոյց ունեցած են մեր նախնիք, 1918 թուին Սարդարապատի հերոսամարտը սկսելով:

Այսօր, այս խօսքերով է որ կ'առաջնորդուի մեր ժողովուրդը իր ամենօրեայ Աւարայրին, իր յաւերժական գոյամարտին մէջ:

Հայոց պատմութիւնը լի է փառաբանութեան արժանի սխրանքներով, գնահատելի, քաջութեան քազում գործերով, այդ ամէնի մէջ սակայն, ուրիշ արժէք ու խորհուրդ ունի Վարդանանց ուխտի զինուորեալներուն գիտակցուած նահատակութիւնը, յանուն սրբազան ու սիրասուն Հայրենիքի, յանուն քրիստոնէական հաւատքի ու խղճի ազատութեան:

Ահա ինչու Վարդանանց տօնը դարերու հոլովոյթին մէջ քնաւ չի հիմնար. ժամանակներու ընթացքին ա'լ աւելի կը պայծառանայ անոր իմաստը, կը դառնայ նոր ոգեշնչումներու աղբիւր նոր սերունդներու համար:

Տօներ կան, որոնք քնաւ չեն հիմնար, չեն մաշիր ժամանակի ընթացքին, դարերը

կու գան ու կ'երթան, սակայն անոնք աւելի լուսաւոր իմաստ կը ստանան:

Ամէն տարի անոնք նոր կեանքի ու ներշնչումի աղբիւր կ'ըլլան:

Հայութեան համար այդպէս է Վարդանանց տօնը: Ժամանակն ու դարերը եկան ու անցան, սակայն չկրցան ստուեր մը ձգել անոր վրայ:

Ան իմացեալ մահուան անմահութեան խորհուրդը կը պատգամէ, կ'ամրապնդէ հայութեան ոգու զօրութիւնը եւ կ'առաջնորդէ անոր դէպի իր երազած ապագան:

Վարդանանց կեանքը աժան չէր, անշուշտ, քայց անոնք ունեցան քաջութիւն իրենց երկրային կեանքը յաւերժական արժէքներու գոհաբերել. եւ այդ է անոնց անմահութեան գաղտնիքը:

Անոնք Պարսից արքայի երեսն ի վար որոտացին. «Այս հաւատքէն ոչ ոք կրնայ մեզ խախտել. ոչ հրեշտակները եւ ոչ մարդիկ, ոչ սուրը եւ ոչ հուրը, ոչ ջուրը եւ ոչ ալ ամէն տեսակ դառն հարուածներ: Մեր բոլոր ինչքերն ու ստացուածքները բու ձեռքիդ մէջ են, ըրէ՛ քու կամքիդ համաձայն, ինչ որ կ'ուզես: Եթէ այս վկայութենէն վերջ ուրիշ բան կ'ուզես, պատրաստ ենք մեր մարմինը բու ձեռքիդ մէջ յանձնելու, շուտով ըրէ՛ ինչ որ կ'ուզես: Քեզմէ տանջանք եւ մեզմէ յանձնառութիւն: Քու սուրը եւ մեր պարանոցը»:

Մեր ազգի դարաւոր պայքարի պատմութեան ընթացքին Վարդանանց այս ամուր, շիտակ ու հաւատարիմ կեցուածքը քացառիկ է, եզակի ըլլալու չափ:

Աստուծոյ որդին իր անքիծ կեանքը գոհաբերեց մարդոց փրկութեան համար, գիտակցելով որ, մինչեւ ցորենի հատիկը չմեռնի հողին տակ, չի կրնար կեանք տալ ցորենի նոր եւ լեցուն հասկերու:

Այս ճշմարտութիւնը, իբրեւ համոզ-

ուած ֆրիստոնեաներ, Վարդանանք քաջ ըմբռնած էին:

Անոնք կամաւոր զոհաբերեցին իրենց անձերը, որպէս զի տարանջատուած Հայաստանի եւ Ֆիզիքապէս ընկնուած հայ ժողովուրդին երկու սրբութիւնները քշնամիին ձեռքը չիյնային:

«Անոնք մահ քան զկեանս ընտրեցին»:

Հոս կարելի չէ հպարտութեամբ ու երկիւղածութեամբ չիշել անունը Ղեւոնդեանց քահանաներուն, որոնք անձնագոհ ու նուիրեալ հոգեւորականութեան տիպարը հանդիսացան դարերու երկայնքին:

Անոնք խաչով եւ սուրով անգամ մը եւս փաստեցին հաւատացեալ մարդու զօրաւոր յատկութիւնները հայ հոգիին մէջ:

Ինչպէս որ մեծ աղետներու, ճգնաժամերու ատեն կը յայտնուի ազգի մը իրական նկարագիրը, անոր հոգեկան դիմագիծը, անոր առաքինութիւնները եւ քերութիւնները, այդպէս ալ Վարդանանց ատեն, երբ կենաց ու մահու մարտակոչ կ'ուղղուէր հայութեան, յայտնուեցաւ հոգու մեծութիւնն ու զօրութիւնը, անոր հարազատ ու բնորոշ նկարագիրը, ու ամէն անգամ, երբ կը կանգնին կեանքի ու մահուան նակատագրական կռուի անհրաժեշտութեան առջեւ, պէտք է որ անոնց նայինք: Անոնց հաւատքին ու արիութեան փորձաքարին կը զարնեմք մեր հաւատքն ու քաջութիւնը եւ մեզի զօրավիգ կ'ըլլան մեր պապերու դարաւոր ուժերը, մեր հայրերու ոգին:

Սիրելի հաւատացեալներ, ժառանգաւորաց դպրեւանքի եւ թարգմանչաց վարժարանի ուսանողներ, Վարդանանց պատերազմի մէջ Վարդան եւ իր զինակիցները իրենց կեանքը դրին սուրբ հայրենիքի զոհասեղանին, իսկ մեր հայրերը զանոնք զարդարեցին նահատակութեան լուսապսակով:

Մեր հաւատքի հօր Ս. Լուսաւորչի ու Սահակ-Մեսրոպի ցանած մաքուր սերմերը տուին իրենց առատ հունձքը, Վարդանանց խողովակով: Վարդանանց շնորհիւ հայ-ֆրիստոնեական հաւատը միացաւ դիւցազնութեան, անարդարութեան ու անիրաւութեան դէմ պայքարելու արիութիւնը շաղկապուեցաւ ճշմարիտ հաւատքին, դառնալով անպարտելի: Ուրիշ խօսքով, Վարդանանք եղան ֆրիստոնեական քաջութեան անհերքելի օրինակը մեր պատմութեան 1500 տարիներու ընթացքին:

Ամէն ժողովուրդ իր հոգիի լաւագոյն յատկութիւնները մարմնաւորած կը տեսնէ իր մեծ զաւակներուն, իր սուրբերուն եւ հերոսներուն մէջ, կը գնահատէ ու կը մեծարէ զանոնք, եւ զանոնք փառաբանելով ինքն է որ կը բարձրանայ:

Վարդանանք մեր ժողովուրդին ամենէն ինքնատիպ պատկերն են, հայութեան ազատատենչ հոգիին մարմնացումը: Հայ Ազգը մահը գերադասեց գերութենէն, չարչարանքն ու տանջանքը նախընտրեց ստրուկ կեանքէն, եւ ատոր համար ազատութեան հանդէպ իր ունեցած խորունկ սէրը միշտ վառ մնաց իր սրտին մէջ: Թէեւ ան կորսնցուց քաղաքական իր անկախութիւնը, սակայն ամուր փարեցաւ իր հոգեկան անկախութեան: Որքան ատեն որ օտար իշխանութիւնը զինքը ազատ ձգեց, իր հոգեկան ազատութեան մէջ ծառայեց անոր, բայց երբ ուզեց բռնաճալ իր խղիւղ ազատութեան վրայ նախընտրեց մեռնիլ, քան թէ ուրանալ իր հոգին, իր էութիւնը:

Սիրելի ունկնդիրներ, Վարդանանք մեզի թողուցին յաւերժական կտակ մը ու թանկարժէք ժառանգութիւն մը, հայրենի հողին վրայ սուրբ հաւատքով ապրելու, այդ հողն ու հաւատքը անձնագոհ պայքարով պաշտպանելու պատգամախօսութիւնը: Դարերու ընդմէջէն անոնք կ'ըսեն մեզի. «Դուք նահատակ հերոսներու

զաւակներ էֆ: Ձեր կոչումին հաւատարիմ մնացէ՛ք, հայութեան անունն ու պատիւը բարձր բռնեցէ՛ք: Ձեր արժանաւոր ցեղի մը զաւակները ըլլալը ցոյց տուէ՛ք, ձեր մաքուր նկարագրով, օրինակելի վարքով եւ բարեպաշտ կենցաղով, որովհետեւ ձեր ինքնապաշտպանութեան զենքերը աւելի բարոյական են քան զինուորական: Բարոյական կորով եւ հոգեկան արժանիքներ ունեցող ազգ մը չի մեռնիր, եւ չի կրնար մեռնիլ. ան պիտի ապրի, գոյատեւէ եւ ստեղծագործէ այս աշխարհի վրայ: Մենք պատրաստ ենք ունենալ այս նշմարտութիւնը ըմբռնելու չափ հասկացողութիւն, մեզի կտակուած այս գերազանց ժառանգութեան արժէքը գնահատելու չափ իմաստութիւն:

Վարդանանց նահատակութեան օրինակը զօրեղ եւ ազդու կոչ մըն է մեզի զգաստանալու, բարեփոխուելու եւ համախմբուելու, մէկդի ձգելով ամէն տեսակի անհատական հարցեր ու շահեր, որպէս զի կարենանք դիմագրաւել ու յաղթահարել մեր հայրենիքին, մեր ազգին բարոյական ըմբռնումներուն եւ վերջապէս մեր հաւատքին սպառնացող բոլոր յայտնի ու անբերելոյթ վտանգները: Թող Վարդանանց ոգին մեզի եւ յաջորդող սերունդներուն համար ըլլայ լուսաւոր ջահ մը եւ առաջնորդէ բոլորս դէպի բարոյական քարձուկներ, մեր ժողովուրդին եւ Աստուծոյ փառքին համար: Ամէն:

ԳՌԻՍԱՆ ՎՐԴ. ԱԼԶԱՆԵԱՆ

Դիզակնէսին հարցուցին, թէ ո՞ր կենդանիի խայթոցը ամենէն վտանգաւորն է:

Գիշատիչներէն՝ զրպարտիչինը, իսկ ընտանիներէն՝ շողոքորթի խայթոցը, պատասխանեց փիլիսոփան:

ՎԱՐԴԱՆԱՆՅ ՈԳԻՆ

Ես ամենեւին պիտի չուզէի խօսիլ եւ գրել Վարդանանց պատերազմին եւ անոր շարունակութեան եւ յաջող ելքին վրա, եթէ այդ շարժումներու ոգին չըլլար Վարդանանց դարուն յաջորդող բոլոր ժամանակներու հայոց համար: Ես նոյն խսկ չէի ուզեր, որ ուրիշներ ալ խօսէին Վարդանանց անունով, չպարծէին անոնց քաջագործութեամբ, եւ երեւակայական տխեղծ պատկերներ չշինէին Վարդանի համար, Սուրբն Ղեւոնդի համար, Վարդանանց պատերազմի համար, եւ պիտի չհանդուրժէի մանաւանդ, որ Վարդանանց յիշատակները տօնախմբուէին հայաստանեայց եկեղեցւոյ մէջ, եթէ անոնց ոգին պիտի չխանդավառէր ապրող հայութիւնը եւ պիտի չառաջնորդէր անոր՝ իր դժուարութիւններու միջոցին:

Այդ ոգին շատ յայտնի է եւ ներշնչող՝ ինչպէս Վարդանանց շարժումին մէջ, նոյնպէս անոնց վրայ գրուած ամբողջ գրականութեան մէջ, մեր Ե դարու պատմագիրներէն սկսեալ մինչեւ մեր օրերը:

Վարդանանք եւ Վահանեանք կռուեցան մտքի եւ խղճի ազատութեան համար. ուրիշ խօսքով՝ հայ Քրիստոնէութեան համար, որ արտայայտուած է հայաստանեայց եկեղեցիով: Այս ոգին զսպանակն է այդ շարժումներուն:

Վարդանանք եւ Վահանեանք չհանդուրժեցին ներքին շարիքներուն: Ըրին ինչ որ կարող էին ընել՝ ուղղելու եւ սիրաշահելու համար փառասէրները, մատնիչները, ուրացողները, բայց երբ չյաջողեցան սիրով, յաջողեցան սրով:

Վարդանանք եւ Վահանեանք՝ իրենց շարժումներու բովանդակ ընթացքին հաւատարիմ եղան ոչ միայն իրենց հայ Քրիստոնէական սկզբունքներուն, այլ նաեւ գերիշխան Կառավարութեանց: Ասիկա մեծ քաջութեամբ շեշտեցին իրենց գործքին եւ խօսքին մէջ հաւասարապէս:

Վարդանանք եւ Վահանեանք ասպետական ճշգրիտ ոգիով վարուեցան թշնամիներու հետ: Ասիկա հայ գինուորին եւ ասպետին ամէնէն չքնաղ եւ հոյակապ առաքինութիւնն էր, որ կը շեշտուի Մամիկոնեան նախարարութեան բոլոր պատմութեան մէջ: Ճերմակաձի Մուշեղ զօրավարին ասպետական վարմունքին պատմութիւնը Շապուհի կանանոցին հանդէպ, Փաւստոս Բիւզանդի ազնիւ դրուագներէն

մէկն է: Այս ոգին ասպետական է բառին ամէնէն իրական ու մաքուր առումով, եւ այս ոգին է, որ կը բարձրացնէ զէնք բռնող Հայ կտրիճներու քաջութիւնը:

Վարդանանք եւ Վահանեանք, կ'արժէ եւ հարկ է որ շեշտեմ մասնաւոր խնամքով, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ազատութեան դէմ լարուած ներքին եւ արտաքին որոգայթներն եւ ոտնձգութիւնները ջախջախեցին: Վարդանանց պատերազմին մէջ Հայաստանեայց եկեղեցւոյն, Դենշապուհի կարգադրութեամբ, հարկի տակ իյնալը ըմբոստացուցիչ պատճառներէն մին եղաւ: Եւ ասոր կրնային հանդուրժել, որովհետեւ ասիկա նիւթական կողմն էր եկեղեցւոյ ազատութեան բռնաբարութեան, բայց կար նաեւ անոր հոգեւոր ազատութեան դէմ վտանգ մը, որուն պաշտպանութեան համար ոչ միայն գրչի հոյակապ պայքարով մը գերազանցեցին Վարդանանք իրենց զինուորական քաջութիւնը, այլ նաեւ իրենց մեծ պատերազմով նուիրագործեցին եկեղեցւոյ ազատութիւնը:

Այս ոգին մնաց Հայ ժողովուրդին ներսը, եւ ամենեւին չհանդուրժեց ան, որ իր եկեղեցին նիւթապէս սրբապղծուի իր հաւատքին եւ արեան թշնամիներուն ձեռքով. այնպէս որ նոյն իսկ իր եկեղեցական սրբութիւնները - գիրք, սպասք, անօթք, պատկերք, եւն. - երբ գերուած գերփուած են, դրամական փրկանքներով եւ հոգեկան մաշումներով յաջողած է ազատել զանոնք: Ամէն անգամ, որ ձեռագիր Աւետարանի մը յիշատակարաններու մէջ հանդիպիմ այսպիսի դէպքի մը արձանագրութեան, կը յուզուիմ, տաքութիւն մը կ'եռայ ներսս, աչքերս կը լեցուին, եւ հպարտ կը զգամ ինքզինքս, որ իր թշուառութեան մէջ ազատական եւ ասպետական ազգի մը զաւակն եմ:

Եկեղեցւոյ եւ եկեղեցւոյ վերաբերեալ ամէն նուիրական բանի ազատութեան նախանձախնդիր այս ոգին, որ մեր ժամանակներու մէջ, յաւակնոտ եւ անհարազատ ազգասիրութենէ մը սկսաւ արհամարհուիլ, պայման է որ բռնէ կեդրոնական տեղը մեր բոլոր շարժումներուն մէջ:

Վարդանանք եւ Վահանեանք՝ դեռ այսօր եւ վաղը, եւ յաւէտ, ցորչափ Հայ Ազգն ապրի ոեւէ չափով ու կերպով, իրենց ոգիով պէտք են վառել հայերը, խանդավառել եւ առաջնորդել:

Վարդանանց պատերազմը պատմական պարզ յիշատակ մը պէտք է մնայ Հայոց Պատմութեան մէջ, որովհետեւ այդ պատերազմին բոլոր պարծանքը իրենցն է միայն, եթէ իր ոգիով պիտի չոգեւորէ մեզ:

ԲԱՔԳԷՆ ԵՊՍ. ԿԻԻԼԷՍԵՐԵԱՆ Պոստոն, 1920

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ՀԱՐՈՒՄԻ ՈՐԴԻՆՅՆ ՊԱՆԴԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

29) Գովքն անոնց երգուած՝ վեհ տաղով քան թ'իմ:
 Բայց ես պիտ' մէկն այդ հպարտ գունտէն զատեմ,
 Մասամբ որ ես նոյն ճիւղէն կը նկատուիմ,
 Մասամբ անիրաւ եղած իր Հօր դէմ,
 Մասամբ որ անոնք երգս կը սրբացնեն
 ե՛ն ինք ամենաքաջն էր երբ կը քիչնար՝
 Շարքը ահաւոր տեղատարափէն.
 Նոյնիսկ երբ ռազմի մըրիկն նուագած ալ,
 Սըրտէդ աւել ազնիւ սիրտ չըխոցուեցաւ քաջ Հովարտ:

30) Հեղում արցունքի, սըրտաբեկ սըրտեր
 Եղան քեզ համար. իմո անկարեւոր . . .
 Բայց կեցայ երբ ես, շուրջս լայն դաշտեր՝
 Ծառին տակ կանաչ, մինչդեռ բեղմնաւոր
 Խոստում ամեն դի . . . Գարուն ալ եկուոր,
 Ծրագրելու ելած էր զըւարթ գործեր . . .
 Ամեն տեղ թըռչանք անհոգ, թեւաւոր . . .
 Կը դառնամ այժմ իր բերածներէ նոր՝
 Քեզ, որ բնութիւն ետ բերել եղաւ անգոր:

31) Քեզ՝ . . . հազարներուդ կը դառնամ ես բայց,
 Ամեն մէկդ ձեզմէ ամբողջ, ահաւոր
 Բաց մը թողուց շուրջն, մէջ ազգականաց,
 Անոնց մոռնալ տալն հարկ է գթութեամբ խոր.
 Հրեշտակապետաց փողն է՝ ոչ փառքն, որ
 Պիտ' զարթեցնէ զանոնք, որ կարօտած
 Համբաւի ձայնն թ'եւ բերէ պահ մ'անդորր,
 Ջերմ, ունայն պապակ բայց չըլլայ մարած,
 Ալ աւել՝ հգոր, խիստ պահանջ դնէ անունն յարգուած:

32) Կը սգան թէեւ՝ բայց յետոյ պիտ' ժըպտին.
 Նաւն կ'քալէ թ'եւ կայմն, առագաստն խըզուին.
 Նախքան տապալիլն ծառերն կը փըտին.
 Առիքն կ'իյնայ բայց կը ձուլուի սրահին
 Թանձր գորշ գոյնով. փլած պատերն կը շինուին՝
 Քանդիչ փոթորիկն հանդարտի երբոր.
 Նիգերն պիտ' մնան թ'եւ գերիք արձակուին.
 Բուքն արեւն արգիլէ անգամ՝ կ'անցնի օրն.
 Այսպէս սիրտն ալ պիտ' կոտրի բայց ապրի վիրաւոր:

(շարունակելի)

LORD BYRON

Թրգմն. Մուրատ Մանուկեան

Ո՛Ղ, ՉԵՄ ՈՒՋԵՐ ԱԼ ՄԵՌՆԻԼ

Երբ ուժեղ էր ու անմեղ
 Հոգիս այդ հի՛ն օրերուն,
 Եւ մարմինս ալ կը կարծէր
 Յաղթահարել ամէն ուժ.
 Կալանատը սիրտըս երբ
 Անսիրտ մարդոց խորհուրդին
 Եւ ձեռքերուն մէջ անգութ՝
 Կը չարչարուէր, կը հատնէր
 Գիշերին մէջ, բախտագուրկ,
 Անկողմնացոյց ու մինակ,
 Ես կ'ուզէի առտուներն
 Ա՛լ չարթննալ իմ քունէն,
 Անցնիլ խաղաղ, անչարչար
 Յաւերժութեան մեծ քունին,
 Չըզգալ այլեւս դաւադիր
 Մեծ ու պզտիկ ցաւերու
 Սեւ տառապանքն անդարման.
 Կ'աղօթէի որ ա՛լ գար
 Օրինաբեր մահը ինծի,
 Յարդ խուսափող ու մերժող
 Ըղձանքներուս վիճակուած
 Ճակատագրին պէս դաժան:
 Անցած են այդ տարիներն.
 Հոգիս մէջ ըսպիներ
 Հիմա խաղաղ կը նընջեն:
 Կալանատը չէ սիրտն իմ,
 Եւ բուժուած են մարմինս
 Խոշոր վէրքերը նախկին:
 Ա՛լ չեմ ուզեր մեռնիլ ես,
 Հըրաշքի պէս քանի դուն
 Մըտած ես ներս տաճարէս.
 Եւ ասկէ վերջ, մընացեալ
 Կեանքիս օրերը խաղաղ
 Կ'ուզեմ ապրիլ քեզի հետ,
 Հեռու անծայր վէճերէ,
 Առանց վէրքի ու վըշտի:

ԱՆԵԼ

ԵԿՈՒՐ ԵՐԲԵՄՆ

ՅԱԿՈԲ ՕՇԱԿԱՆԻ յիշատակին

Եկար ինձի երեկ գիշեր, եկար նորէն
 Բորբոքելու կարօտն անդարձ հին օրերու
 Եկար ինձի քուսմի մը պէս վըսեմօրէն:

Յիշատակիդ դիմաց հիմա հոգիս հըլու՝
 - Տես խորանիդ կանթեղները ամբողջ վառ են -
 Կը մըրմընջէ մեղմիկ աղօթք եւ ալելու:

Եկար ինչպէս Մարգարէ մը հին դարերէն,
 Աչքերուդ մէջ նախանձին հուրը կը շողար,
 Որոտացիի փարիսեցիք դուրս տաճարէն,

Ու սեղանին խոնարհեցիւ ճակատդ մարմար,
 Ու կըրկնեցիւ հին պատգամը ահեղօրէն,
 Հատիկ-հատիկ զայն կըրկնեցիւ ու մեկնեցար:

Ու մեկնեցար . . . բայց կը հընջէ ձայնդ հոգոյս մէջ.
 Յիշատակովդ սիրտս է հիմա յորդուն բաժակ,
 Հին օրերու քաղցրութենէն աչերս են գէշ:

Երբեմն այսպէս անդրաշխարհէն եկուր դուն ետ,
 Բեր պատրանքը հին օրերուն արեաշող,
 Ա՛հ կարօտով կը սպասենք մենք այցիդ, վարպետ:

Եկուր երբեմն փարատելու հոգը մաշող
 Անարգասիք մեր ճիգերուն. պահ մը մեզ հետ
 Կեցիւ եւ տուր ըստեղծագործ երկունքին դող:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՍԱՄՍՈՆԻ ԿՈՒՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ո՛վ կուրութիւն, քու դէմըդ ես բողոք ունիմ:
 Ոսոխներու մէջ կոյր նետովի՛
 Աւելի վատ է քան մուրալ,
 Շղթայ, զնտան, կամ հաշմանդամ մի ծեր դառնալ:
 Արարչագործ Լոյսն Աստուծոյ
 Ընդ միշտ շիջած է ինձ համար,
 Նաեւ անկէ ճառագայթող, հրճուանք առթող
 Ամէն ինչ որ ցաւըս պիտի թեթեւցընէր:

Այժմ ըստոր քան անարգ մարդն ու սողուններ,
 Որոնք ինձմէ գերազանց են,
 Որ կը սողան բայց կը տեսնեն,
 Մինչ լոյսին մէջ ես միշտ խաւար,
 Ու ենթակայ ամենօրեայ գեղծումներու,
 Անարգանքի ու ծաղրանքի ու լուտանքի,
 Փակ դուռներու ետին, կամ դուրս,
 Իբրըր անկար, անխել, դրուած իշխանութեան
 Ներքեւ այլոց, բայց ոչ երբեք իմ ուժերուն.
 Հազիւ կիսով կարծես կ'ապրիմ,
 Առաւել քան կիսով մեռեալ:

Ինչ մութ, մո՛ւթ, մո՛ւթ, կէսօրուան իսկ բոցերուն մէջ,
 Անվերադարձ խաւարակով, ու բացարձակ խաւարումով,
 Այլեւ անյոյս՝ ունենալու Լոյսը՝ պայծառ ցերեկ օրուան:

Ո՛վ առաջին դուն ըստեղծուած շող ճառագայթ,
 Ու հըզօր Բան՝ «Եղիցի Լոյս . . .»:

Եւ լոյսն էր որ սըփռուեցաւ ամենուրեք:
 Ինչո՞ւ այսպէս ես զըրկըւած մընամ օրինեալ,
 Առաջնաստեղծ հըրահանգէն:

Արեւն ինծի համար խաւար է եւ լըռած՝
 Ինչպէս լուսինն որ իր պարապ ու լուսնային
 Զարայրին մէջ պահուըտելով կը թողլըքէ
 Գիշերը իր ճակատագրին:

Կեանքի համար լոյսը եթէ անհըրաժեշտ՝
 Կամ կեանքն իսկ է, կամ արդարեւ հոգիին մէջ

Լոյսն է ամբողջ եւ ամենուր,
Տեսողութիւնն ուրեմն ինչո՞ւ աչքին գունտին
Նըման փափուկ եւ ըզգայուն
Պահպանակին է վըստահուած
(Որ այնպէս հեշտ եւ բացայայտ փշացումի
է ենթակայ), եւ ոչ թէ նուրբ ըզգայնութեան՝
Որ թափանցած մարմնի բոլոր մասնիկներուն,
Ան կարենայ նայիլ, տեսնել, իրաքանչիւր
Բջիջէն ներս ըստ իր քըմաց, երբ որ ուզէ:

Այն ժամանակ այսպէս՝ լոյսէն վըտարանդի
Գերեալ պիտի չը դառնայի, այլ՝ որպէս լոկ
Խաւար երկրի մի բընակիչ (բայց լոյսի մէջ,
Եւ կէս մեռեալ կեանք մը ապրող, կենդանի մահ,
Եւ ընդթաղեալ, գերեզմանեալ):

Է՛ն ողբալին՝ ա՛յն՝ որ պիտի լինիմ դամբան
Ես ինքզինքիս, նաեւ՝ շրջուն մի գերեզման:

ՃՈՆ ՄԻԼԹԸՆ

Թրգմն. Թ. Ա. Մ.

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՏԵՍԱԿԷՏՈՎ

Վանականներ զանազան ուխտերով կը հրաժարին հարստութենէ, իրենց կամփին ազատ գործելակերպէն, զերծ աշխարհիկ կեանքի մտահոգութիւններէն, կու գան մեծաստաններու խուցերուն մէջ ապրելու: Բացասական դիրք մըն է այս՝ կեանքին նկատմամբ: Եթէ միայն այս ըլլար նպատակը վանականներուն, անշուշտ ծիծաղելի պիտի ըլլար, առնուազն արգահատելի, քանի որ գործելակերպը զուրկ է մարդկային քաղաքակրթութենէ: Վանականութիւնը արժէքի կը բարձրանայ երբ բացասական այդ գործելակերպերը իբր միջոց շահագործուին բարձրագոյն ոգեկան արժէքներ իրագործելու: Այդ արժէքները ձեռք բերելու համար, յաճախ անհրաժեշտ է որ մարդիկ բոլորովին զատուին աշխարհէն, այսինքն ըլլան վանական:

Այդ արժէքները երկու երեսներու վրայ կ'իրագործուին.՝ Մշակութային եւ հոգեւոր: Արդարեւ քաւ է բոլոր ժամանակներու ոգեկան արժէքներու պատմութեան վրայ ամենաարագ ակնարկ մը նետել, համոզուելու համար թէ ոգեկան այդ արժէքները ճանչցուած եւ իրագործուած են մասնաւորաբար վանքերու մէջ: Այս բանը կարելի է՝ միայն դիտելով թէ բոլոր մեծ արուեստները ի՞նչպէս եւ ո՞ր գարգացած են: Որոնց՝ անպայման վանքերն ու վանականները բերած են իրենց նպաստը: Այս պարագան որքան նիշտ է միջազգային մշակոյթի պատմութեան համար, նոյնքան եւ աւելի մեր ազգային-մշակութային պատմութեան համար, գրեթէ այլամերժօրէն մինչեւ մեր վերջին ժամանակները:

Բազմաթիւ պատճառներ կարելի է գտնել այդ հսկայ արդիւնքին, որոնց

գլխաւորները հետեւեալներն են.՝

ա.՝ Վանականներ իրենց ամբողջ ժամանակը եւ կորովը կարող են տրամադրել ոգեկան արժէքներու ստեղծումին.

բ.՝ Անոնք աշխարհային զանազան մտահոգութիւններէն զերծ են.

գ.՝ Հաւաքական կեանքը (Վանական կեանքը հաւաքական կեանք է) մղիչ է ստեղծագործութեան.

դ.՝ Կարգապահ կեանքը արդիւնաւոր կը դարձնէ աշխատանքը.

ե.՝ Վերջապէս՝ ամէնէն կարեւորը, վանականներ ստեղծագործ խորհրդաւոր ուժէ մը կը մղուին:

Թերեւս առարկուի թէ ներկայ դարուս վանականութիւնը ապաժամանակ բան մըն է: Բայց այսօրուան աշխարհին մէջ, մասնաւորաբար հայ իրականութեան անդրադառնալով, վանքերու դերը աւելի անած է քան նուազած: Ահագին գործ մը կայ իրագործելիք.՝ Սփիւռքի Հայութիւնը փրկել: Բայց բոլոր ազգապահպանման նիւթերը չեն քաւեր, այսօրու ցրուածութեան մէջ, հոսանքին դիմացը կենալու: Ոգեկան քննութեամբ ոյժ պէտք է թափանցէ բոլոր հոգիներուն մէջ, եւ ա՛յդ ոյժը կրնայ յառաջ գալ կեդրոններէ, ինչպէս տեսանք՝ վանքերէ, որոնք հաւաքավայրեր են ոչ թէ աշխարհէ հրաժարած մարդերու, այլ ստեղծագործող, գործող մարդերու:

ՇԱՀԱՆ Ռ. ՊԵՐՊԵՐՅԱՆ

6 Յուլիս 1940

ՍՏՈՐԱԶԳԱԾՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԴՈՅԹԸ (INFERIORITY COMPLEX) ՆԵՐԿԱՅ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷԶ

Շ.Ռ.Պ.

Մարդուն խորը շատ մը ճգնումներու խառնուրդ է եւ հոն կան կարգ մը ուռեր որոնք վնաս կը պատճառեն անգիտակցութեան մէջ: Ախտաբանին պաշտօնն է զանոնք քննելու եւ գործել անոնց հանդէպ, ջնջելու զանոնք, եւ ձեռք բերելու հոգեկան առողջութիւնը: Ինչպէս որ մարդուն մէջ ուռոյցներ կ'ըլլան գորս բժիշկը երեւան կը հանէ, կը բուժէ եւ դարձեալ կը բուժէ, նոյնպէս ալ ախտաբանը երեւան կը հանէ հոգեկան ուռերը. այսինքն կը բերէ գիտակցութեան լոյսին եւ այսպէսով կը բուժէ: **Freud** շատ մը **complex**ներ սահմանած է: Իր աշակերտը սակայն՝ **Ատլեռ**, գտած է ստորագգածութեան Բարդոյթը՝ **Inferiority Complex**, որու պատճառաւ մարդ միշտ ներքնապէս կը տառապի՝ ուրիշներէ ստորին գտնուելէն, անոնց բոլ վար զգալէն ինքզինքն: **Ատլեռ** այս բարդոյթը (**complex**) կը բացատրէ շատ մը պատճառներով, որոնք չպիտի յիշեմ հոս: Ստորագգածութեան բարդոյթը շատ վնասակար է երջանկութեան, ինչպէս նաեւ գործին: Բան մը որ նորմալ մարդոց բոլ ալ կ'ըլլայ: Ուսուցիչ մը եթէ իր մէկ աշակերտին վրայ նման **complex** մը տեսնէ պէտք է քննել: Ըստ **Ատլեռի**, **Inferiority Complex**ը կ'արտայայտուի նոյնիսկ նիշտ հակառակ ձեւին մէջ. այսինքն մարդ մը կրնայ գոռոզ ըլլալ, փախչիլ ընկերութենէն, սակայն միշտ տառապելով ինքն իրմէ, ստորագգածութենէն:

Երբ անդրադառնանք մեր ազգային կեանքին, չենք կրնար չտեսնել թէ նման բարդոյթ մը գոյ է շատ մը եկեղեցականներու մօտ, եւ որ ոչ թէ անհատական է այլ բուն իսկ եկեղեցականութեան վիճակին մասին

ըմբռնումէ մը կու գայ: Թէ՛ եկեղեցականին վիճակը վար է քաղաքատար աշխարհիկին: Ասիկա անոր համար որ հիմա եկեղեցականը կը թուի ունենալ նիշտ հակառակ վիճակը մեր հինին քաղաքատմամբ, ուր մարդիկ, արքունի շրջանակներէ նոյնիսկ հրաժարելով, կը մտնեն կրօնական ասպարէզ, իբր աւելի վեր վիճակի մը մէջ: Այսօր շատ անգամ այնպէս կը զգանք թէ ուրիշ շրջանակներու մէջ եթէ չենք կրնար մտնել, գոնէ այստեղ կրնանք մտնել, այն ցաւով որ, գոնէ հոս ինքզինքնիս կրնանք պարտկել: Նոյն վիճակին մէջ կ'ենթադրուի այսօր ուսուցչութիւնը: Զլաջողող կօշկակարը քահանայ կ'ըլլայ իբր աւելի նուազ ասպարէզի մը ընտրութիւն: Եթէ համեմատենք հին եւ նոր վիճակները, արդիւնքը կ'ըլլայ հոգեւորականին վար վիճակը:

Եթէ ուզենք հայ եկեղեցականներուն վիճակը հասկնալ, պէտք է փորձենք վերլուծել բարդոյթին կծիկը:

Ա.- Տնտեսական. «Հարուստ մարդը մարդ է, եւ պատուաւոր», եւ քանի որ այս ասպարէզն ալ հեռու է այդ ապահովիէ, հետեւաբար քանի որ նպարավաճառը շատ աղուոր տուն մը ունի, իսկ կրօնաւորը խցիկ, ուրեմն նպարավաճառը աւելի վեր վիճակի մը մէջ է:

Բ.- Ընկերային տեսակէտ. Այն որ կրօնաւոր է խիստ կարգապահութեան մը ենթակայ է. մինչ երբ մարդ կրօնաւոր չէ ազատ կ'ըլլայ: Այս կեցութեամբ մանաւանդ երիտասարդներուն մօտ շեշտուած է: Մասնաւորապէս տղան երբ վրայի զգեստը նետէ, այնպէս մը կը հագուի որ դիմացինը չի կրնար անոր ծուռ նայիլ: Ու սինեմա կ'երթայ, մինչ Սարկաւազը . . .:

Զրկուած են ամուսնական կեանքէն, կին, տուն, գաւակ:

Ազգային եւ քաղաքական կեանքին մէջ առաջին գծի կու գան կուսակցութիւններու պետերը, որոնք կը կոուին, կը խօսին, մինչ կրօնաւորը հոն անգոր քանքը ըսող, խրատող մըն է, եւ գինք մտիկ ընող չիկայ:

Գ.- Հոգեկան քլանը. - Կրօնաւորին խօսքը կը հանդիպի աշխարհիկ մտածողութեան, որուն քովը կը մնայ խեղճուկ: Մարդը գիտութեան կը խօսի, կը ճառէ ու կը ծաղրէ կրօնական հաւատալիքները:

Արուեստի տեսակէտէն ալ նոյնն է պարագան: Կրօնաւորը հինէն եկած շարականներու արուեստին մարդն է: Ու այդ է պատճառը որ մեր երգուածքին մէջ նկուն, եւ այլեւս ձանձրացած վիճակ մը կը տիրէ: Միւս կողմէ աշխարհիկ արդիական եղանակները, սինէման, քատրօնը, եւայլն, կը հակադրուին եկեղեցական հին մեղեդիներուն, ինչպէս քափօրներուն ու հանդիսութիւններուն:

Բայց որքա՞ն իրաւացի է այդ բարդոյթը:

Պիտի տեսնենք թէ այդ բարդոյթը ոչ միայն իրաւունք չունի գոյութեան, այլ՝ եթէ կայ ատոր հակառակ complex մը, ա՛յդ բարդոյթն է որ իրաւունք ունի գոյութեան:

Ա.- Տնտեսական. - Եթէ հոգեւորականը կրօնաւորի ասպարէզը դրամ շահելու միջոց կը նկատէ, այն ատեն անշուշտ որ կը ստորնացնէ իր ասպարէզը: Բայց եթէ նկատենք թէ այդ գոհողութիւնը կ'ընէ աւելի վեր քանի մը համար, այն ատեն կը նմանի ազնուականին, որ սերունդներէ ի վեր դրամի վարժուած, կը խնդայ դրամի ետեւէն լարուած վագոդին վրայ: Սուրբ Ֆրանչիսկոս, հարուստ վանահայրն էր, երբ բռնուեցաւ վերի արժէքէ մը, Քրիստոսի Սէրէն, հրաժարեցաւ ամէն քանէ, աղքատացաւ ոչ թէ

որովհետեւ վար էր անկէ, այլ անկէ վեր ըլլալուն համար: Անոնք որ այս ասպարէզին մէջ կը մտնեն նպարավաճառի հաշիւով կը տառապին:

Բ.- Ընկերային. - Ընտանիք, տուն, գաւակ անշուշտ աղէկ քանքն են, բայց վերին քանքնու նուիրուիլ մը կայ, հրաժարելով շատ ուրիշ քանքներէ, ինչպէս նկարիչը, որ տեսարան մը գծելու համար պէտք է հրաժարի անոնց վրայ մտածել իբր վառնալիքին համար կտրուելիք ծառեր: Կրօնաւորը պիտի սիրէ մարդերը, մանուկները, պատանիները, արուեստագէտի սիրով, եւ պիտի հրաժարի աշխարհէն գայն աւելի սիրելու համար:

Ազգային եւ քաղաքական տեսակէտէն եւս, կրօնաւորին ներկայութիւնը ո՛չ թէ աննպատակ չէգոհութեան դիրքաւորում է, այլ յաւերժական Հայութեան մտահոգութիւններէն առաջնորդուած եւ ժամանակաւոր գործելու կերպերէն վեր միջոցառումներ քննադրող խորհրդատուի ներկայութիւն է: Հայ կրօնաւորին քլանին վրայ բերուելու համար չեն կուսակցութիւն եւ անոր պայքարի առարկաները:

Գ.- Ոգեկան. - Յիսուս առնց պատասխանը տուած է երբ կը խօսէր վերստին Ծննդեան մասին: Երբ կը հարցնէին թէ վերստին ծնելու համար մարդ ինչպէ՞ս պիտի պզտիկնայ ու մտնէ մօր արգանդը: Այս Սէմպօլը շատ մեծ է եւ գայն հասկնալու համար պէտք չէ վերլուծել ու չորցնել Հոգին, Բանը: Անոնք որ այս Բանին sense-ը չունին վարդապետ քող չըլլան:

ՇԱՀԱՆ Ռ. ՊԵՐՊԵՐՆԱՆ

16 Մայիս 1942

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

ԿԱՆՈՆԸ ԵՎ ԿԱՆՈՆԻԿ ՆՄԱՆԱԿՈՒՄԸ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐԻ
ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԽՄԲԵՐԳԱՅԻՆ ՄՇԱԿՈՒՄՆԵՐՈՒՄ

ԱՆԱՀԻՏ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

Կոմիտասագիտությունը, որն արդեն 75 տարվա պատմություն ունի, հայ պատմական և տեսական երաժշտագիտության առավել բնորոշ ու ավանդական բնագավառներից է: Այն, կենսագրական և մեմուարային գրականության հետ մեկտեղ, պարունակում է Կոմիտասի ստեղծագործության տարբեր ասպեկտներին՝ ոճի, լադային հենքի, հարմոնիայի և այլնի ուսումնասիրությանը նվիրված բազմաթիվ արժեքավոր աշխատություններ: Կոմիտասի բոլոր հետազոտողները նշում են պոլիֆոնիայի էական դերը նրա երկերում: Ավելին, կոմպոզիտորը դասվում է մեծագույն պոլիֆոնիստների կոհորտային: Սակայն Կոմիտասի կիրառած պոլիֆոնիկ միջոցները, որոնք նրա ստեղծագործություններում ֆակտուրայի և ձևակազմության նշանակալից բաղադրամասերից են, մինչ այժմ մանրամասնորեն չեն ուսումնասիրված: Այդ միջոցներից առանձնացրել և սույն հոդվածում ներկայացնում ենք կանոնը և կանոնիկ նմանակումը որպես երաժշտական նյութի շարադրման ու զարգացման որոշ սկզբունքներ կոմպոզիտորի հայ ժողովրդական երգերի խմբերգային մշակումներում:

Կոմիտասի ստեղծագործությունն ընթացել է գեղարվեստական մտածելակերպի նոր սկզբունքների որոնման և յուրացման, ինչպես նաև երաժշտության անցյալից բաղված որոշ «մոդելների» վերակառուցման ճանապարհով: Նա ժողովրդական երգերի մշակումներում գործադրել է բազմաձայն շարադրման բաղադրյալի տարատեսակներ: Կոմպոզիտորն, ասես, առաջարկում և աշխատում է հիմնավորել եվրոպական պրոֆեսիոնալ երաժշտության սկզբունքների, երբեմն էլ՝ մի քանի կառուցվածքների համակցությունը հայ ազգային մելոդիկայի հետ: Այս «ապոթեոզիայի» ընթացքում նա ստեղծել է հայ ժողովրդական երգի մշակման հետևյալ «մոդելները». հետերոֆոն, պոլիֆոնիկ (նմանակային և ոչ նմանակային), հոմոֆոն-հարմոնիկ, ակկորդային, խառը բնույթի:

Հետաքրքրական է, որ երբեմն հանդիպում են եվրոպական պրոֆեսիոնալ երգարվեստի մինչպոլիֆոնիկ շրջանին վերաբերող բազմաձայն շարադրման տեսակներ ու երաժշտական ձևեր Կոմիտասի այն մշակումներում, որոնց կառուցվածքն ունի մոդալ-լադային հիմք: Իրարից հեռու երաժշտական ժամանակաշրջանների այս ընդհանրության պատճառը կարելի է բացատրել մեղեդիների կառուցվածքի նմանությամբ և, ամենից առաջ, զրանցում դասական տոնայնական սխեման բնորոշող ֆունկցիոնալ կապերի բացակայությամբ:

Պոլիֆոնիան Կոմիտասի խմբերգային երկերում նշանակալից տեղ է գրավում: Կոմպոզիտորը ձգտում է երգչախմբի ձայների մեղեդիական-ինտոնացիոն առավելագույն լիադեք հնչողության: Նա պոլիֆոնիայի դիմել է ոչ պատահականորեն: Լինելով կոնտրապունկտի դերմանացի ականավոր հետազոտողների ուսանողը, Բեռլինի կոնսերվատորիայում նա անցավ գերմանական պոլիֆոնիկ դպրոցը¹: Դա հնարավորություն տվեց նրան ոչ միայն ազատորեն կողմնորոշվել պոլիֆոնիայի մեջ, այլև այն դարձնել իր կոմպոզիտորական տեխնիկայի ճկուն և հնազանդ գործիքը: Այս հարցում ոչ պակաս դեր խաղաց նաև Կոմիտասին ժամանակակից կոմպոզիտորական արվեստի պոլիֆոնիկ ուղղվա-

¹ Բ. Շեպկուս, Կոմիտասը Բեռլինում («Կոմիտասական», հ. 2, Երևան, 1981, էջ 25—39):

ծուխյունը: Բացի այդ, ինչպես շատ անգամ նշվել է², միաձայն երաժշտության բազմաձայն մշակման հնարավոր, ընդունելի միջոցներից մեկը կարող է լինել պոլիֆոնիան, որը գոյանում է, երբ բազմաձայն հյուսվածքում՝ 1. միաժամանակ կապակցվում են մոնոդիան և նրա տարբերակները՝ ոչ նմանակային պոլիֆոնիան, 2. մոնոդիան (կամ նրա հատվածը) հաջորդաբար հնչում է տարբեր ձայներում՝ նմանակային պոլիֆոնիա: Առաջին դեպքում մոնոդիան հարստանում և ավելի ընդգծվում է իր տարբերակների հետ զուգորդվելով: Երկրորդ դեպքում՝ մոնոդիան «խոշորանում է», որ առաջացնում է, այսպես կոչված, «մեծ խմբերգային մոնոդիա» (հատկապես, կանոնիկ նմանակայինի կիրառման դեպքում):

Ինչպես նշվեց, Կոմիտասի խմբերգային մշակումներում պոլիֆոնիկ միջոցներից ուսումնասիրել ենք կանոնը և կանոնիկ նմանակումը: Նախ հարկ ենք համարում մասնատել կանոն և կանոնիկ նմանակում հասկացությունները: Կանոնը, ըստ մեզ, պոլիֆոնիկ ձև է: Այն կարող է հանդես գալ որպես ինքնուրույն ստեղծագործություն, կարող է լինել նաև այս կամ այն ստեղծագործության համեմատաբար ամբողջական և ավարտուն հատվածը: Կանոնիկ նմանակումը պոլիֆոնիկ միջոց է: Ի տարբերություն կանոնի, այն անավարտ է լինում: Այս տեսանկյունից ուսումնասիրել ենք Կոմիտասի բոլոր խմբերգերը, որոնք դեռևս չեն նրա երկերի ժողովածուի 2, 3 և 5 հատորներում³: Ուսումնասիրության ընթացքում համեմատել ենք նույն խմբերգերի վաղ և ուշ տարբերակները: Հետազոտման այս նպատակահարմար ճանապարհը հնարավորություն տվեց որոշ պատկերացում կազմել Կոմիտասի ստեղծագործություններում պոլիֆոնիկ ոճի ձևավորման մասին և ինչ-որ չափով լուսաբանել նրա երկերի ժամանակագրությունը, որն առ այսօր ճշտված չէ: «Բացահայտված» կանոնների և կանոնիկ նմանակումների վերլուծությունը մեզ հանգեցրեց հետևյալ եզրակացությունների: Կոմիտասի խմբերգային ստեղծագործություններում կան ժողովրդական երգերի երեք մշակում, որոնք շարադրված են կանոնի ձևով: Դրանցից է «Կալերի ճամփին կեցա» խմբերգը⁴ (նոտային օրինակ 1): Սա ոչ լրիվ⁵, երկձայն կանոն է, որը ծավալվում է նմանակման ձևով շարադրված ձայնաուսության ֆոնի վրա: Կանոնի ձև ունի նաև «Էսօր ուրբաթ է»⁶ երգի մշակումը: Այստեղ կանոնիկ նմանակումը ժողովրդական երգի բազմաձայն շարադրման ոչ միայն գլխավոր, այլև միակ միջոցն է (նոտային օրինակ 2): Ստեղծագործությունը հորինված է որպես լրիվ⁷ երկձայն կանոն: Առաջին օրինակում հանդիպում ենք «կրկնված կանոնի», նրա ձևը պայմանավորված է ժողովրդական երգի քառյակային կառուցվածքով: Նույն կառուցվածքով է պայմանավորված և երկրորդ օրինակի ձևը: Սա անվերջանալի կանոն է՝ «կանոնիկ երգ»: Եթե վերը նշված կանոնները բնութագրվում են նմանակման ճշգրտությամբ, ապա «Սարերի վրով»⁸ մշակման կանոնում բխարստան (կրկնակող ձայնը) փոփոխակում է սկզբնական ձայնի՝ այսինքն պոպոստայի մեղեդին: Վերջինս, մեր կարծիքով, հայ մոնոդիկ ժողովրդական երգի վաթիսյուն բնույթի բազմաձայն մեկնաբանման ձևերից է, որի մարմնավորման համար, տվյալ դեպքում, կիրառվում է ոչ ճշգրիտ նմանակման կանոնը: Նշված ձևը մենք անվանում ենք «հետերոֆոն կանոն»: Այս կապակցությամբ հարկ ենք համարում մի քանի դատողություններ անել: Յուրաքանչյուր երաժշտական ստեղծագործություն

2 Гумреци, Николай Фадеевич Тигранов и музыка Востока, Л., 1927, с. 26; Г. Г. Тигранов, А. А. Спендиаров, М., 1959, с. 294.

3 Նշված հատորները կազմված են ա կապելլա (առանց նվագակցության) երգչախմբի համար գրված ժողովրդական երգերի մշակումներից:

4 Կոմիտաս, Երկերի ժողովածու, հ. 3, Երևան, 1969, էջ 98:

5 Ոչ լրիվ կանոնի շարադրմանը մասնակցում են բազմաձայն հյուսվածքի ոչ բոլոր ձայները:

6 Կոմիտաս, Նշվ. աշխ., հ. 5, Երևան, 1979, էջ 124:

7 Լրիվ կանոնի շարադրմանը մասնակցում են բազմաձայն հյուսվածքի բոլոր ձայները:

8 Կոմիտաս, Նշվ. աշխ., հ. 2, Երևան, 1965, էջ 25:

բաղկացած է «տեքստից և կոնտեքստից»⁹, այլ կերպ՝ թեմատիկ նյութից և ոչ թեմատիկ՝ նվագակցող նյութից: Կոմիտասն իր ստեղծագործություններում որպես թեմատիկ հիմք գործադրում է ժողովրդական երգերի արդեն գոյություն ունեցող մեղեդիները և փնտրում դրանց համապատասխան կոնտեքստ. այսինքն՝ ժողովրդական եոգի նկատմամբ փորձում է այս կամ այն բաղմամբայն

[illegible]

Handwritten musical score for "The Lord's Prayer" in Georgian. The score consists of five staves, each with a treble clef. The lyrics are written in Georgian script below the notes. The first staff contains the lyrics: "მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო." The second staff contains the lyrics: "მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო." The third staff contains the lyrics: "მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო." The fourth staff contains the lyrics: "მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო." The fifth staff contains the lyrics: "მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო, მამა - ძე - ღმერთო." The score is written in a clear, legible hand, with the notes and lyrics clearly visible.

Նոտալիզմ օրինակ 1:

«Հանդերձը», որը պետք է ենթարկվի ժողովրդական երգի մեղեդուն, որովհետև, և՛ են կոնտրեքստը ընտրում է Կոմիտասն ինքը, ապա «Հեղինակային իրավունք» ունեցող ժողովրդական երգը փոփոխել չի կարելի: Կոմիտասը «մոգելում է» հայ ժողովրդական երգի բաղմաձայն մշակման կանոնի: ձևը: Ժողովրդական

երգը միշտ չէ, որ «թույլ է տալիս» կոմպոզիտորին, պահպանելով դասական կանոնի նորմերից մեկը՝ նմանակման ճշգրտությունը, ստեղծել հնչողությամբ ներդաշնակ բազմաձայն կոմպոզիցիաներ: Նկատի ունենալով այդ, կոմպոզիտորը «զոհաբերում է» նմանակման ճշգրտությունը կանոնում և, հենվելով հայ ժողովրդական երգի վարիացիոն բնույթի վրա, կոնտեքստավորում է այն իր իսկ տարբերակներով, որի հետևանքով և գոյանում է հետերոֆոն կանոնը: Քանի

S. էս օր ուր - բաթ է պաս է դե՛ հե՛. ՎԵ՛-ԳՐ ՎԵ՛-ԳՐ.
A. Մա - լու՛ մի մի - Նա դե՛ հե՛. ՎԵ՛-ԳՐ ՎԵ՛-ԳՐ.

S. դե՛ հե՛. զա՛ն սրբ - տիկ ար - ծա - րե՛ թաս է
A. Մա - լու՛ մի մի - Նա դե՛ հե՛. ՎԵ՛-ԳՐ ՎԵ՛-ԳՐ.

S. դե՛ հե՛. ՎԵ՛-ԳՐ ՎԵ՛-ԳՐ. A. Մա - լու՛ մի մի - Նա դե՛ հե՛. ՎԵ՛-ԳՐ ՎԵ՛-ԳՐ.

Նոտային օրինակ 2:

որ վերջինս ներկայանում է որպես ոչ սովորական, ինքնատիպ մի երևույթ և՛ Կոմիտասի ստեղծագործության և՛, ընդհանրապես, հայ երաժշտության համար, ուստի այն առանձին ուսումնասիրության նյութ է, որին կանդրադառնանք հետագայում: Այստեղ սահմանափակվում ենք փաստը հավաստելով միայն և նշում հետերոֆոն կանոնի մի քանի օրինակներ՝ «Եղնիկ»¹⁰, «Սարեն ելավ»¹¹, «Աղջի, անունդ Շուշան»¹² և այլն:

¹⁰ Կոմիտաս, Երկերի ժողովածու, հ. 3, էջ 70:

¹¹ Նույն տեղում, հ. 2, էջ 54:

¹² Նույն տեղում, հ. 3, էջ 97:

Կանոնիկ նմանակումը Կոմիտասի մշակումներում կիրառվում է որպես թեմատիկ նյութի շարադրմանը նպաստող միջոց՝ «կանտուս ֆիրմուսի (թեմայի) կանոնիկ նմանակում», ինչպես, օրինակ՝ «Սոնա յար»¹³-ի մշակման մեջ (նոտային օրինակ 3)։ Այն հանդիպում է նաև նվագակցության մեջ և դորժադրվում որպես ֆոն, որի վրա ծավալվում է ժողովրդական երգի մեղեդուն՝ այս կամ այն հատվածը՝ «նվագակցության կանոնիկ նմանակում», օրինակ՝

Նոտային օրինակ 3:

«Կայերգ և սայլերգեր»¹⁴ մշակման մեջ։ Կանոնիկ նմանակում կարող է հանդես գալ մշակման տարբեր մասերում՝ սկզբում, ինչպես՝ «Անձրև եկավ»¹⁵, մեջտեղում՝ «Ալագյաղ աչերդ»¹⁶, «Սանդի երգ»¹⁷, իսկ «Նլեք, տեսեք դուսը»¹⁸ երգի մշակումը ավարտվում է կանոնիկ վերջաբանով (նոտային օրինակ 4)։ Երբեմն, մշակման մեջ, օգտագործվում են երկու կանոնիկ նմանակում. օրինակ՝ «Մի յար ունեմ»¹⁹ խմբերգում։

Կոմիտասի խմբերգային մշակումներում համարյա բոլոր կանոնիկ նմանակումները (և կանոնները) երկձայն են։ Կոմպոզիտորը վերը նշված բոլոր մշակումներում կիրառում է օկտավային կանոններ և կանոնիկ նմանակումներ, ողոնք նպաստում են մեղեդիական-ինտոնացիոն և լադային միասնության ստեղծմանը՝ բաղմաձայն հյուսվածքում։ Այս տեսանկյունից օկտավային կանոնը և կանոնիկ նմանակումը մոնոդիկ երաժշտության բաղմաձայն մշակման առավել պիտանի միջոցներից են։

Կանոնիկ նմանակումների ճշգրտության զուգորդումը դրանց օկտավայինության հետ Կոմիտասի մշակումներում ամուր օրգանական կապ է ստեղծում մոնոդիայի և նրա բաղմաձայն կոնտեքստի միջև։ Նշենք, որ ճշգրիտ, օկտավային կանոնիկ նմանակումը որոշակի դեր է խաղում Կոմիտասի խմբերգային մշակումների լադային-տոնայնական կառուցվածքի ձևավորման գործում։ Երբ մեղեդու և նրա հարմոնիզացիայի լադերը համընկնում են, այն նպաստում է մեղեդու լադի ամրապնդմանը, հիմնավորմանը, հատկապես,

13 Նույն տեղում, հ. 5, էջ 157:

14 Նույն տեղում, հ. 2, էջ 111:

15 Նույն տեղում, էջ 24:

16 Նույն տեղում, հ. 3, էջ 108:

17 Նույն տեղում, էջ 169:

18 Նույն տեղում, էջ 116:

19 Նույն տեղում, էջ 114:

և թե ավարտվում է մեղեդու վերջավորող ձայնով²⁰, օրինակ՝ «Ելեք, տեսեք դուռը», «Հանդեն գաս, գեղը մտնես»²¹ խմբերգերը: Իսկ երբ մեղեդու ու նրա հարմոնիզացիայի լադերը չեն համընկնում, կանոնիկ նմանակումը ներկայացնում և ուժեղացնում է կամ մեղեդու, կամ նվագակցության լադը: Մի շարք դեպքերում կանոնիկ նմանակումը միջանկյալ օղակ է մշակումների հարմոնիկ կառուցվածքում: Օրինակ՝ «Սարեն ելավ» մշակման մեջ կանոնիկ

S1: *f* Սո - նա յար Սո - նա յար Սո - նա սի - րուն. Սո - նա յար
 S2: *f* Սո - նա յար Սո - նա յար Սո - նա սի - րուն. Սո - նա յար:
 A: *f* Սո - նա յար Սո - նա յար Սո - նա սի - րուն յար

Նոտային օրինակ 4:

Նմանակման պրոպոստան ավարտվում է լոկրիական «cis» տոնիկայով, իսկ քիսպոստան «e» հնչյունով: Վերջինս միաժամանակ հանդես է գալիս որպես օժանդակ հենակետ լոկրիական «cis» լադում և կվինտային աստիճան լյա մաժորում. այսինքն՝ հարմոնիզացիայի լադատոնայնության մեջ: Քիսպոստայի լադի օժանդակ հենակետով ավարտվելու դեպքում տեղի է ունենում մոնոդիայի լադային կառուցվածքի յուրօրինակ մասնատում, որը հանգեցնում է այդ լադի հենքի վառ դրսևորմանը մշակումների բաղմաձայն հյուսվածքում: Այս և նման օրինակներում կանոնիկ նմանակումը նպաստում է լադային կոմպլեմենտար (իրար լրացնող) միացությունների գոյացմանը մոնոդիայի և նրա հարմոնիզացիայի միջև: Տվյալ առումով կանոնիկ նմանակումը ներկայանում է միջնորդի դերում, որը «կապում է» հայ և եվրոպական երաժշտության լադային սիստեմները:

Ժողովրդական երգի խմբերգային մշակման ժանրը կոմիտասի ստեղծարարության առաջատար բնագավառն է, որովհետև հենց այստեղ է, որ նա առավել բազմակողմանի և լայնորեն «մոդելում է» հայ աղագային մեկուսի հիման վրա բազմաձայնություն ստեղծելու իր սկզբունքները: Պրոֆեսիոնալ բաղմաձայն երաժշտության հարուստ շտեմարանից կոմպոզիտորն ընտրում և կիրառում է այնպիսի արտահայտչամիջոցներ, որոնք, իր կարծիքով, օրգանապես ձուլվում են հայ ժողովրդական երգի մեղեդիական առանձնահատկություններին:

Պրոֆեսիոնիկ միջոցներից կանոնը և կանոնիկ նմանակումը, որոնք մշակվել են դեռևս պրոֆեսիոնալի խիստ ոճի շրջանում և «հավերժական են, կարող են կիրառվել յուրաքանչյուր հարմոնիկ սիստեմի շրջանակներում և ընդգրկել ամեն մի մեղեդիական շարժում»²², ընկալվել և գործադրվել են կոմիտասի կողմից որպես հայ ժողովրդական երգի բաղմաձայն խմբերգային մշակման ընդունելի եղանակներ:

²⁰ Վերջավորող ձայն՝ այն հնչյունը, որով, սովորաբար, ավարտվում է մեղեդին: Հայ նոսխասովիտական երաժշտական տեսության մեջ ընդունված տերմին, որն իր նշանակությամբ համապատասխանում է եվրոպական միջնադարյան տոն ֆինալիս հասկացությանը:

²¹ Կոմիտաս, նշվ. աշխ., հ. 3, էջ 27:

²² С. И. Танеев, Подвижной контрапункт строгого письма, М., 1959, с. 8.

Միաձայն ժողովրդական երգի մեղեդայնության և բազմաձայն միջոցների միջև օրգանական կապ ստեղծելու պրոբլեմի լուծման համար, մեր կարծիքով, վճռական նշանակություն ունեն կոմպոզիտորի շնորհալիությունը և պրոֆեսիոնալ մակարդակը: Ժողովրդական երգը համապարփակ օրգանիզմ է: Այն կոտմ է բազմաձայն մշակման բազմաթիվ և բազմապիսի բաց ու փակ նախադրյալներ: Այս տեսակետից հայ ժողովրդական երգը, այլոց թվում, բովանդակում է և կանոնիկ մշակման նախադրյալ²³:

Կանոնը և կանոնիկ նմանակումը Կոմիտասը օգտագործել է իր ստեղծագործություններում երաժշտական բազմաձայն հյուսվածքի մեղեդային-ինտոնացիոն, նաև լադային միասնություն ստեղծելու նկատառումով: Կանոնը և կանոնիկ նմանակումը, հանդես գալով Կոմիտասի ստեղծագործության մեջ այն ժամանակահատվածում, երբ հայ պրոֆեսիոնալ երգաստեղծությունը զլխավորապես փոկալ էր, հետագայում ներթափանցեցին հայ երաժշտության մյուս ժանրերը և հաստատվեցին դրանցում որպես պոլիֆոնիկ բազմաձայնության այնպիսի միջոցներ, որոնք օրգանապես միահյուսվում են հայ ազգային մելոդիկայի հետ. դրանք տեղ գտան հայ շատ կոմպոզիտորների, ինչպես, օրինակ՝ Սպենդիարյանի, Խաչատուրյանի, Հովհաննիսյանի ու այլոց վոկալ, գործիքային և ուղիղ ստեղծագործություններում:

КАНОН И КАНОНИЧЕСКАЯ ИМИТАЦИЯ В ХОРОВЫХ ОБРАБОТКАХ АРМЯНСКИХ НАРОДНЫХ ПЕСЕН КОМИТАСА

АНАИТ БАГДАСАРЯН

Резюме

Всеми исследователями Комитаса отмечается существенная роль полифонии в его творчестве. Однако до сих пор не созданы труды, в которых дифференцированно и детально рассматривался и изучался бы комплекс полифонических средств, примененных композитором в качестве значительных компонентов фактуры и формообразования его произведений. Из этого комплекса нами выделены канон и каноническая имитация, как некоторые принципы изложения и развития музыкального материала в хоровых обработках народных песен композитора. Канон и каноническая имитация использованы Комитасом как средства достижения мелодико-интонационного единства в произведении, а также в качестве приемов, содействующих ладовой централизации в многоголосном складе.

Канон и каноническая имитация в произведениях Комитаса появились в период, когда армянское профессиональное многоголосие было преимущественно вокальным. Затем они перешли и в другие жанры армянской музыки, органично слившись с армянской национальной мелодикой, в вокальных, инструментальных и иных произведениях многих армянских композиторов: Спендиаряна, Хачатуряна, Мирзояна, Оганесяна и других.

²³ Այս մասին տե՛ս Տ. Ս. Կրավցովի «О многоголосном потенциале армянских народных песенных мелодий» օրգանիզմը, որը պահվում է երևանի Կոմիտասի անվան կոնսերվատորիայի ժողովրդագործության կարխինետում:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՆԿԱՊԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԳՐԱԲԱՐՈՒՄ

1. - Նախադասութեան մէջ միաւորուած բառերը փերականօրէն կապակցուում են իրար հետ մի որոշակի միտք արտայայտելու համար: Այդ կապակցութիւնը լինում է հոլովներով, համաձայնութեամբ, շարադասութեամբ, շաղկապներով եւ այլն: Ամեն լեզու ունի բառերի իրեն յատուկ օրէնքները, եւ դրանք խախտուելու դէպքում նախադասութեան միտքը, կամ նրա մէջ մտնող բառերից մէկի կամ միւսի իմաստը մութ եւ անհասկանալի է մնում: Երբեմն, սակայն, կապակցութեան ընդունումը կարգը խախտում է, եւ այնուամենայնիւ արտայայտուած միտքը հասկանալի է լինում: Վերցնենք հետեւեալ օրինակը. Ժառան, որ ականջներով չի լսում, մկաններով են լսել տալիս նրան: Սա մի բարդ ստորադասական նախադասութիւն է, որի մէջ երկրորդական նախադասութիւնն ընկած է գլխաւորի մէջտեղը: Գլխաւորի առաջին բառը՝ Ժառան, իր հոլովական ձեւով չի կապուում նոյն նախադասութեան շարունակութեան հետ: Եթէ հանենք երկրորդական նախադասութիւնը, գլխաւորը կը մնայ հետեւեալ տեսքով՝ «Ժառան մկաններով են լսել տալիս նրան»: Բայի խնդիրը՝ Ժառան, պէտք է դրուէր տրական հոլովով, բայց դրուած է ուղղականով, այդ պատճառով վերջում դրուած է դրա նշանակութեամբ մի բացայայտիչ բառ՝ բայի պահանջած հոլովով՝ նրան, որով պէտք է դրուած լինէր առաջին բառը: Քերականօրէն կապակցուած ձեւով, ուրեմն, նախադասութիւնը պէտք է լինէր այսպէս՝ Ժառային, որ ականջներով չի լսում, մկաններով են լսել տալիս: Նոյն նախադասութիւնը գրաբարում, որից թարգմանաբար բերուեց այստեղ, հետեւեալ

ձեւով է. Ժառայ, որ ընդ ունկն ոչ լսէ, ընդ մկանունս տան լսել նմա (Եզեհիկ. Գիրք Առաջին, ԺԵ, էջ 43): Վերելում բացատրուած ձեւով վարուելով՝ որպէս բացայայտիչ դրուած բառը հանելով, նրա հոլովը տալով առաջին բառին եւ ստեղծելով փերականական կապակցութիւն, կը ստանանք հետեւեալը. Ժառայի, որ ընդ ունկն ոչ լսէ, ընդ մկանունս տան լսել:

Այս երեւոյթը, երբ նախադասութեան մի անդամ փերականօրէն ընդունուած կանոններով չի կապակցուում նախադասութեան միւս անդամների հետ, բայց իմաստը հասկացում է, կոչում է անկապակցութիւն:

Անկապակցութիւնն ընդհանրապէս բանաւոր-խօսակցական լեզուին է յատուկ, երբ մարդ արագ խօսելով, կամ անուշադիր լինելով՝ իր խօսքը չի կազմում փերականական կանոններով: Բայց անկապակցութեան զանազան տեսակներ գտնում ենք նաեւ գրաւոր լեզուի մէջ, թէ՛ աշխարհաբարում (տե՛ս Ա. Այտընեան, Քննական փերականութիւն աշխարհաբար կամ արդի հայերէն լեզուի, Վիեննա, 1866 թ., էջ 264-267, Մ. Արեղեան Երկեր, Զ. հատոր, 1974 թ., Աշխարհաբարի շարահիւսութիւն, էջ 407) եւ թէ՛ մանաւանդ գրաբարում, որտեղ այն երեւան է գալիս աւելի յաճախ եւ բազմազան ձեւերով: Անկապակցութիւն համարում են ոչ ամեն տեսակի փերականական շեղումները, այլ միայն այնպիսիները, որոնք լինում են որոշ կանոններով, իմաստի մթութիւն չեն առաջացնում եւ սխալ չեն համարում: Տեսնենք գրաբարի անկապակցութեան բնորոշ տեսակները:

2. ա. Վերելում բացատրուածն անկապակցութեան տեսակներից մէկն է,

նոյն տեսակից են նաեւ հետեւեալները:

Ամենայն մարդ եւ անասուն, որ գտցի ի դաշտի եւ ոչ մտցէ ի տուն, անկցի ի վերայ նորա կարկուտն . . . (Ելք, Թ, 19= ամեն մարդ եւ անասուն, որ կը գտնուի դաշտում եւ չի մտնի տուն, նրա վրայ կարկուտ կը թափուի): Կապակցուած ձեւով նախադասութիւնը պէտք է լինէր այսպէս. Ի վերայ ամենայն մարդոյ եւ անասնոյ, որ գտցի ի դաշտի եւ ոչ մտցէ ի տուն, անկցի կարկուտն. կամ փոխուած շարադասութեամբ՝ Անկցի կարկուտն ի վերայ ամենայն մարդոյ եւ անասնոյ, որ գտցի ի դաշտի եւ ոչ մտցէ ի տուն: Ներքեւի բոլոր օրինակները կարելի է այսպէս շրջել՝ երկրորդական նախադասութիւնը ետադաս դնելով: Գուրմ, գոր փորեաց եւ պեղեաց, ի նոյն անկցի ի խորխորատ (Սաղմոս, է, 16,= Գուրմ, որ փորեց եւ խորացրեց, (ինքը) կ'ընկնի նոյն խորխորատի մէջ): Առաջին բառը պէտք է լինէր ի նախորդով հայցական՝ ի գուրմ՝ ի նոյն խորխորատ անկցի, գոր փորեաց եւ պեղեաց: Մարդ, որ ոչ լուիցէ, գոր խաւսիցի մարգարէն յանուն իմ, եւ խնդրեցից զվրէժ ի նմանէ (Բ. Աւրեմ, ԺԸ, 19,= Այն մարդը, որ չըլսի իմ խօսքերին, որ մարգարէն կը խօսի իմ անունով, եւ նրանից վրէժ կը լուծեմ), փոխանակ՝ ի մարդոյ, որ ոչ լուիցէ, . . . եւ խնդրեցից զվրէժ: Մովսիսինդ, որ առանձինն . . . սպանող է, նովիմք զմադս հնացեալս հնարին բժիշկի հատանել (Եզկիկ, Գիրք Առաջին, ԺԵ, էջ 47-48= Մովսիսինդ, որ առանձին սպանող է . . . նրանով բժիշկները հնար են գտնում հնացած մադսները հեռացնելու)՝ փոխանակ՝ մովսիսնդ, որ առանձինն սպանող է, զմադս հնացեալս հնարին բժիշկի հատանել: Մարդք, որ ոչ ի կապանաց զանգիտեն, եւ ոչ ի տանջանաց երկնչին, . . . ն՞վ է, որ կարէ նոցա դիմակաց լինել (Եղիշէ, էջ 59,= Մարդիկ, որ ոչ կապանք-

ներից են վախենում, ոչ տանջանքներից են երկնչում, . . . ն՞վ է, որ կարող է նրանց դիմադրել), փոխանակ՝ Մարդկան, որ ոչ ի կապանաց զանգիտեն, . . . ն՞վ է, որ կարէ դիմակաց լինել: Կամ փոխուած շարադասութեամբ՝ Ո՞վ է, որ կարէ դիմակաց լինել մարդկան, որ ոչ ի կապանաց զանգիտեն, ոչ . . . Այնոքիկ, որ եւ ոչ անձանց խորհեցան բարի առնել եւ անուն յիշատակի յաշխարհի թողուլ, զի՞ արդեաւք եւ մեղադրութիւն մեր այնպիսեացն ի նախ պատահիցէ (Խոր., Գիրք Առաջին, Գ, էջ 10-11), փոխանակ՝ Այնոքիկ, որ եւ ոչ անձանց խորհեցան . . . , զի՞ արդեաւք մեղադրութիւն մեր ի նախ պատահիցէ:

Պատահում է, որ երկրորդական նախադասութիւնն ամբողջութեամբ ընկնում է սկզբում, եւ նրա վերջում դրւում է ուղղականով բառը, իսկ գլխաւորն ընկնում է երկրորդականից յետոյ. Որ փրկեաց զնոսա հզարն, Տէր Ամենակալ անուն է նորա (Երեմիա, Ծ, 34), փոխանակ՝ Տէր Ամենակալ անուն է Հզարին, որ փրկեաց զնոսա: Կամ գլխաւորն է լինում սկզբում, իսկ նրանից յետոյ ընկնում է երկրորդական նախադասութիւնը. Ոչ կարեմք սուտ խաւսել այնմ, որ զամենայն ինչ գիտէ Աստուած, Փոխանակ՝ Ոչ կարեմք սուտ խաւսել Աստուծոյ, որ զամենայն ինչ գիտէ:

Երբեմն գլխաւոր նախադասութեան շարունակութեան մէջ չի դրւում բացայայտիչ բառը, եւ միայն իմաստից հասկացում է դա: Օրինակ՝ Ամենայն մարդիկ, որ ըմպեն զնա՝ յիմարեցուցանէ զմիտսն (Ա. Եզր, Գ. 18), որի մէջ բացակայում է սեռականը՝ զմիտս նոցա: Կապակցուած ձեւով պէտք է լինէր՝ Յիմարեցուցանէ զմիտս ամենայն մարդկան, որ ըմպեն զնա:

Երբեմն գլխաւոր նախադասութեան առաջին բառը դրւում է ոչ թէ ուղղականով, այլ այն հոլովով (եւ նախորդով), որով

դրուած է յարաբերականը՝ հոլովների ձգողութեան օրէնքով: Օրինակ Ամենայնի, որում շատ տուաւ, շատ խնդրեացի ի նմանէ (Ղուկ. ԺԲ, 48): Այս նախադասութեան մէջ ամենայն բառը չի դրուել ո՛չ բացառականով, ինչպէս նախադասութեան իմաստն է պահանջում, ո՛չ էլ ուղղականով՝ վերելի օրինակների նման, այլ նմանուելով յարաբերականի հոլովին՝ դրուել է տրականով: Կապակցուած ձեւով պէտք է լինէր՝ Յամենայնէ, որում շատ տուաւ՝ շատ խնդրեացի, կամ փոխուած շարադասութեամբ, շատ խնդրեացի յամենայնէ, որում շատ տուաւ:

2. բ. Որ յարաբերական դերանունը նախադասութեան իմաստի պահանջած հոլովով դրուելու փոխարէն երբեմն դրուում է ուղիղ ձեւով, բայց նրանից յետոյ դրուում է մի այլ բառ, սովորաբար որեւէ դերանուն՝ պահանջուած հոլովով: Օրինակ՝ Իսկ արդ ո՞ր Կարէ չար ինչ խորհել ի վերայ ազգիս այսորիկ, որք ունին այդպիսի գեղեցկութիւն կանայք նոցա (Յուդիթ, Ժ, 18): Որք դերանունը պէտք է դրուէր սեռականով, ինչպէս վերջում աւելադրութեամբ դրուած է նոցա բառը: Կապակցուած ձեւով կը լինի այսպէս՝ . . . ո՞ր Կարէ չար ինչ խորհել ի վերայ ազգիս այսորիկ, որոց կանայք ունին այդպիսի գեղեցկութիւն: Ունիմք շինուածս յերկինս, որ ոչ երեւին արքունիքդ առ նոքաւ (Նդիշէ, էջ 147), փոխանակ՝ . . . առ որովք ոչ երեւին արքունիքդ:

Երբեմն, սակայն, պահանջուած հոլովով բացայայտիչ բառը չի դրուում, եւ միայն որ յարաբերականի ուղիղ ձեւով հասկացուում է դրա իմաստը, օրինակ՝ Սկսան հարկանել ի ժողովրդենէ անտի վիրաւորս . . . առ ճանապարհան, որ մին ելանէր ի Բեթել, եւ միւսն ելանէր ի Գաբաա (Դատաւորք, Ի, 31), փոխանակ՝ . . . Յորոց մին ելանէր ի Բեթել:

Երբեմն որ յարաբերականի տեղ դրուում է գլի շաղկապը, օրինակ՝ Գոյ աստ

այր մի ի դրան քում, գի իրքդ այդ նովաւ վնարին (Ագաթ., 44, էջ 36, = այստեղ քո պալատում կայ մի մարդ, որի միջոցով այդ գործը գլուխ կը գայ), փոխանակ՝ որով վնարին իրքդ այդ: Ո՞չ այդ այն Մուշեղ է, գի զարբայն Պապ հրամանաւ դորա եւ դորին խորհրդով զաւրավարքն Յունաց սպանին (Բուզանդ, 5-րդ դպր., ԼԵ, էջ 360), փոխանակ՝ որոյ հրամանաւ եւ խորհրդով զարբայն Պապ սպանին: Խնդրեաց էած անտի կին ի կայսերական տոհմէն, գի անուն էր նորա Ողոմպի (Բիւզանդ, 4-րդ դպր., ԺԵ, էջ 192), փոխանակ՝ որոյ անուն էր Ողոմպի:

2. գ. Նախադասութեան համադաս անդամները դրուում են նոյն քերականական ձեւով՝ նոյն հոլովով, նոյն նախդրով ու հոլովով եւ այլն: Սակայն երբեմն կապակցութեան այս կանոնաւոր ձեւը խախտուում է, եւ նոյն պաշտօնն ունեցող անդամները դրուում են տարբեր բառ ձեւերով: Օրինակ՝ Յապստամբելն նորա ի Նաբուքոդոնոսորայ արքայէ եւ անցանելոյ գերդմաքքն, . . . խստացոյց զպարանոց իւր (Բ Մնացորդաց, ԼԶ, 13, = Երբ նա ապստամբեց Նաբուքոդոնոսոր արքայից եւ խախտեց երդումը (կամ՝ ապստամբելով եւ խախտելով), խստացրեց իր պարանոցը): Այստեղ նոյն պաշտօնն ունեցող երկու բառերից առաջինը դրուած է ի նախդրով հայցական՝ յապստամբելն, իսկ միւսը տրական հոլովով՝ անցանելոյ, որով խախտուել է համադաս բառերի նոյնաձեւութեան կանոնը: Երկուսն էլ նոյն հոլովաձեւով պէտք է լինէին՝ յապստամբել, յանցանել:

Նոյնպիսի անկապակցութեան օրինակներ են եւ հետեւեալները. Ի ժողովքն քազում ժողովրդոց եւ ըստ քաղաքաց քաղաքաց եկելոցն առ նա, ասէ առակաւ (Ղուկաս, Ը, 4, = երբ շատ ժողովուրդ հաւաքուեց եւ բոլոր քաղաքներից մարդիկ եկան նրա մօտ, առակով ասաց), փոխանակ՝

ի ժողովել . . . եւ . . . ի գալ: Ապա ժողով լինէր նախարարացն եւ իշխանացն, գործակալք եւ գաւազուխք, պետք . . . (Բուզ., 3րդ դպր., Ի, էջ 84,= ապա հաւաքուում էին նախարարները, իշխանները, գործակալները, գորազուխները, պետերը . . .) փոխանակ՝ ժողով լինէր նախարարացն եւ իշխանացն, գործակալացն, գաւազուխաց, պետաց՝ կամ՝ ժողովէին նախարարքն, իշխանքն, գործակալք, գաւազուխք, պետք:

Եւ ոչ ոք էր որ մնացեալ էր առ թագաւորին, եւ ոչ գունդ եւ այրեւծի, բայց միայն սակաւ սպասաւորաւք հանդերձ եւ որսոցն պառականաւք եւ ռահվիրայ մարդկանն եւ խառնիմաղանջ խորանապահ գաւրունն եւ ռամիկսպաս գաւրաւքն եւ տիկնանն հանդերձ եւ արքայորդին մանուկն Արշակ (Բուզ., 3-րդ դպր., Ի, էջ 84): Այստեղ ընդգծուած բառերը, որպէս նախադասութեան համադաս անդամներ, պէտք է դրուած լինէին նոյն հոլովական ձեւով՝ ուղղականով, ինչպէս առաջին երկու եւ վերջին ընդգծուած բառերն են, ուրեմն՝ սպասաւորք, պառականք, եւ այլն, եւ կամ ամբողջը պիտի լինէր նոյնութեամբ, ինչպէս բերուած է, բայց առանց վերջին եւ շաղկապի՝ Ոչ ոք էր, որ մնացեալ էր առ թագաւորին, եւ ոչ գունդ եւ այրեւծի, բայց միայն սակաւ սպասաւորաւք հանդերձ . . . արքայորդին մանուկն Արշակ:

Ապա տայր հրաման Շապուհ արքայ Պարսից բերել շղթայս եւ արկանել ի պարանոցն Արշակայ, . . . եւ խղացուցանել գնա ի յԱնդմշն, եւ պնդեալ գնա մինչեւ անդէն մեռցի (Բուզ., 4րդ դպր., ԾԴ, էջ 260): Այս նախադասութեան մէջ եւ հրաման բայի նոյն պաշտօնն ունեցող խնդիրներից առաջին երեքը դրուած են անորոշ դերբայով՝ բերել, արկանել, խղացուցանել, իսկ վերջինը անցեալ դերբայով՝ պնդեալ, սա նոյնպէս պէտք է լինէր անորոշ դերբայով՝ պնդել:

2. դ. Նոյն ենթական ունեցող անցեալ դերբայի եւ դիմաւոր բայի միջեւ երբեմն դրուում է եւ շաղկապ, որի հետեւանքով նախադասութեան սկիզբը քերականօրէն չի կապուում նրա շարունակութեան հետ՝ սկսուում է մի ձեւով եւ վերջանում է մի ուրիշով: Օրինակ՝ Ապա ոխացեալ թագաւորն ընդ պատանեկին Գնելոյ եւ քազում անգամ հալածական առնէր գնա (Բուզ., 4րդ դպր. ԺԵ, էջ 184): Այս միտքը կապակցուած ձեւով պէտք է արտայայտուած լինէր կամ դերբայական դարձուածով պարզ նախադասութեամբ առանց եւ-ի, կամ եւ շաղկապով եւ դիմաւոր բայերով երկու համադաս նախադասութեամբ, այսպէս՝

1) Ապա ոխացեալ թագաւորն ընդ պատանեկին Գնելոյ՝ քազում անգամ հալածական առնէր գնա: 2) Ապա ոխացաւ թագաւորն ընդ պատանեկին Գնելոյ եւ քազում անգամ հալածական առնէր գնա: Բուզանդի բնագրից բերուած նախադասութիւնը այս երկու կանոնաւոր ձեւերի անքերական խառնուրդ է: Հետեւեալ օրինակներն անկապակցութեան այս նոյն տեսակից են, ուստի բերուում են առանց կանոնաւոր ձեւերը նշելու: Եւ հարեալ չորս ցիցս ի գետինն, երկուս ոտիցն եւ երկուս ձեռացն, եւ պրկեցին գնա (Ագաթ., տես 198, էջ 114): Իսկ այլոցն առ ժամանակ մի թողութիւն արարեալ եւ գամեմայն վնասուն պատնառս արկանէր գկապելովքն (Նդիշէ, էջ 20): Մոնչելով քարքառ արձակեալ եւ ասէ (Նդիշէ էջ 44): Գուցէ տեսեալ զարջառ եւ զոչխար եղբար քո մոլորեալս ի քանապարհի եւ անտես առնիցեն գնոսա (Նրկր. Աւրինաց, ԻԲ, 1): Իբրեւ ամս երկու կարգեալ զվարդապետութիւն իւր եւ նովին նշանագրովք տանէր (Վորիւն, էջ 44): Ընկալեալ զլրտեսսն եւ ընդ այլ քանապարհ արձակեաց (Թուրթ Յակովբայ, Բ, 25):

Կարող է անցնել դերբայի փոխարեն անորոշ դերբայի գործիականը լինել, ինչպես հետևեալ օրինակում՝ Երեւն Մրջիւնիկ անուն տալով յեկեղեցուցն Ողմպեայ տիկնոջն ընծռել զմահուն գործ եւ սպանանէր (Բուգ., 4րդ դպր., էջ 194):

Նոյնը լինում է նաեւ ուրիշ շաղկապներով եւ շաղկապական բառերով, օրինակ՝ ի ծննդեմէն եւեթ մոլորութեամբ լեալ, մինչ նովիմբ եւ վախճանեցաւ (Խոր., էջ 192): Եւ նորա անյուսացեալ յինէն, նմին իրի առաքեաց զհաւանայապետն Հիւրկանոս (Խոր., էջ 140):

2. Ե. Ստորադասական շաղկապով կամ մի յարաբերական բառով կապուած երկրորդական նախադասութեան բայը, որ պէտք է դրուի դիմաւոր ձեւով, երբեմն դրուում է անցեալ դերբայով, իսկ գլխաւորինը՝ դիմաւոր ձեւով: Օրինակ՝ Զոր իբրեւ լուեալ արքային, ասէ (Բուգ., 4րդ դպր., ԺԵ, էջ 192): Այս նախադասութիւնը խառնուրդ է հետեւեալ երկու կանոնաւոր ձեւերի. 1) բարդ ստորադասական նախադասութիւն դիմաւոր բայերով՝ գոր իբրեւ լուաւ արքայն, ասէ. եւ 2) պարզ նախադասութիւն դերբայական դարձուածով, առանց շաղկապի՝ գոր լուեալ արքային՝ ասէ: Բուզանդի բնագրում խօսքը կազմուած է այս երկուսի անհետեւողական խառնուրդով: Այլ օրինակներ՝ ապա թագաւորն Պարսից, քանզի գայս լուեալ ի քաղէիցն, տանիկ ուղտով արձակէ ի Հայս արս գողոյ եւ գջրոյ (Բուգ., 4րդ դպր., ԾԴ, էջ 256), փոխանակ 1) առանց շաղկապի՝ գայս լուեալ . . . արձակէ, կամ 2) դիմաւոր բայով՝ քանզի գայս լուաւ, . . . արձակէ: Այլ թեպէտ եւ վաղու լուեալ գրաւթն, ոչ ինչ ժամանեաց հասանել յամբովկ գործոյն պատերազմի (Ագաթ. 18, էջ 24): Զոր թեպէտ եւ վաղ գիտացեալ Մեծին Ներսիսի, ոչ յառաջ քան զկոտորելն

ժամանեաց հասանել (Խոր., էջ 289):

2. Գ. Բարդ ստորադասական նախադասութեան կազմի մէջ մտնող երկրորդական նախադասութիւնը, որ գլխաւորի հետ կապուում է մի ստորադասական շաղկապով, երբեմն դիմաւոր բայի փոխարեն ունենում է անորոշ դերբայ, որից առաջանում է քերականական անհետեւողականութիւն: Օրինակ՝ Պարտ է, զի ի դաշտէն ի լեռնակողմն փոխել (Փարպ. էջ 298): Այս նախադասութիւնը խառնուրդ է հետեւեալ երկու ձեւերի. 1) պարզ նախադասութիւն դերբայական դարձուածով, այդ դէպքում աւելորդ է զի շաղկապը՝ պարտ է ի դաշտէն ի լեռնակողմն փոխել, եւ 2) բարդ նախադասութիւն, որի մէջ երկրորդականը կը սկսուէր զի շաղկապով եւ կ'ունենար դիմաւոր բայ՝ Պարտ է, զի ի դաշտէն ի լեռնակողմն փոխիցուի (այս տեսակի անկապակցութեան բացատրութիւնը տես Վ. Զաւրիսեան, Բնական քերականութիւն հայկազնեան լեզուի, Վիեննա, 1885, էջ 460): Այլ օրինակներ՝ Արձակեաց մեծաւ հանդերձաւ, քաղում պատուիրանաւ, զի գջուղա ինքնին ի գլխովին գրոամբ արկանել (Բ. Մակ., ԺԴ., 13), փոխանակ՝ 1) Արձակեաց . . . գջուղա . . . գրոամբ արկանել, կամ 2) Արձակեաց . . . զի գջուղա . . . գրոամբ արկանիցեն (կամ՝ արկցեն): Ետ հրաման զԵւսեբիոս արկանել ի քանդ, (Բուգ., 4րդ դպր., Ը, էջ 156), փոխանակ՝ 1) ետ հրաման զԵւսեբիոս արկանել ի քանդ, կամ 2) ետ հրաման, զի զԵւսեբիոս արկցեն (կամ արկանիցեն) ի քանդ: Հրաման տայր վասն առաքինոյն Գայիանեայ, թե նախ զեզուն ընդ ծործորակսն հանել եւ ապա սպանանել (Ագաթ., 205, էջ 118), փոխանակ՝ 1) Հրաման . . . տայր . . . հանել, կամ 2) Հրաման տայր, . . . թե (=զի) հանցեն:

3. Անկապակցութեան վերելում նկարագրուած ձեւերը, որքան էլ քերական-

նօրէն անկանոն են, այնուամենայնիւ, եթէ կարելի է տեսլ, մի տեսակ օրինակաւնացումն են: Բայց գրաբարեան հին երկերի մէջ հանդիպում են նախադասութիւններ, որոնք կազմուած են ֆերականական այնպիսի ձեւերի խառնուրդով, որոնք իրար հակասող եւ քացառող են: Այդպիսի անհետեւողական ձեւերը լեզուի օրէնքների քացայայտ խախտում են ներկայացնում եւ, ինչպէս կը տեսնենք ներքեւում, ամենայն հաւանականութեամբ քննադրի աղետաման հետեւանք են: Տեսնենք այս տեսակի անհետեւողականութիւններից հետեւեալները:

3. ա. Անցեալ դերբայով եւ եւ բայով կազմուող քաղադրեալ ժամանակները գրաբարում երկու ձեւ են ունենում. դրանք կազմուած են եւ բայի տարբեր դէմքերով եւ համապատասխան ենթականերով՝ (ես) տեսեալ եմ, (դու) տեսեալ ես եւայլն, կամ բոլոր դէմքերի եզակի եւ յոգնակի թուի համար վերցւում է բայի միայն եզակի երրորդ դէմքը, որի հետ դրում է սեռական հոլովով մի խնդիր՝ ենթակայական սեռական իմ տեսեալ է, եո տեսեալ է, մեր տեսեալ է եւ այլն: Այս վերջինները ֆերականօրէն անենթակայ նախադասութիւններ են, քանի որ դրանց սեռական խնդիրները՝ իմ, եո, մեր, ձեր, եւ այլն, որ աշխարհաբար թարգմանում են որպէս ենթակայ, ոչ թուով, ոչ էլ դէմքով չեն համաձայնում բայի հետ, որը միշտ անփոփոխ կերպով եզակի երրորդ դէմքով է դրում, ուստի դրանք՝ սեռականները, գրաբար կապակցութիւններում չեն կարող դիտուել որպէս ենթակայ:

Հագուադէպ գործածութեամբ, սակայն, այս երկու տարբեր կազմութիւնների (ես տեսեալ եմ - իմ տեսեալ է) խառնուրդ է դուրս գալիս: Օրինակ՝ . . . առ պարսպան նրուսադէմի, գոր էին նոցա սրբեալ (Նէեմի, Բ, 13), փոխանակ՝ . . . գոր էին նոքա սրբեալ, կամ 2) գոր

էր նոցա սրբեալ: Այսպիսի օրինակ է նաեւ հետեւեալը՝ իմ ի մանկութենէ իմմէ համակ ի նակատու եւ ի կոխ մտեալ եմ . . . (Բուգ., 5րդ դպր., Ե, էջ 308); փոխանակ՝ 1) ես մտեալ եմ, կամ 2) իմ մտեալ է:

3. բ. Բաղադրեալ ժամանակների վերոյիշեալ ենթակայական սեռականով ձեւերը, եթէ անցեալ դերբայն անցողական բայից է, կրաւորական իմաստ չեն ունենում, այլ միայն ներգործական: Այսպէս, իմ տեսեալ է ձեւը նշանակում է ես տեսել եմ, ի տարբերութիւն ես տեսեալ եմ ձեւի, որ կարող է եւ ներգործական եւ կրաւորական իմաստ ունենալ՝ ես տեսել եմ, ես տեսնուել եմ: Բայց երբեմն ենթակայական սեռականով ձեւերի հետ հայցական խնդրից քացի դրում է նաեւ քացառական հոլովով մի ներգործող խնդիր, որ կրաւորական բայերին է յատուկ եւ ֆերականօրէն չի կապում հայցականով դրուած ուղիղ խնդրի հետ: Օրինակ՝ . . . ուր գառաջինն էր շինեալ զեկեղեցին ի հաւոյն նոցա Գրիգորէ (Բուգ., 3րդ դպր., ԺԹ, էջ 76): Պէտք է լինէր կամ 1) . . . ուր գառաջինն էր շինեալ զեկեղեցին հաւոյն նոցա Գրիգորի (=որտեղ առաջին եկեղեցին շինել էր նրանց պապ Գրիգորը), կամ 2) . . . ուր առաջինն (ուղղական) էր շինեալ եկեղեցին ի հաւոյն նոցա Գրիգորէ (=որտեղ առաջին եկեղեցին շինուած էր նրանց պապ Գրիգորի կողմից): Ձի թեպէտ եւ յԱստուծոյ էր պարգեւեալ զյաղթութիւնն յամս կենաց երանելոյն Թէոդոսի . . . (Խոր., էջ 310): Պէտք է լինէր, կամ 1) թեպէտ եւ Աստուծոյ էր պարգեւեալ զյաղթութիւնն . . . (=թեպէտ աստուած էր պարգեւել յաղթութիւնը), կամ 2) թեպէտ եւ յԱստուծոյ էր պարգեւեալ յաղթութիւնն (=թեպէտ եւ Աստուծոյ էր պարգեւուած յաղթութիւնը):

Երբեմն ներգործական բայի պարզ ժամանակի հետ գործածուած գտնում ենք հայցականով ուղիղ խնդիր եւ քացա-

ռականով ներգործող խնդիր, որոնք ըստ լեզուի կանոնների չեն կարող միեմոյն բայի հետ դրուել եւ բացառում են միմեանց: Օրինակ՝ . . . ուր արգելին գնա ի խուռն պատերազմին ի զարաց անտի (Բուզ., 5րդ դպր., է, էջ 316): Սա անկանոն խառնուրդ է հետեւեալ երկու կապակցութիւնների. 1) ուր արգելաւ նա . . . ի զարաց անտի (=որտեղ շրջապատուեց (շրջապատուել էր) նա զօրքերի կողմից, եւ 2) ուր արգելին գնա . . . զարբն (=որտեղ շրջապատեցին (շրջապատել էին) նրան զօրքերը:

4. Քերականական անկանոնութեան այս վերջին երկու (3-ա., 3. բ.) ձեւերը, ինչպէս նշուեց վերելում, կարող են լինել բնագրի աղանատման հետեւեալ, մի բան, որ կարող է պարզել միայն այդպիսի ձեւեր պարունակող բնագրերի տարբեր ձեռագրերի համեմատութիւնը: Արդէն որոշ երկերի տարբեր հրատարակութիւնների եւ ձեռագրական այլընթերցումների համեմատութիւնը երեւան է հանում բնագրի այդպիսի աղաւաղման փաստեր: Այսպէս, օրինակ, Եզնիկի «Նոյն Աղանդոց» գրքի հրատարակութիւններում (Վեներիկ, 1826, 1850, Կ. Պոլիս 1871, Թիֆլիս, 1914 եւ այլն) կայ հետեւեալ ընթերցումը. Եւ ոչ որս երբեք, որպէս մարդկան, արարեալ են վիշապաց (Եզնիկ, Գիրք առաջին, էջ 73): Այս նախադասութեան կազմութիւնը համապատասխան է վերելում՝ 3. ա. կէտում նկարագրուած անկանոնութեանը: Այն ուղղում է գոյութիւն ունեցող միակ ձեռագրով, որի մէջ բացակայում է են բայը (տես Հ. Անտոնան, «Քննութիւն եւ Համեմատութիւն Եզնիկայ նորագիտ ձեռագրին», Հայագիտական հետազոտութիւններ, Երեւան 1976 թ., էջ 143): Ըստ այդմ ուղղուած է «Նոյն Աղանդոց»ի 1959 թ. Փարիզի հրատարակութեան մէջ այսպէս՝ Եւ ոչ որս երբեք, որպէս մարդկան, արարեալ վիշապաց:

Այլ օրինակներ. Աշխարհն այն, ուստի դոցա եկեալ են: Այսպիսի անկանոն ընթերցում, համապատասխան վերելի 3. ա. կէտի, ունեն Բուզանդի վեներիկեան 1832, 1914, 1983 թ. թ. հրատարակութիւնները (Բուզ., 4րդ դպր., գլ. Ե), իսկ այլ հրատարակութիւններ՝ Ս. Պետրքուրգի 1883, Վեներիկի 1889, Թիֆլիսի 1912 թ.թ. տալիս են ուղիղ ձեւը՝ Աշխարհն այն, ուստի դոքա եկեալ են (Բուզ., էջ 140):

Եղիշէի «Վասն Վարդանայ . . .» գրքի 1957 թ. ֆննական հրատարակութեան 51րդ էջի ծանօթագրութեան համաձայն մի քանի ձեռագրեր եւ տպագիր հրատարակութիւններ ունեն այն նոյն՝ 3. ա. կէտի անկանոնութեանը համապատասխան հետեւեալ ընթերցումը. . . . ձեր արարեալ եւ կատարեալ իցէք, մինչդեռ ուրիշ ձեռագրեր եւ տպագիր հրատարակութիւններ ունեն ուղիղ ձեւը . . . ձեր արարեալ եւ կատարեալ իցէ (Եղիշէ, էջ 51):

Ագաթանգեղոսի գրքի 1909 թ. ֆննական հրատարակութեան 127րդ էջի 13րդ ծանօթագրութեան համաձայն մի քանի ձեռագրեր եւ տպագրութիւններ ունեն վերելի 3. բ. կէտի համապատասխան հետեւեալ անկանոն ընթերցումը. Զիւրդ էր հնար այդմ լինել, երբ ոչ յԱստուծոյ էր տուեալ գիրաւունս յաղթութեանն: Բայց ուրիշ ձեռագրեր եւ տպագրութիւններ տալիս են ուղիղ եւ կանոնաւոր ձեւը՝ . . . երբ ոչ Աստուծոյ էր տուեալ գիրաւունս յաղթութեանն (Ագաթ., էջ 136):

Աստուածաշնչի շատ հրատարակութիւններում՝ Վեներիկի 1805, 1860 թ.թ. եւ այլն գտնում ենք հետեւեալը. եւ ահա շնորհեալ է քեզ յԱստուծոյ զամենեւեան, որ են ընդ քեզ ի նաւիդ (Գործք Առաքելոց, Իէ, 24): Սա նոյնպէս համապատասխան է վերը նկարագրուած 3. բ. կէտին: Նոյն նախադասութեան ուղիղ ձեւը գտնում ենք Աստուածաշնչի այլ հրատարակութիւններում՝ Ս. Պետրքուրգի 1817 եւ Կ.

Պոլսի 1895թ. այսպես. -- Եւ ահա շնորհեալ է քեզ Աստուծոյ զամենեսեան, որ եմ ընդ քեզ ի նաւիդ (=եւ ահա Աստուած շնորհել է քեզ այն բոլորը, որոնք քեզ հետ եմ նաւի մէջ): Ուղիղ ձեւն անշուշտ, այստեղ եւս ունի ձեռագրական հիմնաւորում:

Սակայն միայն այս անկանոն ձեւերը (3-ա., 3բ) չեն, որ ուղղում են ձեռագրերի եւ տպագիր հրատարակութիւնների տարբեր ընթերցուածներով: Անկապակցութեան վերելում նկարագրուած (2-ա. 2-գ.) ձեւերը նոյնպէս յաճախ ուղղում են եւ կարող են ուղղուել նոյն երկի տարբեր ձեռագրերի եւ հրատարակութիւնների օգնութեամբ:

Այսպէս, օրինակ, վերելում դրուած 2. ա. կէտին համապատասխան անկապակցութիւն է հետեւեալը. Դուք որ թողէ՛ք զիս, . . . եւ մատնեցիք զձեզ ի սուր (Նսայի, ԿԵ, 11-12), որ գտնում ենք Աստուածաշնչի 1805, 1860 եւ այլ բնականների հրատարակութիւններում: Ուղիղ ձեւը կայ 1817 թ. Ս. Պետրբուրգի եւ 1895 թ. Կ. Պոլսի հրատարակութեան մէջ, որտեղ բացակայում է որ յարաբերական դերանունը՝ Դուք թողէ՛ք զիս, . . . եւ մատնեցիք զձեզ ի սուր:

Համաձայն Մովսէս Խորենացու «Պատմութիւն Հայոց» գրքի 1913 թ. Տփղիսի ֆինական հրատարակութեան տողատակի՝ մի քանի ձեռագրեր եւ տպագիր հրատարակութիւններ ունեն այսպիսի ընթերցում՝ Իսկ ի լինել սխալմանց ինչ Զրադաշտի առ տիկինն եւ հակառակութեան ի ներքս անկանելոյ, պատերազմ ի վերայ նորա յարուցանէ . . . (Խոր., էջ 56, 3րդ ծանօթագրութիւն), որի մէջ նոյն պաշտօնով երկու անգործ դերբայներից մէկը դրուած է հայցականով եւ ի նախդրով՝ ի լինել, միւսը տրականով՝ անկանելոյ: Սա համապատասխան է վերելի 2. գ. կէտին: Ուրիշ տպագրութիւններ եւ ձեռագրեր, սակայն, տալիս են ճիշտը՝ երկու դերբայն

էլ ուղիղ ձեւով, որ եւ դրուած է բնագրում՝ Իսկ ի լինել սխալմանց ինչ Զրադաշտի առ տիկինն եւ հակառակութեան ի ներքս անկանել . . .:

Աստուածաշնչի Վենետիկի 1805, 1860, Ս. Պետրբուրգի 1817 եւ այլ բնականների հրատարակութիւններում կայ հետեւեալը. Թաւափեալ գճորձս իւր եւ ասէ ցնոսա (Գործք Առաքելոց, ԺԸ, 6), որը համապատասխան է վերելի 2. ք. կէտին: Այն ուղղուած է 1895 թ. Կ. Պոլսի հրատարակութեան մէջ՝ Թաւափեաց գճորձս իւր եւ ասէ: Ուղղումն այստեղ եւս, ինչպէս նախորդ օրինակներում, անշուշտ կատարուած է որեւէ ձեռագրի կամ ձեռագրերի հիման վրայ:

Այս նոյն տեսակի անկապակցութիւն է նաեւ հետեւեալը. Ոմն ի հրեշտակաց յամմահիցն գնդէն ստամբակեալ եւ ի բաց գնաց, որ դրուած է Եղիշէի «Վասն Վարդանայ . . .» գրքի 1957 թ. հրատարակութեան 37րդ էջի տողատակի 5րդ ծանօթագրութեան մէջ որպէս մի քանի ձեռագրերի եւ տպագրութիւնների այլընթերցում, մինչդեռ ուրիշ աւել շատ ձեռագրեր եւ տպագրութիւններ դնում են ուղիղ եւ քերականօրէն կապակցուած ձեւը՝ ոմն ի հրեշտակաց յամմահիցն գնդէն ստամբակեալ եւ ի բաց գնացեալ . . . զանլինելի յոյսն առաջի դներ:

Ըստ Ագաթանգեղոսի 1909 թ. Տփղիսի ֆինական հրատարակութեան 74րդ էջի 15րդ ծանօթագրութեան մի քանի ձեռագրեր եւ տպագիր հրատարակութիւններ ունեն՝ Զմարդիկն զարհուրեցուցանեին զի ի պաշտաման դիցն յոյովելոյ, որ համապատասխան է անկապակցութեան վերելի 2. գ. տեսակին: Ուրիշ աւելի շատ ձեռագրեր եւ տպագիր հրատարակութիւններ ունեն նոյնի ճիշտ ընթերցումը՝ Զմարդիկն զարհուրեցուցանեին վասն պաշտաման դիցն յոյովելոյ:

Վերելում՝ 2. գ. կէտում, Ղազար

Փարպեցուց քերուած օրինակի համար հրատարակիչները տողատակի 29րդ ծանօթագրութեան մէջ նշել են՝ «Թերեւս՝ պարտ է մեզ ի . . .» այսինքն ենթադրել են նախադասութեան հնարաւոր երկու ուղիղ ձեւերից, որ նշուեց վերելում, առաջինը:

Անկապակցութեան տարածուած ձեւերին (2.ա. 2.գ.) զուգահեռ կապակցուած ձեւերի առկայութիւնը ձեռագրերում եւ տպագիր հրատարակութիւններում կարելի է ընդունել երկու կերպ: Կամ դրանց անկապակցութեան ձեւերը գալիս են արտագրող գրիչներից եւ հրատարակիչներից, որպէս բնագրի աղաւաղում, եւ կամ, ընդհակառակն, անկապակցութիւնը պատկանում է հեղինակին, իսկ դրանց ուղղուած ձեւերը ծագում են արտագրող գրիչներից եւ հրատարակիչներից, որոնք անկապակցութիւնը սխալ համարելով եւ չընդունելով՝ ուղղել են լեզուի փերականական կանոններին համապատասխան:

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՑԱՆԿ

Ագաթ.- Ագաթանգեղայ Պատմութիւն Հայոց, քննական բնագիրը Գ. Տէր-Մկրտչեանի եւ Ս. Կամայեանի (Տփղիսի 1909 թ. քննական հրատարակութիւնից վերատպութիւն աշխարհաբար թարգմանութեանը զուգահեռ), Երեւան, 1983:

Բուզ.- Փաւստոսի Բիւզանդացւոյ Պատմութիւն Հայոց, Երեւան, 1987 (վերատպութիւն Ք. Պատկանեանի՝ 1883 թ. Պետերբուրգում կատարած հրատարակութեան):

Եզնիկ.- Եզնիկայ վարդապետի Կողբացւոյ Եղծ Աղանդոց, Թիֆլիզ, 1914:

Եղիշէ.- Եղիշէի Վասն Վարդանայ եւ Հայոց Պատերազմին, աշխատութեամբ Ե. Տէր-Միմասեանի, Երեւան, 1957:

Խոր.- Մովսիսի Խորենացւոյ Պատմութիւն Հայոց, աշխատութեամբ Մ. Արեղեանի եւ Ս. Յարութիւնեանի, Տփղիս, 1913:

Կորիւն.- Վարդ Մաշտոցի, բնագիրը ձեռագրական այլընթերցուածներով, թարգմանութեամբ . . . ի ձեռն Մ. Արեղեանի, Երեւան, 1941:

Փարպ.- Ղազարայ Փարպեցւոյ Պատմութիւն Հայոց եւ Թուրք առ Վահան Մամիկոնեան, քննական բնագիրը Գ. Տէր-Մկրտչեանի եւ Ստ. Մալխասեանի (Տփղիսի 1904 թ. քննական հրատարակութիւնից վերատպութիւն աշխարհաբար թարգմանութեանը զուգահեռ), Երեւան, 1982:

Մնացած համաոտագրութիւնները Աստուածաշնչի գրքերին են, դրանք գիտութեան մէջ յայտնի եւ ընդունուած են, ուստի այստեղ չեն քերուած:

ՊՕՂՈՍ ՇԱՐԱԲԻՍԱՆԵԱՆ

ՆԱՐԵԿԱՑԻՆ ԵՒ ԻՐ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

(Հատուած "Գրիգոր Նարեկացի Բանաստեղծական Արուեստը՝
անտիպ ուսումնասիրութիւնից"):

"Լինելութիւն է սկիզբն ապականութեան, եւ ապականութիւն է ~~սկիզբն~~
~~ապականութեան~~ դարձեալ անդրէն ~~է~~ սկիզբն լինելութեան"

ԱՆԱՆԻԱ ՇԻՐԱԿԱՑԻ

Գ.- Նարեկացու Աղանդաւորութեան Առեղծուածը

Նարեկացու դարաշրջանը միայն խաղաղութեան հարիւրամեակ չէր: Ժամանակ առ ժամանակ երկիրը ցնցուում էր թոնդրակեան շարժումից: Այդ շարժումն ուղղուած էր ոչ միայն եկեղեցու, այլեւ աւատատիրական կարգերի հիմքերի դէմ: Շարժման անունը ծագել է Թոնդրակ աւանի անունից: Թոնդրակը ապստամբների կենտրոնն էր, գտնուում էր Բարձր Հայքում, Տուրուքերանի նահանգի Ապահունիք գաւառում: Թոնդրակեցիները չէին ընդունում եկեղեցու խորհուրդները՝ մկրտութիւն, գոհաբերութիւն, հաղորդութիւն. ժխտում էին հոգու անմահութիւնը, հանդերձեալ կեանքը, անարգում էին խաչը, մերժում եկեղեցական պսակադրութիւնը՝ ընտանիքի նախապայմանը համարելով սիրոյ փոխադարձ գգացումն էր, որ ամենից կարեւորն է, չէին ընդունում եկեղեցու դերը մարդու եւ աստծու հաղորդակցման միջեւ: Նրանց գաղափարներն արտայայտում էին ազատ մտածողութեան, երելայեցիների անմահապաշար ընկալման նոր տրամադրութիւնները: Հայոց եկեղեցին անողոք պայքար էր մղում թոնդրակեցիների դէմ: Նա ամէն ինչ անում էր, որպէս զի ոչնչացներ այդ աղանդը:

Նարեկացուն կասկածել են աղանդա-

ւորութեան մէջ: Հաւանաբար այդ կասկածները հերքելու համար էլ նա հանդէս է եկել թոնդրակեցիների դէմ՝ Կնաւկայ վանքի վանահօրն ուղղած իր յայտնի թղթով: Բայց աղանդաւոր էր արդեօք Գրիգոր Նարեկացին: Յարո՞ւմ էր արդեօք թոնդրակեցիներին: Համոզմունքով, թէ հարկադրաբար է պայքարել թոնդրակեցիների դէմ:

Այս հարցերին պատասխանելուց առաջ անհրաժեշտ է պարզել այն հարցը, թէ ինչու են աղանդաւորութեան մէջ կասկածուել ու հալածուել թէ՛ Խոսրով Անճեւացին եւ թէ՛ Անանիա Նարեկացին: Առանց այս հարցի լուսաբանման անհնարին է թափանցել խնդրի էութեան մէջ:

Արեղեանը գրում է, որ Նարեկացու հայրը՝ «Խոսրով Անճեւացեաց եպիսկոպոսը, իր ծերութեան հասակում բանադրուում է իրեն ձեռնադրող Անանիա Մոկացի կաթողիկոսից իբրեւ հերձուածող: Նրա ուսուցիչ Անանիա Նարեկացին, ինչպէս իր Խոստովանութեան գրից երևում է, «մերձ ի մահ վիճակում, ոչ ինքնաբերաբար, այլ կատարելով կաթողիկոսի հրամանը՝ անիծել է թոնդրակեցիներին», ամենայն հաւանականութեամբ այն պատճառով, որ Խոսրով եպիսկոպոսի եւ կաթողիկոսի միջեւ տեղի ունեցած վեճերից յետոյ՝

«կարող էր կասկած ծագել եւ Անանիա Նարեկացու ուղղափառութեան մասին, քանի որ խնամիական կապեր կային սրա եւ Խոսրովի միջեւ, եւ Անանիա Նարեկացուն էր աշակերտում Խոսրովի որդին՝ պատանի Գրիգորը»։ Շատ հաւանական է, որ նոյն կասկածն եղել է եւ Գրիգոր Նարեկացու մասին, քանի որ սա էլ գրած ունի թուղթ ընդդէմ թոնդրակեցի աղանդաւորների(1)։ Արեղեանի կողմից չակերտուած տողերը պատկանում են Գ. Տէր-Մկրտչեանին։ Նրանք համակարծիք են, որ կարող էին Գրիգոր Նարեկացուն եւս կասկածել աղանդաւորութեան մէջ՝ իբրեւ Խոսրովի որդու եւ Անանիա Նարեկացու աշակերտի։ Ա. Ղանալանեանը սակայն գաղափարախօսական ուղղակի աղերս է տեսնում թոնդրակեցիների եւ Նարեկացու միջեւ(2)։

Հարց է ծագում՝ ինչու՞ է բանադրուել Խոսրով Անճեւացին։ Մի՞թէ իսկապէս հեքիմաւոր էր։ Անանիա Մոկացի կաթողիկոսի եւ Անճեւացու տարածայնութիւնները սկսուել էին 953-954 թթ.։ Կաթողիկոսը Խոսրովին ձեռնադրել էր Եպիսկոպոս։ Նրան էր վստահել Անճեւացեաց գաւառի եկեղեցական վիճակը։ Խոսրովը, կաթողիկոսի բնութագրմամբ, եղել է «համեստ եւ գիտնաւոր եւ ալեօք ծերութեամբ զարգացեալ»(3) անճաւորութիւն։ Գրիգոր Նարեկացու արտայայտութեամբ՝ «յոյժ հետեւող պատուիրանացն աստուծոյ»(4), որի նոյնիսկ վարձկան խոզարածը լինելու արժանի չի համարել իրեն։

Դառնալով Եպիսկոպոս, Անճեւացին տեսնում է, թէ ինչպէս է հայոց եկեղեցում խախտուել շատ բան։ Եկեղեցականները չեն հասկանում պատարագի խորհուրդը, աղօթքներին նշանակութիւնը, կամայականօրէն կրճատում են արարողակարգը, եւ այլն։ Նա յիշեցնում է հայոց եկեղեցու ընդունած կանոնները, պահանջում է վերականգնել աւանդոյթ-

ները։ Բարեփոխութիւնների այս պահանջները նա շարադրում է իր երկերում՝ հասկանալի եւ օգտակար լինելու համար։ Եղիշէ Դուրեանը Անճեւացու մեկնութիւնները համարելով «Եկեղեցական ընդարձակ հմտութեամբ» եւ ընտիր ոճով գրուած գործեր, իրաւացիօրէն գտնում է, որ դրանք հիմք չեն տալիս նրան հեքիմաւոր համարելու, այլ պատճառը պիտի փնտրել «մեզի անծանօթ շարժառիթներու մէջ»(5)։

Մեզ է հասել Անանիա Մոկացու մեղադրականը։ Կիրակոս Գանձակեցին այսպէս է վերաշարադրել այն. «Ոչ է պարտ կիւրակէ ասել զօրն տէրունի, այլ կիւռիակէ, զի հոռոմերէն է, ասէ, (իբր թէ այսպիսի բան է պահանջել Անճեւացին) նոյնպէս եւ հասարակաց թողուլ, ասէր, զգէսս տղայոց եւ ոչ հատանել մինչեւ երկայնացի եւ պատ առցէ, զի վասն այնորիկ, ասէ, կոչի պատանի. եւ ապա կտրել հրամայէր, զի վասն այնորիկ կոչի կտրիք»(6)։

Եւ ընդգծեցի մի քանի բառ, ցոյց տալու համար, թէ ինչպէս է կաթողիկոսը փորձել վարկաբեկել Անճեւացուն՝ վեճի էութիւնը փոխադրելով բառաբանական կասկածելի ոլորտ։ Բանաբաղելով Մոկացու թուղթը, Գանձակեցին հասնում է մեղադրանքի գլխաւոր կէտին. «Եւ ասէր. Ոչ է պարտ Եպիսկոպոսի ընծայաբեր լինել Եպիսկոպոսապետի, այսինքն՝ կաթողիկոսի, զի աւելի օրհնութիւն ոչ ունի, ասէ, բայց միայն զանուանակոչութիւն»(7)։

Սա է հակամարտութեան մերանը։ Անճեւացին ոչ միայն ընծաներ չի մատուցել կաթողիկոսին, այլեւ խախտել է իրենց միջեւ եղած աստիճանականագի ենթակայութիւնը։ Նա հրաժարուել է այցելել կաթողիկոսին։ «Հայոց Եպիսկոպոսները - գրում է Մ. Օրմանեանը - պարտաւոր էին յիւրաքանչիւր տարի կամ ստեպ-ստեպ

կաթողիկոսին մօտ երթալ, թէ՛ իրր հպատակութեան նշանակ եւ թէ՛ իրր յարաբերութեանց դիրութիւն, եւ այս առթիւ իրենց պէտք եղած միւտոնն ալ ստանալ»(8): Օրմանեանը նիշտ է նկատել, որ Խոսրովի հետ կապուած տարածայնութիւնը կրօնական խնդիր չէր, այլ, «պիտի միտինք կրօնական երեւոյթին ներքեւ քաղաքական խնդիր մը տեղի ունեցած» ասելու(9):

Եւ իսկապէս, Անճեւացին առանց լուրջ պատճառի չէր թշնամանար իր քարերար կաթողիկոսի հետ: Պատճառն այլ տեղ էր. անհնազանդութեան առաջին օրինակը տուել էր Յակոբ Սիւնեցի եպիսկոպոսը: Նա սկսում է մեռնող վերջնել ոչ թէ հայոց կաթողիկոսից, այլ Աղուանքի Սահակ կաթողիկոսից: Անանիան իր մօտ է կանչում Սահակին եւ Յակոբին: Դա եղել է 949 թուականին: Զեն գալիս, եւ Մոկացին ինքն է մեկնում Սիւնիք: Յակոբը ներկայանում է կաթողիկոսին, եւ՝ «Մեղաք յերկինս եւ առաջի քո» ասելով՝ զոչում: Այս Յակոբը Յովհաննէս Կաթողիկոսի՝ Դրասխանակերտցու եղբոր որդին էր. ըստ Ստեփանոս Օրբելեանի՝ «այր բարձրահասակ եւ գեղեցկատեսիլ, հանճարեղ եւ իմաստուն, քաղցրաբարոյ եւ հեզամիտ, լի ամենայն առաքինութեամբ»(10): Օրբելեանը լուրջ պատճառ չի տեսնում նրա անհնազանդութեան մէջ. «փոքր-ինչ հպարտացաւ» եւ ուրիշ ոչինչ:

Անճեւացին եւ Սիւնեցին նամակագրական կապ են ունեցել: Մոկացուն ասել էին, որ Խոսրովին էլ նա է շնդել «թղթով ի ձեռն, նաեւ հերձուածըս եւս յօդէին եթէ քողարորեալ ունի գճաղեկեղոնին»(11): Օրբելեանը սա համարում է զրպարտութիւն: Յակոբը քաղեկեղոնի չէր: Իրաւացի է Մ. Մկրեանը, որ Յակոբը «հաստատապէս կարելի է ասել, որ Թոնդրակեցի չէր»(12): Թոնդրակեցի եւ քաղեկեղոնի չէր նաեւ

Անճեւացին: Ո՞րն էր ուրեմն, նրանց ապստամբութեան, աւելի նիշտ՝ անհնազանդութեան իրական պատճառը:

Անանիա Մոկացին պայքարում էր հայոց եկեղեցու միասնութեան համար: Նա կաթողիկոսարանը Վասպուրականից տեղափոխեց Արգինա՝ Բագրատունիների գահին մօտ լինելու եւ նրանց օգնութեան վրայ յուսալի յենուելու համար: Իր հերթին կաթողիկոսը պէտք է զօրավիգ լինէր Բագրատունիներին: Սիւնեաց իշխանները ձգտում էին անջատուել Բագրատունիներից: Յակոբ եպիսկոպոսն էլ ընդառաջում էր նրանց ցանկութեանը: Նա մի քանի անգամ փորձեց չնթարկուել հայոց կաթողիկոսին եւ գործակցում էր Աղուանքի կաթողիկոսի հետ: Անջատական այս ձգտման մէջ էր իրական պատճառը: Այստեղ կարեւորը քաղաքական շարժառիթն էր եւ ոչ թէ կրօնական խնդիրը: Սա էր նաեւ այն պատճառը, որ Անճեւացուն դարձրեց Յակոբ Սիւնեցու համախոհ:

Վասպուրականն ունէր իր անկախ քաղաքութիւնը: Հայոց կաթողիկոսարանը գտնւում էր նրա սահմաններում: Մոկացին նախընտրեց աթոռը փոխադրել Շիրակ: Դա չէր կարող հանելի լինել Վասպուրականի քաղաքին եւ իշխաններին: Անճեւացին, հետեւելով Սիւնեցու օրինակին, չէր այցելում կաթողիկոսին՝ ընդառաջելով Վասպուրականի անջատական ձգտումներին: Պատահական չէ, որ Անանիա Մոկացուն յաջորդած Վահան Սիւնեցի կաթողիկոսը, որին զրկեցին աթոռից, ապաստան գտաւ Վասպուրականում:

Եւ այսպէս, Խոսրով Անճեւացին հերձուածող չէր: Նրա դէմ հալածանքները սկսուել էին հայոց եկեղեցու մէջ խախտուած կանոնները վերականգնելու պահանջից: Դա հանելի չէր հոգեւորականութեան ստուար մասին: Նա փորձել էր դուրս գալ կաթողիկոսի գերագոյն իշխանութեան իրաւասութիւնից՝ կաթողիկոսի եւ եպիսկո-

պոսի տարբերությունը, իբր թե, տեսնելով սոսկ անուանակոչության մէջ: Նա ֆաղկեղունիկ չէր, բայց բացայայտ համակրամբ ունէր յունական եկեղեցու բարեկարգութեան եւ ոչ թէ հաւատի հանգանակի նկատմամբ:

Աղանդաւորութեան մէջ մեղադրուել է նաեւ Անանիա Նարեկացին: Մինչեւ այժմ այն կարծիքն էր իշխում, թէ այդ մեղադրանքը եւս յարուցել է Անանիա Մոկացին: Բանասէր Հրաչեայ Թամրազեանը վերջերս պարզեց, որ նախ՝ Անանիա Նարեկացուց խոստովանութեան գիր պահանջել է ոչ թէ Անանիա Մոկացին, այլ խաչիկ Արշարունի կաթողիկոսը / 972-992 /, եւ երկրորդ, որ «Գիր խոստովանութեան» թուղթը Անանիա Նարեկացին պէտք է գրած լինի 980-987 թթ. միջեւ (13):

Անանիա Նարեկացին շատ ծանր է տարել Արշարունու կասկածը, մանաւանդ որ նրանք հայրենակիցներ էին, իրար նանաչում էին ուսման տարիներից եւ, ահա, տարիներ անց, ծերութեան օրերին, երբ ինքը մահամերձ է, կաթողիկոս ընկերը նրանից պահանջում է դաւանանքի խոստովանութիւն, կասկածում է նրա ուղղափառութեանը: Անանիան գրել է դառնացած հոգով, դիմելով ոչ միայն կաթողիկոսին, այլեւ բոլոր նրանց, ովքեր կամեցել են իմանալ ճշմարտութիւնը իր դաւանանքի մասին. « . . . Ահաւասիկ ածեմ բոլորից լսելիաց ի յայս ձեռնարկութեամբ իմոյ եւ գրով մատանց իմոց, մանաւանդ քեզ, իրաւդ անիրաւութեամբ եւ ծանաւթդ ոչ ծանաւթիս, սննդակիցդ աւտարացեալ, եւ ի ծննդեմէ տէր գոլով մինչեւ ի ծերութիւն՝ ծառայի անտեղեակ բարուց եւ հաւատոց» (14) - սրտաշարժ անկեղծութեամբ յայտարարում է Անանիան է նկատում բոլոր հին ու նոր հերձուածողներին, այդ թւում եւ թոնդրակեցիներին:

Եւ այսպէս, աղանդաւոր չէր նաեւ

Անանիա Նարեկացին: Բայց ինչի՞ց էր ծագել կասկածը: Ո՞րն էր նրա հիմքը: Բացատրել Անձեւացու հետ ունեցած խնամիական կապերով, համոզիչ չէ: Մ. Մկրեանը գտնում է, որ կասկածի համար կարող էր հիմք լինել այն, որ, «նա հաւանաբար միստիկ էր կամ ունէր միստիկական հակումներ», իսկ դա կարող էր «կաթողիկոսի կողմից հեշտութեամբ որակուել որպէս հնարաւոր աղանդաւորութեան արտայայտութիւն» (15): Մկրեանը միստիցիզմը մեկնաբանում է որպէս աւատատիրութեան դէմ ուղղուած յեղափոխական պայքարի արտայայտութիւն: Անանիայի միստիցիզմը սակայն բխում էր նրա բարեպաշտութիւնից եւ չունէր ոչ հակաեկեղեցական եւ ոչ էլ, առաւել եւս, յեղափոխական բնոյթ: Նրա միստիցիզմը հանգում էր հոգեկան ապրումների ծայրահեղ լարուածութեամբ «Քրիստոս զգենալուն»: Ըստ Անանիայի՝ մարդը կարող է մեղքերից մաքրուել եւ կատարելութեան հասնել ոչ թէ արտաքին քարքի ու պատուիրանների պահպանմամբ միայն - դա քիչ էր - այլ ներքին մարդու, հոգու նկարագրի վերափոխման շնորհիւ: Անանիան մարդուն հայեացքն ուղղում էր դէպի սեփական հոգին, շեշտում էր սեփական նախաձեռնութեան դերը մարդու բարոյական վարձագծի վերափոխման մէջ: Նա ձգտում էր, որ աստուածապաշտութիւնը դառնայ հոգեկան պահանջ, աղօթքը լինի հոգեյոյզ, բխի կենսափորձից, արցունքը մաքրի հոգին: Սա չէր հակասում քրիստոնէական ուսմունքին, առաւել եւս՝ չէր հակադրում եկեղեցուն: Բայց ներանձնական աղօթքի ուղին դուռ էր բացում աշխարհիկ մտածողութեան համար: Իսկ սա չէր կարող վրիպել հայոց եկեղեցու սպասաւորների աչքից: Աւելի հեշտ էր Անանիային մեղադրել աղանդաւորութեան մէջ, քան հետեւել նրա պահանջներին: Հոգու փրկութեան հասնելու նպատակը

Անանիան չէր կապում քացառապէս պատուիրամապահութեան հետ, այլ մեծ տեղ է տալիս անհատական ձգտումներին, սեփական հոգին բնական, ներհայեցութեանը: Անհատական այդ սկիզբը չէր կարող հանելի լինել եկեղեցուն:

Վերադառնալով Գրիգոր Նարեկացուն. ինչո՞ւ են նրան կասկածել աղանդաւորութեան մէջ: Անշուշտ, այդ կասկածը կարող էր ծագել յայտնի այն իրողութիւնից, որ ժամանակին աղանդաւորութեան մէջ մեղադրուել է նրա հայրը՝ Խոսրով Անճեւացին, ինչպէս նաեւ ուսուցիչը՝ Անանիա Նարեկացին: Բայց ինչպէս տեսնա՞մ աղանդաւոր, առաւել եւս Թոնդրակեցի չէին ո՛չ Անճեւացին եւ ո՛չ էլ Անանիան: Նրանք ուզում էին նորութիւն եւ քարեփոխութիւն մտցնել եկեղեցական կեանքում, ձգտում էին կրօնական զգացմունքը դարձնել ներքին պահանջ, յորդորում էին քարոյական ինքնակատարելագործման մէջ հանդէս բերել անհատական նախաձեռնութիւն:

Գրիգոր Նարեկացին մտածող էր եւ քանաստեղծ: Աւելի հեշտ էր նրան կասկածել աղանդաւորութեան մէջ, քան ուղղակի մեղադրանք յարուցել: Յայսմաւուրբի այն վկայութիւնը թէ «Եւ զի ջան եւ փոյթ էր սրբոյն վասն միաբանութեան եկեղեցեաց, զի գերծեալ եւ անփոյթ արարեալ կարգս եկեղեցւոց սրբոց ի ծուլից եւ ի մարմնասէր առաջնորդաց կամէր հաստատել եւ վերստին նորոգել» (16), հեռու չէ պատմական ճշմարտութիւնից: Նարեկացին, ուրեմն, ջանք չի խնայել եկեղեցիների միաբանութեան համար, իսկ սա աւելի խոր իմաստ ունի, քան կարող է թուալ առաջին հայեցակից: Դա, ըստ իս, վերաբերում էր ոչ միայն հայոց ներ-եկեղեցական հակասութիւններին, այլեւ հայ, յոյն, վրացի, լատին, աղուան եւ, առհասարակ, քրիստոնէական եկեղեցիների միաբանութեանը: Այս միտքն ինձ յուշում է Լամբ-

րոնացու ատենաբանութեան այն հատուածը, ուր նա եկեղեցիների միութեան կողմնակից հին վարդապետների շարքում յիշատակում է նաեւ Նարեկացուն. «յորոց մի էր եւ իմն աստուածաշնորհ եւ յոգնեց գերազանց» (17) Գրիգոր Նարեկացին: Եկեղեցիների միաբանութեան մէջ Նարեկացին տեսնում էր քրիստոնէական գաղափարախօսութեան հիմքերի անսասանութեան գրաւականը: «Մի քրիստոնեայ անուանիմք, եւ ի մի շաղագ վերայ հետեւիմք - գրել է Լամբրոնացին - եւ յիրերաց նաճապարհակցութենէ խելագարեալ զարհուրիմք» (18): Ըստ նրա՝ այսպէս է մտածել նաեւ Նարեկացին: Նարեկացու լայնախոհութիւնը սակայն ժամանակին կարող էր որակուել որպէս փաղկեղտնականութիւն: Յայսմաւուրբի այն վկայութիւնը, թէ քիրտ եւ անկիրթ մարդիկ «համբաւէին զնա ծայր» (19) - այսպէս էին արհամարհանքով կոչում փաղկեղտնիկ հայրենադարձուած հայերին - Նարեկացու հակառակորդների համար համարժէք էր այլադաւանութեան: Մինչդեռ Նարեկացին ոչ աղանդաւոր էր եւ ոչ էլ Թոնդրակեցիների համակիր:

Նարեկացին դատապարտում է Թոնդրակեան շարժումը եկեղեցու դիրքերից: Նա չի բաժանում նրանց հայեացքները: Ըստ Նարեկացու նրանք արժանի են արգահատանքի, «ոչ միայն եկեղեցականաց, այլեւ հեթանոսաց են անգոսնելիք» (20), որովհետեւ մարդապաշտ են եւ ոչ թէ աստուածապաշտ: Նրանք իրենց աղանդապետ Սմբատ Զարեհաւանցուն Քրիստոս էին կոչում: Ոչ թէ աստուածացնում էին նրան, այլ, ընդհակառակը, Քրիստոսին եւս համարում էին նրան հաւասար երկրածին: Թոնդրակեցիների այս գաղափարը Նարեկացին բնորոշում է իրրեւ «մարդապաշտ ուրացութիւն» (21): Բայց մտածել, թէ իր ատենութեան ու պայքարի մէջ Նարեկացին

ելնում էր միայն եկեղեցու շահերից՝ կը լինէր սխալ եւ միակողմանի: Նա հանդէս է գալիս հայ ժողովրդի շահերի դիրքից: Պատմական օրինաչափութիւնը պահանջում էր ունենալ կենտրոնացուած ուժեղ պետութիւն: Մինչդեռ Հայաստանը տրոհուում էր կենտրոնախոյս ուժերի պառակտիչ հակամարտութիւններից: Թոնդրակեան շարժումը որքան էլ որ նշանաւորէր «ժողովրդական լայն զանգուածների ինքնագիտակցութեան բարձր մակարդակը» (22), ինչպէս գնահատում է Բ. Առաքելեանը, իրականում այն խորացնում էր երկրի հասարակական-քաղաքական ճգնաժամը: Իբրեւ քրիստոնեայ եւ մարդասէր՝ Նարեկացին չէր կարող հանդուրժել ոչ մի ապստամբութիւն, եղբայրների միջեւ որեւէ թշնամութիւն, աղանդաւորական որեւէ պայքար: Նարեկացին ելնում էր թէ՛ եկեղեցու եւ թէ՛ հայ ժողովրդի միասնութեան շահերից: Բայց Նարեկացին չէր լինի իսկապէս մեծ բանաստեղծ, եթէ իր ստեղծագործութեան մէջ չանդադառնար ժամանակի հիմնական հակամարտութեանը: Հենց այն հանգամանքը, որ բանաստեղծն իրեն վերագրում է աստուածամարտ մտքեր, իրեն համարում է ապստամբ եւ աստուածուրաց, «Եւ ոչ խորշեցայ ի յուրացութենէ ստեղծողիդ քնաւիցս» / Բան Զ, գ /, հենց դրանով էլ նա արտայայտում է իր դարի ըմբոստ հոգիների բողոքն իրականութիւնից: Նարեկացին Թոնդրակեցի չէր, քայքայ նրա ստեղծագործութեան մէջ անուղղակի կայ այդ շարժման արձագանքը: Մի՞թէ Լեւ Տոլստոյը չէր ռուսական յեղափոխական շարժման հայելին՝ առանց յեղափոխական լինելու:

Կասկածը կարող էր ծագել նաեւ ներ-եկեղեցական բարեփոխութիւնների պահանջից: Նարեկացին ձգտում էր քարմնացնել ժամկարգութիւնը: Շարական-

ների վերացական եւ սակաւայոյզ պատկերներին նա հակադրեց իր երգերը, որոնք համակուած էին քնութեան կենդանի շնչով ու քնարական ջերմութեամբ: Այդ երգերը «նոր երեսոյթ» լինելով հոգեւոր պաշտողական գրականութեան քնազաւառում - ինչպէս գրել է Ա. Մնացականեանը - իրենց թեմաներով եւ այլ արժանիքներով մի աստիճան բարձր էին շարականային երգերի մակարդակից» (23): Դա չէր կարող ընդունուել առանց դիմադրութեան:

Եւ վերջապէս, կասկածը կարող էր ծագել նրա միատիցիզմից: Այդ միատիցիզմը բխում էր Նարեկացու կրօնական զգացմունքներից եւ նոր-պլատոնական աշխարհայեցութիւնից: Նարեկացու համար եկեղեցին Քրիստոսի մաքուր մարմինն էր, Քրիստոսը՝ նրա գլուխը: Նրանք պաշտելի էին հաւասարապէս: Բայց ինչպէս Անանիա Նարեկացուն, այնպէս էլ Գրիգոր Նարեկացուն մտահոգում էր այն, որ հաւատը դարձել էր ծէս, անհաղորդ արարողութիւն եւ ոչ թէ սրտի զգացմունք էր, յոյզ եւ խոհ: Անհրաժեշտ էր անձնականացնել կրօնական զգացմունքը, խորացնել մեղքի գիտակցման, ապաշաւութեան եւ գղջման հոգեւորամաղորդութիւնը: Սա ներքին մարդու քարոյական ինքնակատարելագործման նոյն պահանջն էր, որ Անանիա Նարեկացուց փոխանցուեց Գրիգոր Նարեկացուն: Անհատի եւ աստծու միջեւ հաղորդակցման անմիջական, անձնական կապի այս պահանջը, Նարեկացու հակառակորդները, ի հարկէ, կարող էին աղերսել աղանդաւորութեան հետ:

ԱՂԲԻՐՆԵՐ ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- 1.- Մ. Արեղեան, Երկեր, հ. Գ, էջ 579-580
- 2.- Ա. Ղանալանեան, Աւանդապատում, էջ 215:
- 3.- «Արարատ», 1897, էջ 275:
- 4.- Խոսրով Անձնացի, Մեկնութիւն աղօթից

Պատարագին, էջ 67:

5.- Նղիշէ Դուրեան, Պատմութիւն Հայ Մատենագրութեան, Երուսաղէմ, 1933, էջ 166:

6.- Կիրակոս Գանձակեցի, Պատմութիւն Հայոց, էջ 85-86:

7.- Նոյն տեղում, էջ 86:

8.- Մ. Օրմանեան, Ազգապատում, Ա. էջ 1089:

9.- Նոյն տեղում, էջ 1182:

10.- Պատմութիւն Նահանգին Սիսական, արարեալ Ստեփաննոսի Օրբելեան արքեպիսկոպոսի Սիւնեաց, Թիֆլիս, 1910, էջ 104:

11.- Նոյն տեղում, էջ 186:

12.- Մ. Մկրեան, Գրիգոր Նարեկացի, էջ 125:

13.- Լ. Լ. Թամրազեան, Անանիա Նարեկացի,

կեանքը եւ մատենագրութիւնը, Երեւան, 1986, էջ 41-42:

14.- Գ. Տէր-Մկրտչեան, Հայագիտական

Ուսումնասիրութիւններ, Երեւան, 1979, էջ 224:

15.- Մ. Մկրեան, Գրիգոր Նարեկացի, էջ 120-121:

16.- Գիրք որ կոչի Այսմաւուրք, էջ ԳՃՂԴ:

17.- Ատենաբանութիւն Սրբոյն Ներսիսի Լամբրոնացոյ, Վենետիկ, 1812, էջ 94:

18.- Նոյն տեղում, էջ 48:

19.- Գիրք որ կոչի Այսմաւուրք, էջ ԳՃՂԴ:

20.- Գիրք Թղթոց, Թիֆլիս, 1901, էջ 499:

21.- Նոյն տեղում, էջ 498:

22.- Հայ Ժողովրդի Պատմութիւն, հ. 3, էջ 289:

23.- Նոյն տեղում, էջ 346:

Ա. ՂԱԶԻՆԵԱՆ

Յայտագիր

ԲԱՅՄԱՆ ԽՕՍԱՐ
Գիտան Կրդ. Ալճանեան

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ:
Մամուկ Ղալաշեան

"Հիմի էլ Լոնքը"
Ի. Պատկանեան

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ:
Պրոֆ. Պ. Շարաբիտանեան

"Վարդանանց պատերազմը եւ
Եղիշէին մատենը"

ԵՐԳ:
Երզնիստում

"Թէ Հայրենեաց Սիրով"
Ժողովրդական

ԵՐԳ:
Երզնիստում

"Տէր Ողորմա"
Չայրովորի

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ:
Նորայն Գրիգորեան

"Վարդան Մամիկոնեանի Հառը"
Էղիշէ

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ:
Սամուկ Մուրադեան

"Վարդանանց կերպարը Հայ
գրականութեան մէջ"

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ:
Արմէն Խաչատուրեան

"Զիչ ենք, բայց Հայ ենք"
Պարոյր Սեւակ

ԵՐԳ:
Ն. Գրիգորեան

"Լեւոն"
Մ. Էլմայեան

ԵՐԳ:
Երզնիստում

"Նորահրաշ"
Ն. Շուրեայի

ԵՐԳ:
Երզնիստում

"Զեզ համար, Հայաստան"
Կառվարենց

ՓԱԿՄԱՆ ԽՕՍԱՐ
Պատրիարք Սրբազան Հայր

ՊԱՆԿԱՆԻՉ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՌԱՐԱԿ
ՍԻՆԱԿՈՍԵՍ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՌԱՐԱԿ
ՍԻՆԱԿՈՍԵՍ



SEMINARY
OF THE
ARMENIAN PATRIARCHATE
P.O. Box 11408
91141 - JERUSALEM - ISRAEL
TEL. 00972

Սրբոց Վարդանանց Զօրավարաց
Տօնին Նուիրուած
Գեղարուեստական Երեկոյթ
Նախագահութեամբ

Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր

Հինգշաբթի 25 Փետրուար 1993

Երեկոյեան Ժամը 7:30ին

Ժառանգաւորաց Վարժարանի Սրահին Մէջ

Կանոններու Ուսուցողական Բնոյթը

Բազմադարեան հնութիւն բուրոյղ և իմաստութիւն պարունակող մեր կանոնները, որ մեծ խղճմտութեամբ և հոգատարութեամբ ի մի բերուած են «կանոնագիրք Հայոց» երկու մեծածաւալ հատորներու մէջ, իրենց տեսակին մէջ եզակի են, վասնզի ուսուցողական բնոյթ ունին:

Կանոնները եկեղեցական բարձր (որ է՝ հեղինակաւոր) ժողովներու որոշումներ են: Ինչպէս որ ամէն կազմակերպութիւն ունի իր կարգն ու կանոնը, Հայ Եկեղեցին ևս կարիքը զգացած է օրէնքներ, կանոններ, սահմանելու իր հաւատացելոց հօտին և զինուորեալ անդամոց համար: Կանոնագիր Հայրերը կանոնները գրած են տեղական հասարակական պահանջներէ դրդուած և յատկապէս ուսուցանելու կարիքէն մղուած: Զայս կատարած են զոհացում տալու այն բոլոր հարցերուն, որոնց առջև հաւատացեալը կամ ինքը՝ կղերը, չեն ունեցած համապատասխան լուծում-առաջարկ կամ ճիշդ մօտեցում:

Հարեանցիօրէն թերթատող մը, Կանոնագիրքը պիտի գտնէ կանոններու հաւաքածոյ մը՝ սահմանուած ժողովուրդին ծանրագոյնս պատժելու և շարժարանաց ենթարկելու՝ ի դիմաց անոնց գործած սխալներուն և մեղքերուն:

Կանոններուն նպատակը, անտարակոյս, այդ նեղ սահմանէն դուրս կ'ելլէ և ընդարձակելով ինքզինք, կ'ընդգրկէ աւելի լայն ու լուսաւոր հորիզոններ: Կանոններուն առաջնակարգ նպատակն է ուսուցանել, կրթել, դաստիարակել, կրօնական ուսում ջամբել, հոգևոր զիտակցութիւն մշակել, կոյր միտքերը լուսաւորել ու խաւար հոգիները պայծառացնել: Գումարուած Ս. Ժողովներու մասնակցող եկեղեցական հայրեր մասնաւոր հոգատարութիւն ցուցաբերած են հոգիներու կրթութեան, ազնուացման ու քիւրեղացման: Կանոններուն նպատակը, ուրեմն, ոչ միայն յանցաւորը դատել, ապաշխարութեան ուղարկել և «աւրէնքէ» (իմա Սբ. Հաղորդութենէ) զրկել էր, այլև ուղղել էր և ի կարգ քրիստոնէութեան հրաւիրել զանոնք:

Եկեղեցւոյ Հայրերը զգուշացուցած են հաւատացեալը բազմապիսի խրատներով՝ միշտ քաղուած Սբ. Գիրքէն: Այսպիսով, Աստուածաշունչը կորիզը հանդիսացած է բոլոր կանոնական ուսուցմանց: Կանոնադիր Հայրերը զգալապէս հեռու են կամայականութենէ, անձնական կարծիքներ յայտնելէ և կենսական հարցերուն թիւր մեկնաբանութիւններ տալէ: Ամէն բարդ հարց լուծուած է Սուրբ Գրքի օժանդակութեամբ: Զայս իբրև մեկնակէտ և սկզբունք ունենալով, Ս. Հայրերը, համեմատաբար նուազ ճիգով, կրցած են ճիշդ ու տրամաբանական լուծումներու յանգիլ և շինիչ թելադրութիւններ կատարել, յատկապէս՝ երբ հարցը վերաբերած է բարոյագիտութեան ու եկեղեցագիտութեան:

Աստուածաշունչի ընտրութիւնը իբրև հիմնաքար կամ խարիսխ՝ բոլոր սահ-

մանեալ կանոններուն, պատահական չէր բնաւ: Աստուածաշունչը կը խտացնէր հայ դաւանանքի և պաշտամունքի ծիսա-արարողական բոլոր հարցերն ու ծալ-բերը: Նմանապէս, Սբ. Գիրքը անսպառ աղբիւր էր՝ Տիրոջը կամքը գիտնալու և ճանչնալու տեսակէտէն: Սբ. Գիրքին պարզեցած իմաստութիւնը գերի վեր էր մնացեալ կրօնական այլ գիրքերէն: Ի կեանս կոչուած բազմաթիւ մէջբերումները եկած են մէկընդմիջտ շեշտելու կարևորութիւնը, ճշմարտացիութիւնը, հետևաբար և՛ անկասկածելիութիւնը սուրբ գրութեանց: Այլ գիրքեր կրնային խնդրոյ առարկայ դառնալ, բայց Ս. Գիրքն իր անպեղծութեամբ կը մնար միշտ եզակի ու անառարկելի: Եկեղեցական կանոնագիր Հայրերը լայնօրէն օգտագործած են այս առիթը իրենց վճիռներուն անվիճելիութիւնը ապացուցելու համար:

Կանոնագիրքը դատաստանի կը նստի հայ ժողովուրդին հետ: Այս իմաստով, այն արդէն դատաստանագիրք է, որ կարելի է գործածել նաև տեսաններու մէջ: Կանոնագիրքը, սակայն, բաղաբական կամ քրէական յանցագործութեանց համար չէ գրուած. այն կ'արծարծէ այնպիսի հարցեր որոնք անմիջական աղերս ունին եկեղեցական, կրօնական, Քրիստոնէական ու բարոյական կեանքին հետ:

Կանոնագրքի առաջնակարգ նպատակներէն մէկն ալ հայ եկեղեցւոյ ազգային դիմագիծը պահպանելն է: Ի դիմաց բոլոր օտարահաւատ գրոհներուն և թշնամեաց ոտնձգութիւններուն, կանոնները, դարերով, ծառայած են իբրև պատուար ու ամրակառոյց պարիսպ: Հարևան և ասպատակող ազգերուն դէմ կանոնները գործածուած են իբրև վահան՝ պաշտպանուելու անոնց ազդեցութենէն, և արիաբար գօտեմարտելու ու դիմագրաւելու սպառնացող արտաքին վրտանգը: Կանոնները, հետևաբար, պատմական մեծ դեր խաղցած են մեր ժողովուրդը և եկեղեցին համաձուլելու և միահիւսելու, շղկապելու և օղակաւորելու տեսակէտէն:

Միով բանիւ, Կանոնագիրքը հայելիի յստակութեամբ կ'արտացոլէ անցեալի հայ բարքերը, նիստուկացը, սովորութիւնները և աւանդութիւնները: Այն՝ շտեմարանն է հայ հաւատքի ու մտքի, ուրկէ կ'արտացոլուի մեր նախահարց աշխարհայեացքը:

Կանոնագիրքը պատկանած է համահաւասարօրէն հայ ժողովուրդի ամէն դասակարգերուն ու սեռին, որ է՝ և՛ արուի, և՛ էգի, և՛ եկեղեցականին, և՛ աշխարհականին, և՛ ազատին, և՛ շինականին: Ս. ժողովներով նուիրագործուած ու իրենց սրբազան կնիքը ստացած կանոնները պարտադիր էին ամէնքին: Դատավճիռը արձակող եկեղեցականք նոյնիսկ ենթակայ էին այդ օրէնքներուն պարտադրած հրահանգներուն և հրամաններուն: Նայած յանցանքին բնոյթին, տարողութեան ու կշիռին, երբեմն կղերականներ շատ աւելի ծանր պատժամիջոցներու կ'ենթարկուէին քան թէ աշխարհականք: Հետևաբար, պատիժը անխուսափելի էր և պէտք է լիուլի գործադրուէր ի դիմաց իւրաքանչիւր կանոնա-

զանցութեան: Ահա այսպիսի խիստ միջոցառումներու դիմելով էր որ եկեղեցին կանոնապահութիւն կը սորվեցնէր ժողովուրդին: Այս բարեկարգական ջանքերը անշուշտ որ պիտի պտղաւորուէին և ունենային իրենց դրական ու բարերար ազդեցութիւնը ժողովուրդին վրայ:

Այժմ, մենք համառօտիւ կ'անդրադառնանք կանոններու գերազանցապէս ուսուցողական երևոյթին վրայ:

Կանոնագրքի առաքելահաստատ կանոնները մեզի կարևոր տեղեկութիւններ կը փոխանցեն եկեղեցւոյ կարգերու և օրէնքներուն մասին: Կանոնախումբերու աւարտին նշուած է թէ այս կանոնները առաքելները ոչ թէ իրենց անձերուն համար միայն կարգեցին, այլև՝ իրենց յետնորդներուն, վասնզի բաջ գիտէին թէ «պատրաստեալ են զայլը զգենուլ զգեստ զառանց և առնել կոտորած ի մէջ հաւտիցն Քրիստոսի»: Առաքելները կարիքը չունէին այս կանոններուն, որովհետև «ինքեանք իսկ էին աւրէնդիրք»: Աբ. Հոգու զօրութեամբ ներշնչուած ու լիցքաւորուած առաքելներուն «գհարդ մարթ էր թէ յայլմէ իմեքէ զնիցի նոցա աւրէնք»:

Քրիստոսի աշակերտները իրենց ուսուցման դերին մէջ շնորհացան երեւէ: Նախանձախնդիր ու բժախնդիր Քրիստոսի եկեղեցւոյ շինութեան ու կարգապահութեան, անոնք մեզի աւանդեցին՝

ա. Արեւելք Աղօթել: Աղօթքն ու երկրպագութիւնը արեւելք ուղղուած պէտք է կատարել, որովհետև Փրկիչն ըսաւ, «ինչպէս որ փայլակը կ'ելլէ արեւելքէն և կ'երևի մինչև արևմուտք, մարդու Որդու զալուստը այնպէս պիտի ըլլայ» (Մտթ. իդ. 27): Այսպիսով, Քրիստոս՝ Աստուածօրդին և արդարութեան արեգակը, արեւելքէն պիտի ծագի և փրկութիւն բերէ աշխարհին:

բ. Պատարագ Մատուցանել: Կիրակի օրը ըլլայ «տաւն և պաշտաւն և խորհուրդ տէրունական մարմնոյ և արեան Տեառն», իսկ պատարագի հացը «ինմին աւուր ջերմ եփեալ ելցէ ի սբ. սեղանն», և արժանաւորք միայն հաղորդուին «մեծաւ երկիւղիւ»: Շաբաթ օրը ևս պատուել Պատարագով, վասնզի «կարապետ է մեծի արքային զալստեանն»: Այս սովորութիւնը ժամանակ մը անկափան կը գործադրուէր: Սոյն աւանդութեան հնագոյն և լաւագոյն մնացորդները ծննդեան և Զատիկի ճրագալոյցի պատարագներն են, որ կը նախորդեն Մեծ Տօներուն:

գ. Պահք: Շաբթուայ մէջ Չորեքշաբթի և Ուրբաթ օրերը պահք բռնել: Չորեքշաբթի օրը, որովհետև այդ օրն էր որ «Տէրը գուշակեց և յայտնեց իր շարժարանաց, մատնութեան, դատաստանի, խաչելութեան, մահուան և յարութեան խորհուրդը»: Այս պատճառով, այդ օրը պահքի, սուգի, պաշտամունքի և «յաղալթս ցնծութեան և ուրախութեան» օր նշանակուեցաւ: Յետագային էր, որ «վասն հիւանդութեան մարմնոյ», սոյն հրահանգը որոշ տեղեր զանց առնուեցաւ և խափանուեցաւ: Պահքը չպահող եկեղեցականաց պատիժը խիստ էր՝ «լուծցի»: իսկ Ուրբաթ օրը սահմանուած էր ըլլալու պահքի, սուգի և տրամու-

թեան օր, որովհետև ինչ որ Տէրը գուշակած էր Չորեքշաբթի օրը, Ուրբաթ օրով կատարուեցաւ: Պահըը պիտի տւէր «մինչև ցիններորդ ժամն», որ այժմեան հասկացողութեամբ յետ միջօրէի ժամը 3.00-ն է:

դ. Ընթերցումներ: Աւետարանի ընթերցումը կարևորագոյնն է ընթերցումներուն: «Կնիք պատուական ամենայն գրոց» համարուած է Աւետարանը, որուն ընթացքին հաւատացեալը պարտէր, առ ի յարգանս, յոտն կալ՝ «գիւետիք փրկութեան են ամենայն մարդկան՝ քանիւ կենարարին»:

ե. Նշխարք: Անոնք որոնք այս աշխարհէն կը մեկնին հերև «Վկայ հաւատարիմ վասն անուան Փրկչին», անոնց «ոսկերաց» նշխարները «ի պատիւ առեալ փառաւորեսցեն զՔրիստոս»: Այստեղէն յառաջացած է Սրբոց Մասունքներու պահպանումն ու քացառիկ առիթներով գործածութիւնը:

զ. Նուիրապետութիւն: Նուիրապետական կարգերու սահմանումը տեղի ունեցած է շատ վաղ: Երէցներու, սարկաւագներու և այլոց պաշտօնները կարգաւորուած են համաձայն Հին Կտակարանի գիրքերու հրահանգներուն: Ուշագրաւ է կիսասարկաւագներու պաշտօնը՝ «տեսչութիւն այրեաց և վշտացելոց»:

Կանոնագրքի յաջորդական կանոնախումբերէն մեծ թիւ մը նուիրուած են քահանայական պաշտօնի կարևորութեան, բարձրութեան և վեհութեան: Կանոնները կը հրահանգեն որ քահանայութեան չմերժեան ուսումնատեսցները, յոյլերը, սէգերը, նախանձոտները, պատուասէրները, շարկամները, շոգմոգները (իմա բամբասողները և կեղծաւորները), ևն: Կանոնք կոչմայ թոյլ կուտան «խեղ ակամբ և վիրաւորեալ անդամաւ» արժանի անձանց եպիսկոպոսացնել, որովհետև «ոչ խեղութիւն մարմնոյ չլինել զնա արժանի հրամայէ, այլ անձին պղծութիւն»:

Ա. Ժողովները մեծ կարևորութեամբ անդրադարձած են եկեղեցականներու կեանքի ու գործունէութեան մասին: Ներսէսի և ներշապհոյ կանոնները կը խրատեն եկեղեցականներուն ապաշխարութեան խորհուրդը վաճառքի չհանել, այլ՝ «Զրի առեալ և ծրի տամք»: Խոստովանահայրերուն կը զգուշացուի ծայր աստիճան զաղտնապահ ըլլալ, այլապէս՝ «նզովիւք լուծցի և ամէն իրաւը ջնջեսցի ի քահանայական ժառանգութենէն»: Եկեղեցականաց կը թելադրուի երկրաւոր հոգերով չմտատանջուիլ, այլ՝ «պարապել եկեղեցական պիտոյիցն», վասնզի «Ոչ ոք կարէ երկուց տէրանց ծառայել»: Նմանապէս, անոնք որոնք «զաւրականութեանց պարապեալ և գերկոսեան առնել կամեցեալ» (իմա թէ քահանայութիւն և թէ գինուորութիւն), այդպիսիներուն «լուծանել պարտ է, քանզի 'Կայսերն' կայսեր, և Աստուծոյն՝ Աստուծոյ»:

Կանոնները խստիւ կը պատուիրեն եկեղեցականներուն, անաստուածներուն նման, հաւատք չընծայել ու չերթալ կախարդներուն, հարցուկներուն, քաղեա-

ներուն, վհուկներուն, աղթարքներուն (իմա՛ քախտ գուշակող մոգերուն), այլապէս՝ «խափանեացի նա ի քահանայութենէ, և մի՛ խառնեացի ի պաշտաւն եկեղեցւոյ»:

Եկեղեցականները յանցանքով դատապարտելը այնքան ալ հեշտ չէր: «Ջքահանայէ չարախաւսութիւն մի՛ ընդունիցիս, քայց եթէ երիւբ վկայիւբ»: Կը պարզուի ուրեմն որ երկու կամ երեք վկաներ էին հարկաւոր երէց մը մեղադրանքի տակ դնելու համար, այլապէս կատարուածը կը համարուէր զրպարտութիւն: Մէկ այլ տեղ, կը հրահանգուի «Ջքահանայ մինչև ոչ սիւնհողոսն կամ վարդապետաց լուծեալ հցէ, միայն լուր և բաղբաղայքն (իմա՛ կցկցուած՝ անհիմն մեղադրանք) ի նմա հցեն՝ մի՛ որոշեացի, զի ոչ սակաւ դարանակալութիւնք են նախանձոտաց»: Եթէ պատահեցաւ որ մէկը հաւաստեաւ զիտէ թէ քահանան մեղանշած է, «թող համարձակի եպիսկոպոսին միայն յայտնել», իսկ եթէ «ի հրապարակի ջայլի (այսինքն՝ բազմութեան) ծաղեսցէ՝ ոգւոյն ոլորէ դատաստան, զի զԱստուծոյ քահանայ խնդրէ ծաղել»:

Ինչպէս կարելի է նկատել, եկեղեցւոյ կանոնները ինչքան որ խստապահանջ են եկեղեցականաց նկատմամբ, այնքան ալ, ի հարկին, պաշտպանողական են, որովհետև, ինչպէս պիտի տեսնենք ստորև, պատժամիջոցները չափազանց խիստ էին ու դժան:

Կանոնագիրքը լի է աշխարհականներուն ուղղուած զգաստական կոչերով ու յորդորներով: Ապաբարոններուն, անհաւատներուն, անհաւատարիմներուն, աղանդաւորներուն, ամբարիշտներուն և այլ բազմատեսակ չարիք նիւթողներուն ու մեքենայութիւններ սարքողներուն, ջանք կը թափուի մոլոր կեանքէ և շեղեալ բարքերէ հրաժարելու և ուղղուելու, որպէսզի «դառնութեան արմատը, աճելով, ոչ ոքի նեղութիւն չտայ, և անով չվարակուին շատերը»: Գեղեցիկ է «չարաղանդ մծղնէից» նուիրուած կանոնը, ուր ոչ միայն խստիւ կ'արգիլուի մծղնէից հետ յարաբերիլ, այլև կը հրամայուի «հեռանալ ի նոցանէ, զարշել և ատել զնոսա. զի որդիք սատանայի են և լուցկիք յաւիտենական հրոյն»: Մծղնէութիւնը իբրև սեռական պղծութիւն զարշելի ու զազրելի արարք մ'էր: Հակառակ հեղինակաւոր անձանց բազում ժողովեանց, մծղնեայք կը շարունակէին իրենց պղծագործութիւնը: «Լուցկիք յաւիտենական հրոյն» որակումը անկասկած կը մատնանշէ անոնց «արմատ չարեաց» ըլլալը:

Կանոնները իրենց ծանրակշիռ խօսքը ունին նաև բարոյական հարցերուն մասին: Կին արձակելու մասին յիշատակուած կան խիստ պատուէրներ՝ համաձայն «տէրունեան աւրիսին»: «Ոչ մի ինչ պատճառք համարձակեն զնա հանել», ոչ ամլութիւնը, ոչ վատութիւնը, և ոչ ալ ծախողութիւնը (իմա՛ մսխում ընելու գէշ ունակութիւնը), այլ միայն՝ բորոտութիւնը, դիւահարութիւնը, կախարդութիւնը կամ «հանապազ պոռնկութիւնը»:

Ծանր պատիժներ կարգուած են անբնական, անընդունելի ու անօրինակելի

արարքներ գործողներուն համար՝ ասոնց շարքին են՝ անասնազէտները, արուագէտները, իզացողները, պոռնկացողները, անաստուածները, աղանդաւորները, մահաբեր դեղերով անզթաբար խողխողողները, կախարդները, աստղագուշակները, դիակապուտները, ևն։ Ասոնցմէ իւրաքանչիւրին խրատուած է զղջալ, ապաշխարել, դարձի գալ, կցորդք և գործակիցք չըլլալ շարմիտներու։ անօրէնութենէ աստուածգիտութեան գալ և կեանքերնին բնականոն ու աստուածահաճոյ դարձնել, այլապէս՝ «ի բաց մերժեցենս ի պաշտամանէն», հեռու մնան խորհուրդներէն, զլացուի իրենց Սուրբ Հաղորդութիւնը, և բացառիկ պարագաներուն նաև զրկուին վերջին թոշակէն։

Կանոնագրքի մէջ յիշատակուած պատժատեսակները բազում են։ Նախ պէտք է յիշել սակայն որ հին ատեն բացայայտ գատողութիւն կար ազատի և շինականի միջև։ Ազատ կը կոչուէր բարձր դասի պատկանող ազնուական մը։ Իսկ շինականը, պարզ գեղջուկն է կամ գիւղացին։ Ազատները «զան»-է (այսինքն՝ ծեծէ) գերծ կրնային մնալ, և իբրև պատիժ սովորաբար տուգանք մը կը վճարէին և ապաշխարութեան կ'ենթարկուէին։ Շինականը, ընդհակառակը, նախ մարմնական պատիժէ մը պէտք է անցնէր՝ «զան յոլով արբցէ», ապա տուգանուէր «տրաւք տնանկաց», ուղարկուէր ունկնդիր լինելու «հեծեծանաւք և հառաշնաւք» և ջերմեռանդութեամբ բաւելէ ետք իր մեղքը, ապա միայն ընդունուէր ի կարգս օրինաց։

Պատիժներէն խստագոյնը եղած է մահը։ «Մահ վախճանեցի նմա տէրունական աւրէնքն», վճռած են Ս. Հայրերը՝ հետևելով Հին Ուխտի օրինաց։ Տեղ տեղ, սակայն, «զայս դատաստան ներէ» ըսելով, առիթ տուած են յանցագործին ապաշաւելու և վերանորոգուելու հոգևորապէս։ Այսպիսով, բազմաթիւ «մահ ճաշակեցի, մեռցի, ևն» սարսափելի վճիռներ վերածուած են «արտաքոյ դրանն ընդ ծեռամբ կայցէ», «կալ յունկնդրութեանն», «չճաշակել զաւրէնսն», «կայցէ արտաքոյ դրաց եկեղեցոյն», «միայն զձայն պաշտամանն և աղաւթից լուիցէ», «Գ ամս ապաշխարէ», «Մ դրամ վճարիցէ» և այլ համեմատաբար նուազ դժան որոշումներու։

Այժմեան չափանիշներով դատելով և կենսապայմաններէն մեկնելով, չափազանց խորթ, տարօրինակ ու անողոր պատիժ եղած է շինականներուն գողենոց առաքումը։ Գողենոցը (կոչուած նաև Ուրկանոց) այն կղզիացած ու մէկուսացած վայրն էր ուր կ'ապրէին բոլորտները։ Այս ուրկանոցին մէջ յանցագործները կը դատապարտուէին ամենախիստ աշխատանքներուն։ Օրինակ՝ երկանքով ալիւր աղալու, և այլն։

Անցեալին կը պատկանի նաև աղուեսադրոշմումը։ Շահապիվանի ժողովի կանոնները բաւական խիստ կը վարուին մծղնէութեամբ զբաղուողներուն հետ։ Եթէ եկեղեցական դասէ է անձը, պէտք է կարգաւորուի, աղուեսադրոշմ դրուի ճակատին և ձգնարան երթայ։ Իսկ եթէ աշխարհական է մեղաւորը, աղուեսախարանուելէ ետք ուղղակի «գողենոց տացեն յապաշխարութիւն»։ Ապաշխարութենէ ետք եթէ

վերստին գործէ նոյն մեղքը, ապա «զջիղսն զերկոսեան կտրեսցեն և ի գո-
ղենոց տացեն»։ Դիւթողները և կախարդները՝ «զան արեցեն, խանձեսցին,
մրեսցին, ոսկր արկցեն և յաւկանոց տացեն»։ Բ ամս աղասցեն գողեացն»,
իսկ եթէ յետ քաղում ազդարարութեանց և պատիժներու յամառօրէն յարած
մնան կախարդութեան, ապա, ըստ Գրոց հրամանի՝ «քարկոծ լինին»։

Ինչպէս կը նկատենք, կանոնները երբեմն խիստ են, երբեմն ալ մեղմ
ու հանդուրժելի։ Խստագոյն կանոնները, ընդհանրապէս, անձը վարկաբեկող,
յանցաւորը նսեմացնող, աստիճանազրկող, դատափետող եղանակ մ'ունին. և
այս ամբողջը՝ յանուն մաքրակրօնութեան, հեզութեան, պարկեշտութեան,
հայ հաւատքի, հայ ցեղային առանձնաշատկութեանց պահպանման և հայ ըն-
տանիքի սրբացման համար։

Կանոնագիրքը իր ուսուցողական բնոյթով անսահման նիւթ կը մատա-
կարարէ կանոնագիտութեամբ (որ և՛ իրաւաբանութեամբ), հայագիտութեամբ,
լեզուաբանութեամբ, բժշկագիտութեամբ, իմաստասիրութեամբ և եկեղեցա-
գիտութեամբ զբաղուողներուն համար։ Անապատական Ս. Հայրերու կեանքով
զբաղուողներ, օրինակի համար, խիստ ուշագրաւ պիտի գտնեն հայ քահանա-
ներու սիւնական կամ սիւնակեաց ըլլալու պարագան։ Կանոնագրքի մէջ երկու
տեղ միայն յիշուած են սիւնականները և խցարգելները։ Սիւնակեացը, ի
միջի այլոց, ձգնաւորի հանգամանքով իր կեանքը կ'անցընէր բնակելով
սիւնի վրայ։ Խցարգելը, խուցի մէջ արգելափակուած կեանքն է, որ ձգնա-
ւորը միայն կը վարէին։ Խցարգելութիւնը, հետեւեալ, ձգնաւորութեան տե-
սակ մըն էր որ բաւական տարածուած էր Միջին Դարերուն։ Սիւնականներու
թուին կ'արժէ յիշել Սիմէոն Սիւնակեաց ձգնաւորին անունը, որ տիւ և
զիշեր սիւնաբնակութեամբ զբաղուած է։ Մեր եկեղեցական օրացոյցին մէջ
անոր անունը կը յիշատակուի ամէն տարի Վարագայ Սբ. Խաչի Բարեկենդանի
առաջին օրը՝ ի շարս Սրբոցն Մամասայ և Փիլիկտիմոնի։

Լեզուաբանութեամբ զբաղուողներ պիտի նկատեն որ Կանոնագիրքը լի
է լեզուաբանական տարրերով։ Օրինակ՝ կանոններուն լեզուն միշտ չէ որ
դիւրամատչելի է ու հասկնալի։ Կարևոր հարց է նաև յունական բառերու
առկայութիւնը, ինչպէս օրինակ՝ Կաթարոս (մաքուր), Լագութիւն (թուլա-
մորթութիւն, անառակութիւն), Պերետուտ (վերակացու, տեսուչ), Մոնա-
գոն (միայնակեաց, կրօնաւոր), և այլն։ Լեզուական տեսակէտէ, կանոնները
ազդուած են նաև Յունարէն լեզուի շարահիւսութենէն։

Կանոնագիրքը՝ դարերու ընդմէջէն ճառագայթող Հայ ժողովուրդի պատ-
մական ու պատուական կարևոր յուշարձաններէն մէկն է։

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

ՎԱԶԳԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒՆ ԵՒ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՀՄԵՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԿՐԾՆԱՊԵՏԻՆ ՄԻԱՑԵԱԼ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Իրրեւ մեր երկու ժողովուրդներուն կրօնական պատասխանատուները, մտազբաղ՝ մեր հոգեկան զաւակներուն վիճակով եւ մտահոգ՝ անգրութենէն, չարակամութենէն եւ ատելութենէն, որոնք զիրենք կ'առաջնորդէ Աստուծոյ կամփին հակառակ արարքներու, իրարու հանդիպեցանք Մոնթրէոյի մէջ, Ջուիցերիա, 6-8 Փետրուար 1993, շնորհիւն Աստուծոյ եւ նախաձեռնութեամբն Եկեղեցիներու Համաշխարհային Խորհուրդին, գործ- ծակցութեամբը՝ Եւրոպական Եկեղեցիներու Համագումարին: Տավա եւ Օգնութիւն Մահմետական Միջազգային Խորհուրդի ընդհանուր քարտուղարը կը մասնակցէր որպէս դիտորդ:

Քննարկելով մեզի ինչպէս նաեւ մեր ազերիներուն սպառնացող վտանգները, մեզի էական կը թուի նախ ընդգծել, որ հակառակ փորձերու՝ ներկայացնելու հակամարտութիւնը - որ ամենդ գոհերու արիւնը հեղուց - որպէս քրիստոնեաներու եւ մահմետականներու միջեւ բախում մը, հարցը չի վերաբերիր կրօնական հակամարտութեան: Հայ քրիստոնեաները եւ մահմետական ատրպէճանցիները ապրած են եւ պիտի ապրին խաղաղութեամբ, յարգամբի եւ քարի դրացնութեան մթնոլորտի մը մէջ:

Ի սրտանց կ'աղօթենք քարձրեալն Աստուծոյ, հոգիի հանգիստին համար բոլոր անոնց, որոնք մեռան ողբերգական դէպքերու ընթացքին: Ի յարգանս իրենց յիշատակին, եւ մեր երկու ազգերու ապագայի շահին համար, մեր հոգեկան զաւակներէն կը պահանջենք որ դադրին արիւն քափելէ, ու բոլոր ինդիւիդները լուծեն խաղաղութեան եւ արդարութեան մէջ, դիմելով քաղաքական միջոցներու, համաձայն համաշխարհային ընդունուած միջազգային կանոններու:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Հանրապետութեան Արտաքին Գործոց Նախարարութեան Մերձաւոր եւ Միջին Արեւելքի բաժնի վարիչ Հէմրի Գրիգորեան եւ նոյն բաժնի քարտուղարներէն Արսէն Գասպարեան, Իսրայէլի կառավարութեան հիւրը եղան Երուսաղէմի մէջ, Փետրուար 16-21, դիւանագիտական ներկայացուցչութեան հիմնադրման հարցերով զբաղելու համար: Պատրիարք Սրբազան Հայրը նախապէս խորհրդակցած էր Իսրայէլի Արտաքին Գործոց Նախարարութեան հետ, եւ հիւրերու ժամանման գիշերն իսկ Պատրիարքարանի մէջ անոնց հետ հանդիպման ընթացքին խորհրդակցեցան ապագայ ծրագիրներու եւ կարելիութեանց մասին:

Հիւրերը պատեհութիւն ունեցան տեսակցելու Միաբանութեան եւ մեր համայնքին անդամներուն հետ, (Միաբանական սեղանատան մէջ ճաշակից լինելով, եւ Փետրուար 18ի գիշերը հրապարակային երեկոյթի ընթացքին խօսելով Հայաստանի ներկայ կացութեան մասին): Այցելեցին գործարանատէր հայերու արհեստանոցները եւ Պատրիարքութեան հաստատութիւնները, մասնակցեցան Սուրբ Տեղեաց պաշտամունքներուն, եւ մօտէն ծանօթացան Հայ Երուսաղէմի պատմական ճշմանկութեան եւ հոգեւոր ու ազգային ժառանգութեանց անկապուտ պահպանման համար անոր ներկայութեան եւ զօրացման կարեւորութեան: Հէմրի Գրիգորեան վարանումով յատենց իր ներքին խորունկ ցանկութիւնը ստանալու Հայց. Եկեղեցւոյ Մկրտութեան եւ Դրոշմի Խորհուրդները, որոնցմէ զրկուած կը զգար կեանքի պարագաներու բերումով: Լուսարարապետ Դաւիթ Սրբազանի կարգադրութեամբ հոգեկան այդ գոհունակութիւնն եւս ստացան, դէպի Կիպրոս իրենց մեկնումէն առաջ:

Պատրիարքարանի եւ մեր համայնքի անդամներու ժամանակութեամբ յուսալից ենք որ կարելիութիւններ պիտի ստեղծուին կազմակերպելու համար Հայաստանի Հանրապետութեան ներկայացուցչութեան կեդրոնը Իսրայէլի մէջ:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ



ST. SIEGE D'ETCHMIADZINE
CATHOLICOSSAT

66

28 Յունուարի 1993

ՎԵՀ. ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՀԵՏ

Ռուսաստանի և Նոր Նախիջևանի հայոց բեմի Թեմական Խորհրդի հրաւերով 1993 թուականի Յունուարի 20-23 օրերին պաշտօնական այցով Մոսկուայում էր գտնուում Նորին Սուրբ Օծուքին Ս. Ս. Վազգէն Ա Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:

Ռուսաստանի և Նոր Նախիջևանի Հայոց բեմի տարածքում, ներառեալ Հիւսիսային Կովկասն ու Միջին Ասիան, այսօր բնակւում են աւելի քան մէկ ու կէս միլիոն հայեր:

Այս առթիւ Նորին Սրբութեանը, որպէս նրա շփամբի անդամներ, ուղեկցում էին Արցախի բեմի առաջնորդ Ս. Պարգև Եպիսկոպոս Մարտիրոսեանը, Հայաստանի Հանրապետութեան կրօնական խորհրդի նախագահ պրն. Լիւդվիգ Խաչատուրեանը և Ս. Վազգէն արքեպիսկոպոս Միթրգախեանը՝ իբրև գաւազանակիր:

Յունուարի 20-ին, չորեքշաբթի օրը ժամը 17-ին Վեհափառ Հայրապետը Ռուսաստանի նախարարների խորհրդի շէնքում պաշտօնական հանդիպում ունեցաւ Ռուսաստանի վարչապետ Վիկտոր Չերնոմիրդինի հետ:

Նոյն օրը երեկոյեան ժամը 20-ին Հայոց Հայրապետը Ռուսաստանի և Նոր Նախիջևանի բեմի Թեմական Խորհրդի անդամ և ազգային բարերար պրն. Սերժ Զիլաւեանի առանձնատանը ջերմ մթնոլորտում տեսակցութիւն ունեցաւ Մոսկուա քաղաքի քաղաքագլուխ պրն. Եւրի Լուժկովի հետ: Տեսակցութեանը ներկայ էր նաև Մոսկուայի նախկին քաղաքագլուխ պրն. Գալիլ Պոպովը:

Յունուարի 21-ին, հինգշաբթի օրը առաւօտեան ժամը 11-ին Նորին Սրբութեանը և նրա շփամբի անդամներին կրեմլում ընդունեց Ռուսաստանի Փոխ-Նախագահ Դմիտրի Ռուցկոյը: Ընդունելութեան ընթացքում շօշափվեցին ներկայումս հայ ժողովրդին յուզող մի շարք կենսական հարցեր, ներառեալ Լեռնային Ղարաբաղի արդար ու խաղաղ լուծման հարցը:

Նոյն օրը ժամը 13-ին, պատասխանելով Ռուս Օրբոդոքս Եկեղեցու պետ Նորին Սրբութիւն Ալեքսի Բ Պատրիարքի եղբայրական հրաւերին, Հայոց Հայրապետը հանդիպում ունեցաւ նրա հետ Մոսկուայի Ս. Դանիլով Պատրիարքանիստ վանքում: Յաւարտ հանդիպման, որը տեղի ունեցաւ եղբայրական սիրալիր մթնոլորտում, երկու Եկեղեցիների Հովուապետերը ստորագրեցին համատեղ մի յայտարարութիւն:

Աւելի ուշ, յետմիջօրէի ժամը 16-ին Մոսկուայի „Մետրոպոլ“ հիւրանոցի

դահլիճում պրն. Սերժ Զիլաւեանը Նորին Սրբութեան պատուին տուեց ճոխ ճաշկերոյթ, որին ներկա էին Մոսկուայի և Համայն Ռուսիոյ Ալեքսի Բ Պատրիարքը իր շփախմբով, Մոսկուայում հաւատարմագրուած բազմաթիւ երկրների դեսպաններ, դիւանագէտներ, Մոսկուայի հայ համայնքի ներկայացուցիչներ, ռուս մտաւորականներ, արուեստագէտներ՝ ընդամենը շուրջ 900 հոգի:

Ընդունելութեան ընթացքում ողջոյնի և օրհնութեան խօսքով հանդէս եկան Հայոց Հայրապետը և Ալեքսի Բ Պատրիարքը:

Յունուարի 22-ին, ուրբաթ օրը առաւօտեան ժամը 10-ին Վեհափառ Հայրապետը Մոսկուայի ֆաղաֆազլիսի հրաւերով ֆաղաֆապետարանում պաշտօնական հանդիպում ունեցաւ ֆաղաֆազլուիս Եւրի Լուժկովի հետ: Այս առթիւ Վեհափառին ընկերակցում էին նրա շփախմբի անդամները: Զրոյցի ընթացքում, որն անցաւ ջերմ սրտագին մթնոլորտում, ֆաղաֆազլուիսը խոստացաւ յատուկ հողամաս տրամադրելու Մոսկուա ֆաղաֆի կենտրոնում հայկական մի եկեղեցի կառուցելու համար:

Նոյն օրը ժամը 13-ին Հայոց Հայրապետը այցելեց Մոսկուայում Հայաստանի Հանրապետութեան ներկայացուցչութիւն, որտեղ հանդիպում ունեցաւ նորարաց հայկական գիմնազիայի ուսուցչական կազմի և սաների հետ:

Յունուարի 23-ին, շաբաթ օրը առաւօտեան ժամը 13-ին Վեհափառ Հայրապետը Ալեքսի Բ Պատրիարքի պատուին ճաշկերոյթ տուեց պրն. Սերժ Զիլաւեանի առանձնատանը: Այս առթիւ նաև տեղի ունեցաւ Նորին Սրբութեան հանդիպումը Օստանկինոյի հեռուստաընկերութեան թղթակիցների հետ:

Նոյն օրը ժամը 14-ին Վեհափառ Հայրապետը այցելեց Մոսկուայի հայոց Ս. Յարութիւն եկեղեցի ու հանդիպում ունեցաւ Մոսկուայաբնակ հայ հաւատացեալների հետ և իր օրհնութիւնը բաշխեց նրանց:

Ժամը 16-ին Հայոց Հայրապետը Մոսկուայից վերադարձաւ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին:



ԴԻԻԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

ՆՈՐԻՆ ՍՈՒՐԲ ՕԾՈՒԹՅՈՒՆ Տ. Տ. ՎԱԶԳԵՆ Ա.
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԵՒ ԵՎ
ՄՈՍԿՎԱՅԻ ԵՎ ՀԱՄԱՅՆ ՌՈՒՍԻՈ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԱԼԵՔՍԻ Բ-Ի
ՀԱՄԱՏԵՂ ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Մոսկվայում եղբայրական ողջագուրումներով, մենք՝ երկու հնագույն ֆրիստոնեական եկեղեցիների՝ Հայ Առաքելական եկեղեցու և Ռուս Օրթոդոքս եկեղեցու գահակալներս, ցանկանում ենք մեր խոսքը ուղղել մեր հավատացյալ հոտին՝ համայն մերձավորաց և հեռավորաց:

Հայաստանի և Ռուսաստանի պատմությանը հայտնի են դարաշրջաններ, երբ մեր ժողովուրդները ապրում էին կա՛մ տարբեր պետություններում, կա՛մ մեկ երկրի կազմի մեջ: Սակայն մենք վկայում ենք, որ բոլոր դարերի ընթացքում մեր երկու եկեղեցիները և նրանց ժողովուրդները ամրացված են եղել իրար բազում եղբայրական կապերով, ի Քրիստոս Հիսուս:

Մեր պատմական ընդհանրությունը, որի օգտակարությունը հաստատված է կյանքի փորձով, վեր է որևէ բաժանումից՝ ներքերված նոր իրականությամբ: Անկախ նոր սահմանների, պետական կառավարման ձևերի և արտաքին տարբեր հանգամանքների դասավորումից, երկու եկեղեցիների զավակների միջև հոգևոր, մշակութային և այլ կապերն ու փոխադարձ գործակցությունը կպահպանվեն և կբազմապատկվեն:

Մենք հաստատակամ ենք բոլոր ֆրիստոնյաների հոգևոր միասնականության և մեկ Աստուծո հավատացող բոլոր մարդկանց միջև բարի հարաբերությունների ամրապնդմանը: Այս կապակցությամբ մենք հատուկ կերպով ձգտում ենք ֆրիստոնյա-մուսուլմանական հարաբերությունների միջև հիմնել և հաստատուն պահել պարզ ու փոխադարձ հարգանքի ոգին:

Մեզ խորապես վշտացնում է Լեռնային Ղարաբաղում շարունակվող եղբայրասպան պատերազմը: Մենք կոչ ենք անում բոլոր նրանց, ովքեր ներգրավված են այս ընդհարման մեջ, անհապաղ դադարեցնել բոլոր ռազմական գործողությունները, որպեսզի բարդ խնդիրները լուծվեն արդարացիորեն և խաղաղ կերպով, երկխոսության ու համաձայնության հասնելու ձգտումով: Մենք նաև խնդրում ենք համաշխարհային հանրությանը՝ օգնելու Ղարաբաղի հարցի խաղաղ կարգավորմանը և ձգտելու ամեն կերպ թեթևացնել բախման զոհերի տառապանքները:

Մեր եկեղեցիների բոլոր զավակներին, աշխարհի բոլոր մարդկանց հղում ենք խաղաղության, բարօրության և հաջողության մաղթանքներ՝ ամեն մի բարի գործում:

„Եւ ինքն Տէր խաղաղութեան՝ տացէ ձեզ խաղաղութիւն յամենայն ժամ յամենայն իրս“ /Բ Թես. 3, 16/:

ստորագրություն
ՎԱԶԳԵՆ Ա ՄԱՅՐԱԳՈՒԹՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ
ԵՎ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ստորագրություն
ԱԼԵՔՍԻ Բ ՄՈՍԿՎԱՅԻ ԵՎ ՀԱՄԱՅՆ
ՌՈՒՍԻՈ ՊԱՏՐԻԱՐԺ

Մոսկվա, 21 հունվար 1993 թ.





ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՔԷ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

PATRIARCHE SUPREME
CATHOLICOS DE TOUS LES ARMENIENS

N^o 751.

Ս. Էջմիածին 14 . Դեկտեմբեր 1992 . թ .



ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՒ ՍՈՒԴՐԱ ԷԶՄԻԱՆԻ ԵՎ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ՆԵՐՔԻՆ
ՍՓԻԻՒՐԻ ԹԵՄԱԿԱՆ-ԵՎ ԵՂԵՑԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ 1989-1992 ՏԱՐԻՆԵՐԻ ԸՆԹԱՑՐՈՒՄ

Ա. ԹԵՄԵՐԻ ԵՎ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԱԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄ.-

Մայր Հայրենիքում օրինական նոր պայմանների ստեղծումով ու մանա- նանդ Հայաստանի Հանրապետության, խղճի ազատության, օրէնքի հիման վրա՝ Մայր Աթոռի Գերագոյն Հոգևոր Խորհուրդը և նպիսկոպոսական ժողովը խմբա- գրեցին, ներքին թեմերի եկեղեցական կանոնադրութիւն, որ հաստատու- մովը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, հրապարակուեց 1991-ին, նպատակ ունենա- լով վերակազմակերպել՝ Հայաստանի և ներքին Սփիւռքի տարածքի վրա՝ Հայ Առաքելական եկեղեցու կանոնական ու վարչական կեանքը համաձայն եկեղեցա- կան աւանդական կարգ ու կանոնի:

Սույն ներքին կանոնագրութիւնը կիրառուելու է շուրջ երեք տարիների փորձի շրջանում, որից յետոյ ենթարկուելու է վերանայման, անհրաժեշտ լրացումներ ու փոփոխութիւններ կատարելու համար:

Կանոնագրութեան հիման վրայ արդէն գրեթէ ամբողջապէս կազմա-
կերպուած են մեր ներքին ¹⁰ եմբըը ըստ հետեւեալ դրութեան.

1. Սուրբ Էջմիածնի Մայրավանքը և նրա ուղղակի ենթակայ՝ Ս. Հռիփսիմէ Ս. Գայանէ, Ս. Շողակաթ, Ս. Աստուածածին 4 եկեղեցիները, 3 եպիսկոպոսներով, 15 կուսակրօն և սարկաւազ միաբաններով ու 20 քահանաներով:

2. Մայր Աթոռին ուղղակի ենթակայ, Օշականի Ս. Մեսրոպ եկեղեցին ու Ս. Գեղարդայ և Ս. Խոր Վիրապի մանքերը, 8 հոգևորականներով:

3. Արարատեան Հայրապետական Թեմը, առաջնորդական փոխանորդով՝

Տ. Գարեգին արքեպիսկոպոս Ներսիսեան ... 1 վանքով և 33 եկեղեցիներով՝ 39 հոգևորականներով:

4. Շիրակի թեմ, առաջնորդ Տ. Գրիգորիա արք. Բուսիաթեան:
1 վանքով և 6 եկեղեցիներով՝ 21 հոգևորականներով:

5. Գուգարաց թեմ՝ առաջնորդ Տ. Արսեն արք. Պէրպէրեան:
5 վանքերով, 2 եկեղեցիներով՝ 6 հոգևորականներով:

6. Սիւնեաց Թեմ՝ առաջնորդ Տ. Ասողիկ եպս. Արիստակէսեան:
3 վանքերով և 6 եկեղեցիներով՝ 7 հոգևորականներով:

7. Արցախի Թեմ՝ առաջնորդ Տ. Պարզե եպս. Մարտիրոսեան:
2 վանքեր և 3 եկեղեցիներ՝ 4 հոգևորականներով:

8. Վիրահայոց Թեմ՝ առաջնորդ Տ. Գէորգ եպս. Սերայդարեան:
4 եկեղեցիներ՝ 6 հոգևորականներով:

9. Բուսաստանի և Նոր Նախիջևանի Թեմ՝ առաջնորդ Տ. Տիրան եպիսկոպոս
Կիւրեղեան: 16 եկեղեցիներ՝ 12 հոգևորականներով:

10. Ուկրաինայի շրջան՝ առաջնորդական տեղապահ Տ. Նաթան վարդապետ
Յովհաննիսեան: 2 եկեղեցիներ՝ 2 հոգևորականներով:

11. Մոլտավիոյ հովուութիւն: 1 եկեղեցի՝ 1 հոգևորականով:

Ընդհանուր թիւ՝ վանքեր՝ 16, եկեղեցիներ՝ 77, հոգևորականներ՝ 145:

Բ. ԿՐԾՆԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՔԱՐԱՋՁՈՒԹԵԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս քաջ յայտնի է, սովետական կարգերի հաստատումից յետոյ մինչև 1930 թուականը, գրեթէ բոլոր հայոց եկեղեցիները փակուել էին Հայաստանում: Արցախում, ուր մինչև 1928 թուականը գործում էին 18 վանքեր և 105 եկեղեցիներ ու միութեան տարբեր հանրապետութիւններում, ոմանք քանդուել էին, շատերը վերածուել ակումբների և պահեստների, իսկ պատմական վանքերը՝ անխնայ վիժակում պահպանուել էին որպէս պատմական յուշարժաններ: Ամէն կրօնական գործունէութիւն արգելուած էր: Պատերազմից յետոյ միայն արտօնուեցին գործել փոքրաթիւ եկեղեցիներ և վերանորոգման ենթարկել պատմական վանքեր: Սովետական կարգերի տակ եկեղեցին ու հոգևորականութիւնը հալածուած էին պետական վարչական միջոցներով, իսկ պատերազմից յետոյ՝ լոկ հանդուրժուած, սահմանափակ իրաւունքներով: Կրօնը և եկեղեցին նկատուում էին մահացած հաստատութիւններ:

Մայր Աթոռ յառաջիկայ տարի հրատարակելու է յատուկ մի ուսումնասիրութիւն Հայաստանեայց եկեղեցու և հայ հոգևորականութեան կրած հալածանքների մասին, նոր յայտնաբերուած արխիւային փաստաթղթերի հիման վրայ:

Վերոյիշեալ պայմաններում, մեր հայրենաքնակ ժողովուրդը և նոր սերունդները մնացին գուրկ կրօնական դաստիարակչութիւնից և հոգևոր մխիթարութիւնից:

Մեր օրերին մեր եկեղեցու առաջ դրուեց մեր ժողովրդի կեանքն ու հոգին սուրբ Աւետարանի լոյսով պայծառակերպելու նուիրական պարտականութիւնը, առաւել լայն շափերով:

1990 թուականից սկսած մեր թեմերում տակաւ առ տակաւ կազմակերպուեցին եկեղեցասէր միութիւններ, կրօնասէր Տիկնանց միութիւններ, մանկական կրօնական երգչախմբեր և պարախմբեր: Իսկ վերջին երկու տարիների ընթացքում Վեհափառ Հայրապետի օրհնութեամբ, Արարատեան Թեմի առաջնորդարանում և Էջմիածին քաղաքում կազմակերպուեցին կանոնաւոր կրօնական առարկաների դասախօսութիւններ, /շաբաթը երկու անգամ երեկոյան ժամերին/, որին հետեւեցին աւելի քան հարիւր յիսուն հանրային վարժարանների ուսուցիչ-ուսուցչուհիներ, որոնք մի քանի ամիսներ առաջ յետ քննութիւնների, ստացան վկայականներ, իրաւունք ունենալու պետական վարժարաններում կրօնական առարկաներ աւանդելու: Նման դասընթացներ շարունակուելու են նաև այս տարի և յառաջիկայ տարիներին, թէ նրանում և թէ միւս թեմերում:

Մայր Աթոռու, կրօնական քարոզչութեան նպատակով, 1990 թուականից սկսած կազմակերպել է կրօնական քարոզների հաղորդաշար նրանի հեռուստացոյցից, ամէն շաբաթ երեկոյ ,,Խորան Լուսոյ,, անուն տակ:

Արժան է նաև յիշել, որ Հայաստանում և մասամբ ներքին թեմերում, կազմակերպուել են շուրջ 23 քրիստոնէական դաստիարակչութեան միօրեայ դպրոցներ:

Կրօնական դասաւանդութեանց և քարոզչութեան գործունէութեան առաւել ծաւալման ու կազմակերպեալ ընթացք տալու նպատակով, Մայր Աթոռում հաստատուելու է յատուկ բաժին ,,Եկեղեցական քարոզչութեան կենտրոն,, անուն տակ, որը պիտի ղեկավարուի հինգ եպիսկոպոսներից բաղկացած մի վարչութեամբ, որին մասնակցելու են Ն. Պուլսի Պատրիարքութեան և Գանատայի Թեմի ներկայացուցիչ սրբազան հայրերը:

Ինչպէս հաստատում էր Վեհափառ Հայրապետը իր 28 Օգոստոս 1992 թուակիր կոնդակով, ցաւով պէտք է յայտնենք, որ մեր եկեղեցու հոգևորականների թիւը չափազանց սահմանափակ լինելով, զրկուած ենք Հայաստանի և ներքին սփիւռքի կրօնական կարիքները լրիւ բաւարարելուց: Մեր եկեղեցին կարիք ունի այսօր առնուազն ևս շուրջ հարիւր պատրաստուած ու եռանդուն եկեղեցականների, վարդապետ և քահանայ, որոնք նաւիրուէն հոգևոր ազգային ծառայութեան՝ անսակարկ կերպով:

Աւետարանի քթցատրութեամբ՝ հունձքը առատ է, սակայն մշակները սակաւ? Առնուազն հինգ տարի պէտք է սպասել, որպէսզի մեր ժեմարանը նոր սերունդներ կարողանայ պատրաստել: Այդ աշխատանքը կատարուում է և յոյս ունենք, որ մօտ ապագայում մեր եկեղեցին կ'օժտուի ծեռնհաս հոգևորականներով, բաւարար չափով:

Մինչ այդ, եկեղեցին իր այժմեան ուժերով իրագործում է հնարաւորը:

Գ. ՀՈԳԵԽՈՐ ԿՐԹԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կրօնական ազատութեան պայմաններում նոր թափ ստացաւ նաև Մայր Աթոռիս եկեղեցական կրթական առաքելութիւնը, կրօնաւորների նոր սերունդներ պատրաստելու առաջադրանքով: Այսօր գործում են՝ Սուրբ Էջմիածնի Հոգևոր ժեմարանը՝ 50 ուսանողներով, Արարատեան Թեմի դպրանոցը՝ Սևանայ կղզու վրայ՝ 21 ուսանողներով և Շիրակի Թեմի քննադարանը՝ Գիւմրի քաղաքում՝ 12 ուսանողներով:

Սուրբ Էջմիածնի Հոգևոր ժեմարանում և միւս երկու դպրանոցներում տեղի են ունենում կանոնաւոր ամէնօրեայ դասաւանդութիւններ՝ համաձայն մեր կրթական ծրագրերի, աւանդելով կրօնական, աստուածաբանական առարկաներ, հայագիտական, պատմական և փիլիսոփայական առարկաներ, ծիսակառարութիւն, երաժշտութիւն և օտար լեզուներ, ռուսերէն և անգլերէն:

Հայագիտական, պատմագիտական և փիլիսոփայական առարկաների համար, Երևանից հրաւիրուած են համալսարանի մասնագէտ դասախօսներ: Կրօնագիտական և աստուածաբանական առարկաները աւանդում են մեր հոգևորականները:

Սուրբ Էջմիածնի Հոգևոր ժեմարանի տնօրէնն է Տ. Անանիա եպիսկոպոս վերատեսչութեամբ Տ. Ներսէս արքեպիսկոպոսի:

Դ. ՕԳՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԱՂԷՏԵԱԼՆԵՐԻՆ, ԱՐՑԱՍԻ ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ ԵՒ ԲՈՆԱԳԱՂԹԱԾՆԵՐԻՆ

Շիրակի տարածքի վրայ տեղի ունեցած ահարկու երկրաշարժից յետոյ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնութեամբ 1988-ից սկսած Մայր Աթոռս և ներքին Թեմերը, յատկապէս Արարատեան, Շիրակի և Ռուսաստանի ու Արցախի մեր եկեղեցական Թեմերը, կազմակերպեցին լայնածաւալ աշխատանքներ օգնութիւններ փութացնելով աղէտեալներին, որբերին, նաև Սումգայիթից, Կիրովապոլից և Բազուից փախստականներին, և Արցախի մարտնչող ժողովրդի կարիքներին:

Ստորև տալիս ենք պատկերը դրամական օգնութիւնների՝ Համաձայն Մայր Աթոռիս Ֆինանսական քաժնի տուեալների:

1988թ. մարտ ամսից մինչև 1992թ. Մայր Աթոռի կողմից նուիրաբերու են ներքոյիշեալ դրամական օգնութիւնները մեծ մասամբ զոյացած արտասահմանից նուէր ստացուած գումարներից:

1988-1989թթ.

1. Աղրբեջանից բռնագաղթուածներ և Արցախ	3.080,000	ռուբլի.
2. Երկրաշարժից տուժածներ /աղէտեալների ֆոնդ/	1.052.000	,,
3. Բազմազաւակ մայրեր	373.000	,,
4. Այլ բնոյթի օժանդակութիւններ	284.000	-----
/Այդ թուականի սակով, սոյն գումարը հաւասար էր 599.000 դոլլարի/	4.789.000	ռուբլի

1990թ.

1. Աղրբեջանից բռնագաղթուածներ և Արցախ	2.630.000	ռուբլի
2. Երկրաշարժից տուժածներ /աղէտեալների ֆոնդ/	447.000	,,
3. Բազմազաւակ մայրեր	164.000	,,
4. Այլ բնոյթի օժանդակութիւններ	619.000	-----
/Այդ թուականի սակով, սոյն գումարը հաւասար էր 257.000 դոլլարի/	3.860.000	ռուբլի

1991թ.

1. Աղրբեջանից բռնագաղթուածներ և Արցախ	454.000	ռուբլի
2. Երկրաշարժից տուժածներ /աղէտեալների ֆոնդ/	827.000	,,
3. Բազմազաւակ մայրեր	126.000	,,
4. Այլ բնոյթի օժանդակութիւններ	628.000	-----
/Այդ թուականի սակով, սոյն գումարը հաւասար էր 68.000 դոլլարի-	2.035.000	ռուբլի:

1992թ.

1. Աղրբեջանից բռնագաղթուածներ և Արցախ	2.130.000	ռուբլի
2. Երկրաշարժից տուժածներ /աղէտեալների ֆոնդ/	5.241.000	,,
3. Բազմազաւակ մայրեր	112.000	,,
4. Այլ բնոյթի օժանդակութիւններ	817.000	-----
/Այդ թուականի սակով, սոյն գումարը հաւասար էր 553.000 դոլլարի/	8.300.000	ռուբլի

1989-1991 թուականի, արտասահմանից վերոյիշեալ օգնութիւնների մէջ, մասնաւոր յիշատակութեան արժանի ենք զտնում առատածեռն գումարային նուիրատուութիւնները՝ Ռուսաց Սրբազան Պատրիարքից՝ մէկ միլիոն ռուբլին, 1989-ին, Հոռմի Սրբազան Պապի՝ մէկ հարիւր հազար տոլլարը, Աթէնքի Յունաց արքեպիսկոպոսից՝ վաթսուն հազար տոլլարը, Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնարկութեան՝ երեք հարիւր քսան հազար տոլլարը, Պրագայի Կաթողիկէ արքեպիսկոպոսից՝ երկու հարիւր յիսունվեց հազար ռուբլին, Լվովի կրօնական համայնքից՝ հարիւր հազար ռուբլին, Միացեալ Նահանգներից Տ. Մեսրոպ արքեպ. Աշճեան միջոցով 1989-199-ին ստացուած 8.500.000 ռուբլին և զանազան կրօնական այլ կազմակերպութիւններից ու անձանցից՝ 457.000 ռուբլին:

Նաև՝

1. Cor unum -	Հոռմից	100.000	տոլլար
2. Տիգրանիա - Շվեդիա		150.000	,,
3. Բէռլինի հայ համայնքից		91.000	,,
4. Հայ Ամերիկեան օգնութեան - Նիւ-Եորք		45.000	,,
5. Հայ Կրթական միութիւն-Լոս Անջելոս		25.000	,,
6. Էլվին Յակոբեան - ԱՄՆ		132.000	,,
7. Armenian Relief Fund		50.000	,,
8. Armenian Missionary Association		50.000	,,
9. Neu wied - Germany		32.000	,,
10. Զորջ Բիւրքմեան		15.600	,,
11. Ս. Խաչ Դպրեվանք միութիւն-Նիւ Եորք		11.000	,,
12. Հայ Ազգ. հիւանդանոց և միութիւն-Պոստոն		11.700	,,
13. Եւ այլ հայ ու օտար կազմակերպութիւններից և անհատներից		666.000	,,

Վերևում յիշուած բոլոր նուիրատուութիւններից գոյացած ընդհանուր գումարը եղել է՝ 1.959.000 ամերիկեան դոլլար, որը իր ժամանակին հաղորդուել էր մամուլին /Հրատարակուած էր նաև՝ Զմիւռնի, ամսագրում և Փարիզի, Թառաշ, թերթում/:

Խորին գոհունակութեամբ ենք արձանագրում նաև 1.200.000 /մէկ միլիոն երկու հարիւր հազար/ տոլլարի նուիրաբերումը ժընէի եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդի, տրամադրուած Մայր Աթոռիս, յատկապէս եկեղեցաշինական ծրագրերի իրագործմանը Հայաստանում:

Ստորև ներկայացնում ենք նաև Մայր Աթոռիս տնտեսական բաժնի տուեալները՝ 1988թ. դեկտեմբերից մինչև 1992թ. հոկտեմբերը ներառեալ, արտասահմանից Մայր Աթոռ նուէր ստացուած և բաշխուած ապրանքների՝ սննդամթերքի, հագուստեղէնի, դեղօրայքի, անկողնային պարագաների և այլ զանազան իրերի՝ նշուած քանակութեամբ:

Ուրեմն՝ 1988թ. դեկտեմբեր ամսից սկսած Հայաստանի հիւսիսային շրջաններում տեղի ունեցած երկրաշարժից յետոյ Հայ Առաքելական Եկեղեցու հասցէով ստացուել են ներքոյիշեալ քանակութեամբ ապրանքները և բաժանուել իր ժամանակին աղէտեալներին:

1. Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներից	1193	տոննա.
2. Գերմանիայից	943	,,
3. Իտալիայից	440	,,
4. Լեհաստանից /Կաթոլիկ եկեղեցու կողմից/	300	,,
5. Շվեյցարիայից /Կաթոլիկ Խաչ/	290	,,
6. Փրանսիայից /Կաթոլիկ Խաչ և Լիոնի հայ համայնք/	248	,,
7. Թուրքիայից /Կուսահայեր/ Հայոց Պատրիարքարան	176	,,
8. Հունդիստանից	43	,,
9. Սիրիայից /հայ համայնքից/	66	,,
10. Արգենտինայից /հայ համայնքից/	44	,,
11. Հունգարիայից /Կաթոլիկ եկեղեցի/	47	,,
12. Անգլիայից /հայ համայնքից/	51	,,
13. Պորտուգալիայից /Կիւլպէնկեան հիմնարկութիւնից/	38	,,
14. Բրազիլիայից /հայ համայնքից/	22	,,
15. Յորդանանից /հայ համայնքից/	26	,,
16. Ավստրիայից	15	,,
17. Կիպրոսից /հայ համայնքից/	16	,,
18. Ռումինիայից /հայ համայնքից/	10	,,
19. Եգիպտոսից / , , , /	4	,,
20. Ուրուգվայից , , ,	1	,,
21. Բուլղարիայից , , ,	1	,,
22. Բելգիայից , , ,	1	,,
23. Կանադայից , , ,	1	,,
24. Այլ երկրներից	6	
		3980 տոննա

Վերոյիշեալ ապրանքները բաշխուել են Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի միջոցով, Տ. Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նշանակած Յանձնաժողովի անդամների կողմից:

Բացի վերևում նշուած ապրանքներից, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի միջոցով ԱՄՆ-ից և Գերմանիայից ստացուած շինարարական սարքաւորումներով և նիւթերով կառուցուել են՝ 100 տուն և 2 մանկապարտէզ աղէտի զոտում, նաև առաջնագործական մի գործարան Գերմանական , Դիականիշես Վերք, եկեղեցական կազմակերպութեան օգնութեամբ: Իսկ Ստեփանաւան քաղաքում կառուցուել են 6 շէնք, 96 բնակարանով ԱՄՆ-ի Արևելեան թեմի Հայ Առաքելական Եկեղեցու հանգանակած գումարներով: Կառուցուել է նաև մի դպրոցի շէնք ԱՄՆ-ի հայոց Արևմտեան թեմի առաջնորդարանի միջոցներով:

Խորին գոհունակութեամբ ենք արձանագրում նաև՝ 1990թ.-ից սկսած և մինչև օրս շարունակուող՝ պարբերաբար յոյժ կարևոր նիւթական օժանդակութիւնները՝ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան կողմից, նպաստներ Արարատեան թեմի եկեղեցաշինական և կրօնական քարոզչութեան իրագործումների օգտին: Իսկ ԱՄՆ-ի Արևելեան թեմից 1992-ին առաքուած է Շիրակի թեմի միջոցաւ, 960 տոննա սննդամթերք աղէտեալներին:

ե. Երախտապարտ սրտով կամենում ենք արձանագրել նաև, որ վերջին երեք տարիների ընթացքում, մեծաքանակ օգնություններ են ստացուել Մայր Աթոռի միջոցով, դժգոքաբար, հագուստեղէն, սննդամթերք՝ արտասահմանեան Հայ Եկեղեցու թեմական կենտրոններից՝ Միացեալ Նահանգներից, Գանատայից, Հարաւային Ամերիկայից, Անգլիայից / Aid Armenia /, Փրանսիայից / Սոս Արմենիա /, Ստամբուլից / Պատրիարքարան /, որոնք բաժանուել են մեր եկեղեցիների և պետական յանձնաժողովների միջոցով:

Նոյն տարիներին Մայր Աթոռում մեծաքանակ սննդամթերք է ստացուել Եւրոպայի քոյր եկեղեցիների կողմից, յատկապէս Գերմանիայից, Դիւքսնիշէ վերք, և, Բարիտաս, և, կրօնական կազմակերպութիւնների կողմից, որոնք բաժանուել են աղէտի գոտու, սահմանամերձ շրջանների և Արցաքի կարիքաւորներին, վերոյիշեալ կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչների հսկողութեան ներքոյ:

զ. 1989-91 տարիներին Մոսկուայում և Ռուսաստանի այլ քաղաքներու ապաստանած քազմահազար փախստական ընտանիքներին՝ Սումգայիթից, Բազուից և Կիրովպատից, մեծաքանակ օգնություններ է կազմակերպել նաև Հայ Եկեղեցու Ռուսաստանի թեմի առաջնորդարանը, յատկապէս սննդամթերք և հագուստեղէն ու դրամական օգնութիւն, ստացուած Ռուսաստանի հայերից և արտասահմանի քոյր եկեղեցիներից ու բարեսիրական կազմակերպութիւններից:

Ստորև ներկայացնում ենք ամփոփումը այդ օգնությունների՝ համաձայն Ռուսաստանի հայոց Մոսկուայի թեմական առաջնորդ՝ Տ. Տիրան եպիսկոպոս Կիւրեղյանի հաղորդած տուեալների՝

1. 1988 - 1989	636.000 ռուբ
2. 1990 - 1991	1.420.000 ,,
Ընդամենը	
	2.056.000 ռուբ

3. 1989 - 1991 - թուականներին՝ Փարիզի

ՍՕՍ Արմենիի կողմից առաքուած հագուստեղէն շուրջ	16 տոննա
- Ժրնէի ՍՕՍ Արմենիից ստացուած հագուստեղէն	20 ,,
- Աւստրիայից, Գերմանիայից և եկեղեցիների	
Համաշխարհային Խորհուրդից ստացուած սննդամթերք ...	12 ,,

է. վերջին չորս տարիների ընթացքում Մայր Աթոռ Սուրբ Եկեղեցու ղեկավարները և աղետահարներին օգնություններ հասցնելու մարդասիրական գործը: Ստորև ներկայացնում ենք Արցախի Հայ եկեղեցու գործունեության ամփոփ պատկերը, ըստ թեմական Առաջնորդ Տ. Պարզե եպիսկոպոս Մարտիրոսեանի հաղորդած տուեալների:

Արցախի թեմում երեք տարուայ ընթացքում կատարուել են հետևեալ աշխատանքները: Ամբողջովին մերանորոգուել են Խնածախ, Բալուջա, Ներքին Հոռաթաղ, Գիւլիստան, Վերին Շէն, Հայ Բորիս գիւղերի եկեղեցիները, մասամբ՝ Մարտակերտի շրջակայքի սբ. Կարապետ, Գանձասար և Ամարաս վանքերը, ինչպէս նաև Շուշի քաղաքի սբ. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցին: Կառուցուել են երկու երկյարկանի երիցատներ՝ Խնածախ և Ներքին Հոռաթաղ գիւղերում:

Ստեղծուել են հինգ քառաձայն երգչախմբեր և մէկ երկձայն մանկական: Մարտակերտի շրջակայքում հիմնել ենք Եկեղեցասիրաց Միութիւն և երկու կիրակնօրեայ դպրոցներ: Լայնածաւալ քարոզչական և դաստիարակչական աշխատանք է տարուել Ստեփանակերտի մանկապարտէզներում, որի մանուկները քազմիցս հանդէս են եկել հոգևոր համերգներով և հոգևոր թեմաներով բեմադրութեամբ:

Մանկավարժական ինստիտուտում, հմր. Յ դպրոցում և բուժուսումնարանում երկտարուայ դասախօսութիւններ է տրուել Հայ եկեղեցու պատմութեան ու դաւանանքի վերաբերեալ:

Լայն կերպով քարոզչութեան համար օգտագործել ենք և շարունակում ենք օգտագործել տեղական թերթերը, ռատիոն և հեռուստատեսութիւնը:

1992-ին Ստեփանակերտ քաղաքում հիմնուել է Մարտակերտի եկեղեցասիրաց Միութեան մասնաժողովը, որի ուժերի հետ մէկտեղ, ինչպէս նաև „Գթութիւն”-ի երեք աշխատակիցների հետ միասնաբար խնամում ենք 39 ծեր կանանց ու տղամարդկանց, հիմնելով Ստեփանակերտում „Խնամատուն”:

Արդէն հինգ ամիս է, ինչ թեմի խնամքի տակ է գտնուում Արցաքում ոմբակոծութեան պատճառով երեսնում ժամանակաւոր ապաստան գտած 67 կին ու երեխայ: Եկեղեցի չունենալու պատճառով Ստեփանակերտ քաղաքում ստիպուած ենք եղել թատրոնի սրահներից մէկը օգտագործել ամէն կիրակի պատարագ մատուցելու համար, հոգալով տեղի հաւատացեալների կարիքները: Միւս սրահում շաբաթուայ երեք օրը ձգտագործում ենք որպէս դպրանոց, ուր պատրաստում ենք թեմի համար դպրաց և սարկաւազաց դասը, որտեղ նաև նոյն օրերին տրուում է կրօնական ու հոգևոր երաժշտութեան ուսուցում հաւատացեալ համայնքին:

1991-ին Արցախի թեմը՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի անմիջական օրհնութեամբ հիմնել է հրատարակչութիւն „Գանձասար”՝ հանդէս առնելով, որն էլ առ այսօր հրապարակել է ութ գրքոյկ և շարունակում է իր հրատարակչական գործունեութիւնը:

Վաթսուն տարուայ դադարից յետոյ Հայրապետի կարգադրութեամբ ու օրհնութեամբ 1989- աշնանը վերաբացուեցին Արցաքում չորս եկեղեցիներ՝ Գանձասարի վանքի սբ. Յովհաննէս Մկրտիչ, Ամարաս վանքի սբ. Գրիգորիս, Խնածախ գիւղի սբ. Աստուածածին, Ներքին Հոռաթաղ գիւղի սբ. Աստուածածին: Շահումեանի

շրջանում վերանորոգումներից յետոյ վերոյիշեալ երեք եկեղեցիների վերաբացումից առաջ այդ շրջանը, ինչպէս նաև Մարտակերտի շրջանի տարածքի 70 տոկոսը անցաւ աղրքեջանի բանակի հսկողութեան տակ, որի պատճառով մենք զրկուեցինք նաև զործող ներքին Հոռաթաղ գիւղի եկեղեցուց: Նման պատճառով այսօր մենք զուրկ ենք նաև Ամարաս վանքից, որը գտնուում է զրեթէ քուն սահմանի և կրակակէտի գօտում:

Այսօր զործում են Գանձասարի վանքը, Խնածախի սբ. Աստուածածին եկեղեցի պատարագներ է մատուցւում ամէն կիրակի Ստեփանակերտում և Յունուար ամսից կը վերաբացուի Շուշի քաղաքի սբ. Յովհաննէս եկեղեցին, ուր նաև կը հիմնուի նոյն ամսից փոքր հոգևոր կլինիկայ իր բարեգործական դեղատնով, որի նման օրինակը ունեցել ենք Մարտակերտի շրջկեդրոնում:

Այս երեք տարուայ ընթացքում, գտնուելով պատերազմական վիճակում, պարտւոր ենք եղել հոգալու բանակի հոգևոր կարիքները և ակտիւ քարոզչական գործունէութիւն ծաւալել մեր համեստ ուժերով Արցախի բանակում, նոյնիսկ նշանակել բանակի հոգևոր կապելան: Այսօր ստիպուած ենք նոյնիսկ ընդլայնել մեր ծառայութիւնը այս ոլորտում:

Արցախի թիմը նաև մարդասիրական օգնութիւն է հասցրել պայքարող Արցախցիներին, ինչը ստորև ներկայացնում ենք Ձերդ Վեհափառութեանը:

1989 - 1990 տարիներին Մայր Աթոռից ստացուած 1.200.000 ռուբլով և այլ նուիրատուներից ստացուած գումարներով կատարուած են հետևեալ օգնութիւնները՝

	1990 թ.	1991 թ.	1992 թ.
1. Բազմազաւակ մայրերին	19.367 ռ.	6.150 ռ.	200.000 ռ.
2. Աղրքեջանից գաղթածներին	133.010 ռ.	1.000.000	53.000 ռ.
3. Զոհուածների ընտանիքներին	26.000 ռ.	2.400 ռ.	2.500 ռ.
4. Սահմանամերձ գօտու գիւղերին	108.850 ռ.	30.000 ռ.	1.801.270 ռ.
5. Գիւղական դպրոցներին	23.500 ռ.	5.685 ռ.	-
6. Այլ զանազան օգնութիւններ	5.000 ռ.	10.150 ռ.	-

Ընդամենը 316.527 ռ. 1.054.385 ռ. 2.056.770 ռ.

Ընդհանուր գումարով 3.427.682 ռուբլի

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օրհնութեամբ և քաջալերանքով, ներկայ տարւոյս ընթացքում, բացառիկ դրամական մարդասիրական օգնութիւններ են առաքուել աւելի քան վեց միլիոն տոլլարի՝ Միացեալ Նահանգաց մեր երկու թեմերից՝ Տ. Վաչէ և Տ. Խաժակ սրբազանների ջանքերով՝ յօգուտ Արցախի քնակչութեան կարիքների, Հայաստանի պետական իշխանութեանց միջոցով: Նաև Միացեալ Նահանգների Արևելեան թեմի սրբազան առաջնորդի միջնորդութեամբ, Միացեալ Նահանգաց կառավարութիւնը, Հայաստանի կարիքաւոր քնակչութեանը տրամադրել է տասնհինգ միլիոն տոլլարի արժողութեամբ սննդամթերք, որը քաժանուել և շարունակուել է քաժանուել նիւ Եորքի հայոց առաջնորդարանի ներկայացուցիչների ու պետական յանձնաժողովների միջոցով: Նաև Գանատայի առաջնորդ Տ. Յովնան սրբազանը՝ Գիւմրի աղէտեալ քաղաքի աւելի քան ութ հարիւր որբ երեխաներին պարբերաբար դրամական օգնութիւն է առաքում և նիւթապէս կարեւոր չափով մշտապէս օժանդակում, խրիմեան Հայրիկի, Կանուան վարժարանի կարիքներին:

Վերջին չորս տարիներին վերելում յիշատակուած օգնութիւնների տուեալների շարքում հաւանական է, որ մոռացուած տուեալներ լինեն: Այդ պարագային խնդրում ենք, որ մեզ յիշեցուեն դրանք, ամբողջացնելու համար մեր ցուցակները:

Պարտք ենք համարում այստեղ ընդգծել թէ վերոյիշեալ քուոր տուեալները վերաբերում են այն օգնութիւններին, որոնք կատարուել են ու իրագործուել մեր եկեղեցու՝ Մայր Աթոռի միջոցով: Այլապէս մեր եկեղեցիների արտասահմանեան թեմերից և համայնքներից շատերը կատարել են մեծագումար օժանդակութիւններ և կարեւոր շինարարական իրագործումներ, նաև ուղղակի մեր երկրի պետական կամ քաղաքային իշխանութեանց միջոցով, ինչպէս օրինակ, Միացեալ Նահանգաց մեր թեմական կենտրոնները, Պրիտանահայ համայնքը /*Gid Armenia*/, Փրանսահայ համայնքը /Սոս Արմենի/ և ուրիշներ:

Թ. Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը, ինքը ևս, վերջին երկու տարիների ընթացքում նիւթապէս ուղղակի օժանդակել է Արցախի մեր եղբայրների և քուրերի կարիքներին, արտասահմանում գտնուող իր ունեցուածքից, տրամադրելով 2.100.000 /երկու միլիոն հարիւր հազար/տոլլար, իսկ, Հայաստան Հիմնադրամին՝ 1.000.000 /մէկ միլիոն/ տոլլար:

Այսպիսով, Մայր Աթոռ, վերջին երեսունհինգ տարիների ընթացքում իրականացրած իր ունեցուածքի մօտաւորապէս կէսը նուիրաբերել է վերոյիշեալ կարիքների օգտին Հայաստանի պետական իշխանութեանց միջոցով: Մնացած գումարը գտնուում է ի պահ Կաթողիկոսարանիս անունով փրնէի Union de Banques Suisses դրամատան մէջ, անձեռնմխելի, տոկոսները տրամադրելի Մայր

Աթոռիս եկեղեցաշինական ծրագրերի իրագործման համար:

Ժ. Վեհափառ Հայրապետի հրամանով, շուրջ ութ տարիներ առաջ, երևան Մատենադարանի և Հոգևոր ժեմարանի զրաքարազէտ 12 դասախօսներ սկսեցին ամբողջ Սուրբ Գրքի նոր թարգմանութիւնը արևելահայերէն, նոր ուղղագրութեամբ: Աշխատանքը լրիւ աւարտուել էր 1991 թուականին, պատրաստ տպագրութեան, երբ նորին Սրբութիւնը անհրաժեշտ համարեց և կարգադրեց, որ այն վերափոխուի դասական ուղղագրութեան:

Այս աշխատանքը ձեռնհասութեամբ կատարում են Հոգևոր ժեմարանի հայոց լեզուի ու զրաքարի երկու մասնազէտ դասախօսներ: Նախատեսուած է այն իր աւարտին հասցնել 1993-ի աշնանը: Հրատարակութիւնը քարեսիրաբար յանձն է առել կատարել Աստուածաշնչական Միացեալ կազմակերպութիւնը՝ 100.000 տպաքանակով:



ԴԻԻԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՐԻ

14 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1992
Ս. ԷԶՄԻԱՍԻՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

ԱՄԵՆ. ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀՕՐ ԱՅՑԸ ԼԻԶՊՈՆ

Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, անցնալ Դեկտեմբերի ամսու սկիզբը այցելութիւն մը տուաւ Լիզպոն, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան, եւ խորհրդակցութիւններ ունեցաւ Հայկական բաժնի նախագահ Տիար Ռոպերթօ Կիւլպէնկեանի հետ: Լոնտոնէն, Սուրբ Սարգիս Զարիթի Թըրսք խնամակալութեան նախագահ Տիար Միքայէլ Եսայեան եւս ժամանեց, եւ Պատրիարք Սրբազան տեղեկութիւններ տուաւ Երուսաղէմի Պատրիարքութեան ներկայ կացութեան եւ կատարուող աշխատանքներու մասին, կրթական, մշակութային, Սուրբ Տեղեաց եւ շինարարական մարզերու մէջ:

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկը եւ Դերդաստանը զգացական կապ մը ունի Երուսաղէմի հետ, մասնաւորաբար Հայոց Վանքի Կիւլպէնկեան Մատենադարանի համրով, 1929 թուականէն սկսեալ, երբ Գալուստ Կիւլպէնկեանի նուիրատուութեամբ կառուցուեցաւ Մատենադարանը, եղիշէ Պատրիարք Դուրեանի օրհնութեամբ եւ Թորգոմ Արք. Գուշակեանի ջանքերով: Կիւլպէնկեան գերդաստանը յիշատակներ ունի Սուրբ Յարութեան Տաճարին մէջ, 19րդ դարէն ի վեր, Բրիստոսի Գերեզմանի մուտքին վերեւ կախուած հայկական սրբանկարը նուիրած ըլլալով Թալասէն: Իսկ ներկայ Հիմնարկութիւնը բազում նպաստներ կատարած է բնակարանային շէնքերու կառուցումով եւ մեր գաւակներուն կրթութեան համար կրթաթոշակներ եւ այլ նպաստներ յատկացնելով:

Պատրիարք Սրբազան Հօր կեցութեան կարգադրութիւնները կատարեց Հիմնարկութեան Հայկական բաժնի վարիչ Պր. Զաւէն Եկաւեան, որուն ընկերակցութեամբ Պատրիարք Սրբազանը այցելեց Հիմնարկութեան զանազան բաժանմունք-

ները, թանգարանը ուր ընդարձակ սրահներու մէջ գեղարուեստի վայել նաշակով ցուցադրուած են Գալուստ Կիւլպէնկեանի կողմէ ապահովուած բազմաթիւ ազգերու բազմազան արուեստի գործեր, հայկական առանձնաշատուկ հաւաքածոյով: Պատրիարք Սրբազան մտերմիկ մթնոլորտի մէջ հանդիպումներ ունեցաւ երաժիշտ հայ արուեստագէտներու եւ իրենց ընտանիքի անդամներուն հետ, ներկայ ըլլալով Հիմնարկութեան սրահներուն մէջ կազմակերպուած հրապարակային յայտագիրներուն: Թելադրութիւններ եղան փոքրաթիւ հայ համայնքը կազմակերպելու, գաւակներուն հայեցի դաստիարակութեան մտահոգութեամբ, եւ կրօնական պաշտամունքներու, մշակութային ձեռնարկներու եւ ընկերային ժամանցի համար յայտագիրներ ծրագրելու դիտումով: Զաւէն Եկաւեանին պարտականութիւն տրուեցաւ կազմակերպական այս աշխատանքը կատարելու, մանաւանդ որ ինք Հայց. Եկեղեցւոյ ձեռնադրեալ սարկաւազ է: Տիար Ռոպերթօ Կիւլպէնկեան եւս քաջալերեց այս նախաձեռնութիւնը: Պատրիարք Սրբազան առիթ ունեցաւ այցելելու քաղաքէն դուրս Տէր եւ Տիկին Կիւլպէնկեանի ծովեզերեայ բնակարանը, որ բլուրի մը բարձունքին կը գտնուի, եւ ուր Պր. Կիւլպէնկեանի անձնական տաղանդի եւ ստեղծագործութեանց նմոյշները տեսնելու վայելքը ունեցաւ: Տունին ընդարձակ տարածութեամբ հողամասի մուտքին ցուցատախտակը "Արարատ" անունը կը կրէ, որմէ ներս աւազաբլուրի մը կատարին Պր. Կիւլպէնկեան հաստատած է իր ձեռագործ Նոյեան Տապանը: Ասոր ստորոտը, անցքի մը դարձուածքին, ժայռի մը խոռոչին մէջ տեղաւորած է փոքրիկ գանկեր՝ Ապրիլեան Եղեռնի նահատակներու

յիշատակին: Իսկ աւելի ներսը, ծառերու պուրակի մը մէջ տեղաւորուած բայց նետուելիք ժայռի մը հակաթաճի նակատը՝ սրբանկարի մը տեսիլքը կը ներշնչէ

արուեստագէտին, եւ հիմա ստուերագիծ Գրիգոր Լուսաւորիչն է որ կ'աղօթէ եւ կ'օրհնէ խղաղ բնութեան մէջ առանձնացած այս տան բնակիչները եւ այցելուները:

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ԵՕԹՆԵԱԿԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

Քառորդ դարէ ի վեր սկսուած գեղեցիկ այս սովորութիւնը այս տարի եւս տեղի ունեցաւ, Յունուար ամսոյ վերջին լման եօթնեակի ընթացքին: Այս տարի նորութիւն մըն էր Ղպտի եկեղեցիին բերած լիակատար մասնակցութիւնը Էփիմէնիք այս շարժումին, շնորհիւ իրենց նոր Եպիսկոպոս Տէր. Անպա Աբրահամի հետաքրքրութեան: Յոյն-Օրթոտոքս եկեղեցին չի մասնակցեցաւ:

Եօթնեակի առաջին հաւաքը, ըստ նախընթաց տարիներու, Սէյնթ Ճօրն Անկլիկան եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ: Խօսողն էր իրենց տանարին նոր վերատեսուչը:

Երկուշաբթի երեկոյ, Լատինաց վանքի Մայր եկեղեցւոյ մէջ կայացած հաւաքին ներկայ էր Հոգշ. Տ. Գուսան Վրդ.: Խօսք առաւ համայնքի Հովիւ Հայր Ճեննարօ, որ Արաքերէն լեզուով բացատրեց իմաստը այս կարգի տարեկան հաւաքներուն, յայտնելով որ շատերու կարծածէն եւ սպասածէն կանուխ է այն օրը՝ ուր բոլոր քրիստոնեաներ պիտի կրնան իրագործել ցանկալի միութիւնը:

Երեքշաբթի երեկոյ, Լուսերականներու եկեղեցւոյ մէջ կայացած հաւաքին իրենց երէցը՝ Հանս Բօնիֆէր Գերմաներէն լեզուով ըրած իր խօսքին մէջ շեշտեց կարեւորութիւնը համագործակցութեան՝ Քրիստոնեայ բոլոր եկեղեցիներու մէջ: Յետոյ ներկաները բարձրացան սրահը, ուր հաց եւ գինի հրամցուեցաւ:

Չորեքշաբթի երեկոյ, Հապէշաց եկեղեցւոյ մէջ էր հաւաքը (հրեական Երուսաղէմ): Քիչ մը երկար եւ միալար Եթովպական կրօնական մեղեդիներու երգեցողութենէն ետք Հայր Գուսան եւ քանի մը Արեւելեան եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ մաս առին յայտագրին, կարճ ընթերցումներով:

Հինգշաբթի, ըլլալով Տիրոջ վերջին ընթրիքի օրը, միշտ ալ Սիոնի վերնատան մէջ կատարուած հաւաքով կը նշուի: Հոն էին քանի մը եկեղեցական երգչախումբեր, մին՝ նորադարձ հրեաներէ կազմուած, եւ ուրիշ մը՝ մեր ժառ. սաներէն եւ սարկաւազներէն, որոնք իրենց Տեսչին՝ Տ. Գուսան Վրդ.-ի առաջնորդութեամբ, Հայ եկեղեցւոյ մեղեդիներն ալ լսելի դարձուցին միջազգային նշանակութիւն ունեցող նուիրական այդ վերնատան մէջ: Յետոյ բոլորն ալ բարձրացան Ս. Հոգւոյ անունով ծանօթ սեմեակը, ուր Յոյն-Վաթուիկ Եպս. Լութֆի Լահիամ եւ Ղպտոց Եպս. Անպա Աբրահամ իրենց օրհնութեամբ փակեցին հանդիսութիւնը: Տորմիսեոն վանքի նաշարահին մէջ ներկաներուն սուրճ հրամցուեցաւ, կարգադրութեամբը արքահայր Nicolaus Eggenderի:

Ուրբաթ երեկոյ, Ս. Յակոբեանց Մայր Տանարին մէջ կատարուած Արարողութիւնը, մեծ մասամբ բաղկացած Ս. Ծննդեան եւ Աստուածայայտութեան տօնի շարականներէ եւ Անգլիերէնով կատարուած Հայց. եկեղեցւոյ երեկոյեան ժամերգութենէն, տեւեց մէկ ժամ: Հայր

Բագրատ Անգլերեն լեզուով գրութիւն մը կարդաց, մեկնաբանելով Փարիսեցիի եւ Մաքսաւորի առակը, եւ բացատրելով թէ ի՞նչ ոգիով պէտք է աղօթել:

Շաբաթ երեկոյ Ղպտոց Մայրավանքի՝ Ս. Անտոն անապատական եկեղեցւոյ մէջ, - որուն անուան տօնն էր այդ օր - առաջին անգամ կայացած նմանօրինակ հաւաքին իր բաժինը բերաւ Հայց եկեղեցին: Տ. Գուսան Վրդ. Այնաճառ մենեռագեց Հոգեգալստեան շարականներէն մին: Հանելի էր ունկնդրել ծննդաներու աղմուկով ընկերացած Ղպտի եկեղեցւոյ շարականները: Յետոյ բոլորն ալ եպիսկոպոսարան հրաւիրուեցան:

Կիրակի, եգրափակիչ հաւաքը, ուրիշ տարիներու նման, Յոյն-Կաթոլիկ եկեղեցւոյ մէջ էր: Եպիսկոպոս Լուսֆի Լահիամ Արաքերէնով եւ Անգլերէնով խօսեցաւ անցեալ տարւոյ մէջ էֆիւմէնիկ շարժումի իրագործումներու մասին: Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս. եւ Հոգշ. Տ. Գուսան Վրդ., մէկը մաղթանքով եւ միւսը աղօթքով, մաս առին յայտագրին: Եղան մաղթանքներ աշխատանքով լեզուներով եւ շնչտուեցաւ Բրիստոնէական կարեւոր տօները միասին տօնելու կարեւորութիւնը:

Տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն:

Գ. Ճ.

ԵԶՆԻԿ ՎՐԴ. ՊԱԼԵԱՆ ԿԱՐԳԱԼՈՅԾ

Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան անդամներէն Հոգ. Տ. Եզնիկ Վրդ. Պալեան, 18 Յուլիս 1992 թուակիր նամակով կը յայտնէր իր որոշումը Միաբանութեան անդամութենէն հրաժարած ըլլալու: Օգոստոս 31 թուակիր նամակով թելադրած էինք որ «կուսակրօն եկեղեցականը քանի որ Միաբանութեան մը իշխանութեան ենթակայ անդամ է . . . պէտք է ընդունուի ուրիշ Միաբանութեան մի իշխանաւորէն: Հանեցէ մեզի իմացնել թէ Հայց. եկեղեցւոյ ներկայ միւս Միաբանութեանց իշխանաւորներէն

(Էջմիածին, Անթիլիաս, Կ. Պոլիս) ո՞ր մէկուն դիմում կատարած էք եւ ընդունուած:»

Մեր յաջորդ անուղղակի տեղեկութիւնը եղաւ որ Տ. Եզնիկ Վրդ. Պալեան ամուսնութիւն կնքած է 1992 Սեպտեմբեր 27ին:

Տնօրէն Ժողովի երկու Նոյեմբեր նիստին մէջ նկատի առինք վերոյիշեալ տուեալները, եւ այսու գիրով կարգալոյծ կը յայտարարենք Տ. Եզնիկ Վրդ. Պալեանը, որ աշխարհականաց կարգը դասուելով պիտի կոչուի Սիմոն Պալեան:

11 Նոյեմբեր 1992

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Պատրիարք Երուսաղէմի

1993 ԱՄԱՆՈՐԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Ուրիշ տարիներու նման, Կաղանդի նախօրեակին (ըստ Հին Տոմարի), 13 Յունուար, Չորեքշաբթի, Ժառ. Վարժարանի ճաշարահին մէջ տեղի ունեցաւ "Կաղանդ Պապա" յի հանդէսը: Տօնածառին եւ սրահին զարդարանքները կը գերազանցէին նախորդ տարիներունը: Հոն էին Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, ամբողջ Միաբանութիւնը, աշակերտութիւնը, ուսուցչական կազմը եւ Ս. Աթոռոյ պաշտօնէութիւնը: Յայտագիրը՝ ոչ երկար, այլ հանելի էր ու բովանդակալից: Երաժշտութեան

ուսուցիչ Պր. Վահէ Գալայնեանի մատները դաշնակի ստեղնաշարերէն առաջ բերին Սուրբ Ծննդեան եւ ազգային հեշտալուր մեղեդիներ: Եղան երգեր եւ արտասանութիւններ: Տեսուչ Հոգշ. Գուսան Վրդ. Ալնանեանի բացման խօսքով սկսած երեկոյթը փակուեցաւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր փակման խօսքով: Անկէ առաջ արդէն Կաղանդ Պապան իր նուէրները բաժնած էր բոլորին եւ իր կատակախառն խօսքերով բոլորին շարժած ներկաներուն: "Հայր Մեր"ով փակուեցաւ երեկոյթը:

Գ.Ճ.

ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՍՐԲԱԶԱՆ ՀՕՐ ԽՕՍՔԸ ԿԱՂԱՆԴԻ ԳԻՇԵՐԻՆ 1993 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 13ԻՆ

Գոհունակութիւնս կ'ուզեմ յայտնել Կաղանդի այս երեկոյեան յայտագրի բովանդակութեան մասին: Խօսք առնողները ցոյց տուին թէ գիտեն ետ նայիլ՝ անցեալին, եւ չկորսուիլ յարուցուած հարցերուն, դժուարութիւններուն կամ ճախորդութիւններուն բաւիղին մէջ: Միւս կողմէ գիտեն նայիլ առաջ, դէպի ապագան, խանդավառութեամբ իրագործելի նպատակներու տեսիլքով:

Պէտք է դադրին նմանել այն մարդոց որոնք իրենց տկարութիւնը կը տեսնեն, իրենց ճախորդութիւններէն կը բռնուին, եւ այդ ճախորդութեանց պատճառով եղած տեղերնին կը մնան, եւ կ'որոշեն առաջ չերթալ: Մեր ընտանիքին մէջ, պէտք է այդպիսիներուն թիւը պակսեցնենք: Պէտք է օգնենք, եւ այդպիսիներուն թելերէն բռնենք (ինչպէս կ'ըսեն) եւ զիրենք յառաջ տանին, յուսալով որ Աստուած անհրաժեշտ ուժը կու տայ տկարներուն: Եւ Աստուած արդարեւ կու տայ: Մենք այդ

հաւատքը ունինք: Անցեալ շաբաթ, երբ "Որդոց Որոտման" տօնին առիթով Միաբանական ճաշարան հաւաքուած էինք միաբան եղբայրներով, ժառանգաւորաց Վարժարանի աշակերտներով եւ ուսուցիչներով, կ'ըսէինք թէ ինչպէս մեր ընտանիքին իրական պատկերը կը տեսնենք այնտեղ:

Եւ կ'ուզէինք հաւատալ որ մենք կը գգնեմք որ մեզմէ ամէն մէկը առանձին առանձին պարտականութիւններ ունի, եւ թաղուած ենք մեզի վստահուած գործերուն մէջ: Եւ թերեւս մեր գլուխը թաղած մեր գործին մէջ, կը մոռնանք որ մենք կը պատկանինք այդ մեծ ընտանիքին: Եւ կը մաղթէի որ այդ վտանգը չիրականանայ:

Այսօրուան այս երեկոյթին, մեր ընդարձակ ընտանիքին ուրիշ նիւղաւորեալ մասերը մէկտեղուած եւ ներկայ են.՝ Մեր դիւանի, տպարաններու եւ այլ հաստատութեանց պաշտօնեաները, մեր երկու վարժարաններու ուսուցիչները, մեր Սուրբ Տեղեաց եւ եկեղեցիին մէջ ծառայողներու

զանազան դասակարգութիւնները: Այս ցոյց կու տայ թէ որքան ընդարձակ է մեր ընտանիքը: Բազմազան են մեր պարտակա-
նութիւնները: Եւ եթէ այդ մասերը առողջ լինեն եւ արդիւնաւորապէս գործեն, այդ մասերն են որ ամբողջ մարմինը կենդանի, եւ աշխոյժ եւ կենսունակ պիտի պահեն: Նոր Տարուան մօտեցող այս կէտին, նորոգութիւն պէտք է: Նոր տարուան առիթով մարդիկ նորին մասին կը մտածեն, նորոգութիւն մասին կը մտածեն: Ատիկա ամէն օր պէտք է կատարենք: Մեզմէ ամէն մէկը ամէն օր իր խոստովանանքը պէտք է կատարէ, ինքզինքին՝ նախ հարցնելով թէ այսօր ի՞նչ ըրի: Իմ ընկիւններուն ո՞րքանը կատարեցի: Եւ ո՞րքան լաւ: Կամ թէ ի՞նչ տկարութիւններ ունեցայ:

Հետեւաբար, նորոգութիւն գաղափարը տարին մէկ անգամ միայն նորոգութիւն գաղափար չէ: Ամէնօրեայ նորոգութեան խորհուրդ է: Եւ ինքնաքննարար մենք կ'ընենք ատիկա: Ներհայեցողութեամբ, մեզմէ ամէն մէկը այդ անհատական խոստովանանքը ինք իրեն կ'ընէ, եթէ մտածող մարդ է: Եթէ անդրադարձող մարդ է: Եւ այդ շնորհիւ Աստուած տուած է մարդ արարածին:

Ճիշդ է որ այսօր թիւով (վաթսուն) ժառանգաւոր ուսանողներ առաջին անգամն է որ կ'ունենանք: Իրենք ալ այստեղ նոր են: Նոր շրջանակի մէջ են: Նոր ապրելակերպի մը մէջ դրուած են: Եւ անոնց լաւ մարդ դառնալուն յոյսը եւ ակնկալութիւնը ունին իրենց մեծերը:

Գիշերային ժամերգութեան ընթացքին երբ Ներսէս Շնորհալիին յօրինած "Առաւօտ Լուսոյ" երգը կ'երգենք, կը զգանք որ Շնորհալին, խորունկ մտածողը, գիտէ մարդ արարածին միտքին ու հոգիին խորքերը պեղել, տեսնել, եւ զայն արթնցնել: "Նորոգող հնութեանց, Նորոգեա եւ զիս, Նորոգ զարդարեա՛ւ": Դուք որ հին քաները նորոգել գիտես (եւ Աստուած է միայն որ

կրնայ), զիս եւս նորոգէ: Նորոգութեան զարդերով, նորոգութիւն ուրախութեամբ զիս եւս զարդարէ:

Եւ մենք պէտք է որ այդ փափաքը ունենանք: Երբ փափաքը ունենանք եւ կամքը, ինչպէս լսեցինք՝ կարգապահ լինելու, յարգալից լինելու, իրար օգնելու, կամքը՝ զիրար սիրելու, եւ անդրադառնալ որ այդպէս ընելը ճշմարիտ է եւ բարի, այն ատեն կ'որոշենք երկրորդ ֆայլը առնել:

Իմաստուններու շրջանակին մէջ մնալով, իմաստուններու գիտութենէն, ծանօթութենէն օգտուելով, այդ առիթները օգտագործելով մենք մեզ կը նորոգենք:

Այս առաւօտ Եկեղեցւոյ մէջ պաշտամունքին ընթացքին երբ աշակերտները կ'երգէին, փոխանակ եօթանասուն հոգիի ձայն լսելու, կարծես միայն չորս հոգիներ կային երգող: Մինչդեռ ամէն մէկ աշակերտին ժամագիրք տրուած է, որպէս զի կարդան, որպէս զի հետեւին: Եթէ մինչեւ իսկ երգերը տակաւին վստահ չեն գիտեր, պէտք է աչքով եւ միտքով հետեւին գիրքին բառերուն, եւ ականջով մտիկ ընեն եղանակներուն: Իրենց համար այդ պահը առիթ պէտք է դառնայ սորվելու, հետեւելու, կարդալու, կամ կատարելու, իրրեւ երգիչ եւ աղօթող:

Կարդացող վարդապետներուն աղօթքներուն կը հետեւիմ, եւ մասնաւոր հաճոյք կը պատճառէ ինծի երբ կը զգամ թէ կարդացողը գիտէ ինչ կը կարդայ, հետեւելով կէտադրութեանց, եւ շեշտերը ճիշտ բառերուն վրայ դնելով: Կամ մինչեւ իսկ եթէ քունը աչքին է, բայց կամքը արթուն է իր կարդացածը ապրելու այդ վայրկեանին, եւ հետեւաբար իր կարդացածը նախ ինքն ինք կ'աշխատէ, եւ յետոյ՝ այդ վայելքը փոխանցելու անոնց որոնք ինծի պէս իրենց եղած տեղը կանգնած կամ նստած են եւ ուշադրութեամբ կը հետեւին:

Եւ մեր տղաքը որոնք նոր եւ անվարժ լինելով չեն կարող ֆայլ պահել

մեր հոգեւոր եղբայրներուն արագոտն երգեցողութեան, եւ հազիւ կարող են կարդալ, պէտք է յիշեն որ իրենց ժամանման երեկոյին քաջալերեցին՝ գիրենք յաղթահարելու այն նոր միջավայրին դժուարութիւնները, առ նուազն վեց ամիս դիմանալով եւ ժրաջան աշխատելով: Այն ատեն "բիւրիւ" պիտի կտրին: Եւ այս անկարելի չէ:

Երանի թէ մեր ժողովուրդն ալ որ եկեղեցի կու գայ, ամէն մէկը իր ձեռքը ունենայ իր ժամագիրքը, իր աղօթագիրքը թէ՛ հետեւելու համար աղօթքներուն, եւ թէ երգերն ալ միասնաբար երգելու: Գիտեմ, եթէ պատահի որ մէկը ծանօթ է եւ կը փորձէ մասնակցիլ երգեցողութեան իր կեցած տեղէն, անմիջապէս ֆովէն պիտի փսփսան՝ "մի՛ երգեր":

Եւ փոխանակ երգելը դադրեցնելու, այդ մէկը պէտք է կարողանայ ըսել՝ "Եկուր, միասին երգենք": Եւ երեսակայեցէք որ մեր պաշտամունքները այդ պարագային ի՞նչ մթնոլորտ պիտի ստեղծեն:

Եւ ցաւը ունիմ տեսնելով որ այդ մթնոլորտը չորցած է: Թերեւս հոգիները չորցած են: Աստուած անհրաժեշտ անձրեւը կու տայ: Անձրեւը պիտի տայ, եթէ մեր ժառանգաւոր աշակերտները իրենց բաժինը կատարեն այնպէս՝ ինչպէս Աստուծոյ օրհնութիւնը պիտի իջնէ իրենց վրայ: Եթէ մեր վարդապետները, սարկաւազները, աշակերտները իրենց բաժինները կատարեն այնպէս՝ ինչպէս ընտանիք մը որ իր կեանքը կ'ապրի միասնութեամբ, համաձայն կացութեանց եւ առիթներուն, այն ատեն հոգեկան վայելքը անխառն կը մնայ: Այս երեկոն մէկն է անոնցմէ:

Այս նորոգութիւնը նշմարիտ է, ակնկալելի է: Եւ կարելի է: Անկարելի բան չկայ:

Իմ մաղթանքս է որ այն կամքը որուն մասին ակնարկութիւն եղաւ, մեզմէ ամէն մէկուն սրտին ու մտքին մէջ

նշմարիտ հիմք դառնայ, զօրութիւն դառնայ:

Գիտեմ, Հայաստանէն նորեկ մեր աշակերտները եւ ուսուցիչները բնականաբար "միտքով տուն վերադարձած" եւ քիչ մըն ալ մտահոգ կը մտածեն թէ արդեօք "հիմի ի՞նչ են անում Հայաստանում: Ինչքա՞ն են տառապում": Բայց այնտեղ եւս նոյն հոգին կայ: Վստահ եմ որ ներկայ տառապալից պայմաններով հանդերձ, Նոր Տարիին իրենք իրենց տօնական օրը կ'ապրին, տան մէջ կամ եկեղեցիներուն մէջ կը հաւաքուին, եւ կ'ուրախանան: Որովհետեւ ո՛վ որ ցաւը տանել կարող է, նա միայն պիտի դիմանայ: Եւ մեր ժողովուրդը գիտէ "ցաւը տանիլ": Խօսակցութեան մէջ յաճախ կը գործածեն այս բացատրութիւնը՝ "ցաւդ տանեմ": Պարագային համեմատ եւ դժուարութեան մը առջեւ երբ գտնուին, "ցաւդ տանեմ" կ'ըսեն: Թէ որ գիտես ցաւը տանել, վիշտը տանել, Աստուած քեզ ուժը կու տայ դժուարութիւնները յաղթահարելու:

Եւ մինչեւ անգամ մեր աշուղներէն մէկուն պէս պիտի կարենանք երգել. "Ձախորդ օրերը ձմրան նման կու գան ու կ'երթան. վիտելու չէ, վերջ կ'ունենան. կու գան ու կ'երթան":

Այս գիշեր վայելքը ունեցանք մեր մշակոյթի գանձերէն մեզի ընծայուած իմաստալից նմոյշներու, մեր ընտանիքին մէջ եւ մեր զաւակներուն ջանքերով:

Կը մաղթեմ որ կարենանք անցնող տարուան այս վերջին ժամերուն որոշել որ պիտի նորոգենք մեզ գմբզ, նորոգուելու համար հոգիով եւ միտքով, նաեւ մարմինով, առողջութեամբ, որպէս զի առողջ մարմինի մէջ առողջ միտքը գործէ արդիւնաւոր կերպով, մեր անցեալը շաղկապելով ներկային, զայն նոխացնելով, եւ յուսալից կենսունակութեամբ նայելով ապագային:

14 ՅՈՒՆՈՒԱՐ 1993 ՊԱՏՐԻԱՐԲԱՐԱՆԻ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ՄԷՋ ՊԱՏՐԻԱՐԲ ՍՐԲԱԶԱՆԻ ԽՕՍԲԸ ՄԱՆՈՒԿ ՅՈՎԱԾՓ ԳԼՈՐԳԵԱՆԻ ՈՒՂԵՐՁԷՆ ՅԵՏՈՅ

Ընտանիքի մը մէջ ամենէն մեծ ուրախութիւնն է, երբ զաւակները կը մեծնան այնպէս ինչպէս ծնողք մը կը փափաքի: Զեմ կրնար հաւատալ որ ծնողք մը գտնուի որ չը փափաքի որ իր զաւակը ըլլայ միտքով արթուն, մարմինով առողջ, հոգիով մաքուր:

Մեր մանուկ զաւակները երբեմն մեզի՝ մեծերուս կը յիշեցնեն որ մենք ալ ժամանակին անոնց տարիքին եղած ենք, մենք ալ այդ մաղթանքի խօսքերը արտասանած ենք, եւ հիմա հարց է որ մեր մեծցած տարիքին մէջ մեր խոստումը ո՞րքան պահած ենք: Եւ հետեւաբար մեր զաւակները կու գան մեզի յիշեցնելու, Նոր Տարիին առիթով, նոյն սրտաբուխ մաղթանքները: Մաքուր մաղթանք: Մեր սրտին խորքէն իսկապէս մեզմէ ամէն մէկուն ըզձանգն է, որ ըլլանք առողջ, որ Աստուած մեզի երկար կեանք տայ, եւ մենք մեր կեանքը ապրինք իմաստալից կերպով: Ժամանակը կ'անցնի: Եւ սակայն ժամանակը չէ կարելորդ: Մենք ենք կարելորդ: Մեր առջեւ դրուած ժամանակը ինչպէ՞ս կ'օգտագործենք: Ժամանակը կ'անցնի, եւ սակայն կը մնան մտադրուած եւ գործադրուած բարի խորհուրդները, բարի կամքները, բարի գործերը: Անոնք որոնք կը տկարանան բարիով մտածելու, բարիով գործելու, անոնք իրենց կեանքը կը վատնեն: Անոնք կը պատկանին տարբեր աշխարհի, տարբեր հոգիի: Այնպէս որ անոնք երբեք պիտի չըխոսվեն, պիտի չկարենան խոսվել մեզ, երբ մենք գիտենք թէ մենք ո՞վ ենք եւ ինչ կ'ընենք, եւ ինչո՞ւ կ'ընենք:

Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը, մեր վանքը, մեր ժողովուրդը, միասնաբար կ'ապրին իրեն մեծ ընտանիք, եւ այդ ընտանիքին բոլոր անդամները իրարու մասին կը փափաքին, կը մաղթեն

այն բոլոր բարի մտածումները, կարելիութիւնները, որոնք Աստուած տուած է մեզի:

Կ'ապրինք շրջանի մը մէջ, ուր անորոշութիւնները շատ են: Քաղաքական տեսակետով վախեր սկսած են նորէն: Երեկ կ'ըսէինք թէ, Յունուար 15ը կուգայ: Երկու տարի առաջ, Յունուար 15ը սարսափի օր էր: Եւ կարծես այդ սարսափի վախը նորէն մեզ կը լլկէ: Բայց կ'աղօթենք որ Աստուած խաղաղութիւն տայ աշխարհի, ղեկավարներուն իմաստութեան եւ մարդասիրութեան զգացումները շատցնելով:

Կ'աղօթենք որ Աստուած մեր Սուրբ Աթոռը պայծառ պահէ, իր զաւակներով, մեր Միաբանութեան բոլոր անդամներով, սպասաւորներով, աշխատաւորներով, ուսուցիչներով, եւ մանաւանդ մեր ուսանող զաւակներով, թէ՛ Սրբոց Թարգմանչաց վարժարանի եւ թէ Ժառանգաւորաց վարժարանի մէջ: Անոնք տեսակ մը մեր յոյսն ու երազն են, որովհետեւ մեր մանուկներն են, մեր տունին զաւակներն են: Եւ անոնց ինչպէս մեծնալուն մտահոգութիւնը մեծերուն եւ ամէն մէկուն պարտականութիւնը կը նկատուի:

Կ'աղօթեմ որ մեր ընտանիքներուն մէջ մեր հայրերը եւ մայրերը ունենան այդ հոգին իրենց զաւակներուն փոխանցելու, եւ զաւակները բարի խրատներ մտիկ ընող եւ հնազանդ զաւակներ դառնան, եւ մենք մեր կեանքը ապրինք Աստուծոյ տուած բարիքները վայելելով:

Շնորհաւոր Նոր Տարի, շնորհաւոր Նոր Կաղանդ: Աստուած արժանի ընէ մեզ Քրիստոսի Ծնունդը դիմաւորելու Բեթղեհէմի մէջ, խաղաղութեամբ եւ մեր հոգեւոր կեանքին յառաջդիմութիւնը իրագործելու նորանոր փափաքներով:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԹԵՄԷՆ

24 Յունուար 1993ին Քեօլնի առաջնորդանիստ եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ գահակալութեան հանդիսութիւնը Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդ Գերշ. Տ. Գարեգին Ա. եպիսկոպոս Պեֆնեանի, որ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմէ եպիսկոպոս ձեռնադրուած էր 27 Սեպտեմբեր 1992ին:

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը միացեալ Գերմանիան Հայց. Առաքելական Ս. եկեղեցւոյ նուիրապետական համակարգէն ներս նոր քսմ հռչակած էր 31 Յունուար 1992 քուականին, իր սրբատառ կոնդակով:

24 Յունուար 1993ի գահակալութեան հանդիսութեան հանդիսապետեց Կ. Պոլսոյ հայոց Ամենապատիւ Տ. Գարեգին Սրբազան Պատրիարքը առընթերակայութեամբ՝ Գերշ. Տ. Տիրայր Արք. Մարտիկեանի, Տ. Վաչէ Արք. Յովսէփեանի, Տ. Մեսրոպ Արք. Մուքաֆեանի, Տ. Խաժակ Արք. Պարսամեանի, Տ. Վիգէն Եպս. Այֆագեանի, Տ. Կոմիտաս Վրդ. Յովնանեանի եւ Տ. Յակոբ Ա. Քենյ. Կէօֆնեանի: Սոյն արարողութեան մասնակցեցան նաեւ բոլոր եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ, ինչպէս՝ Ասորի ուղղափառ եկեղեցւոյ երոպայի առաջնորդը՝ Գերշ. Տ. Յուլիոս Արք. Զիչէֆ, կաթողիկէ եկեղեցւոյ քարտինալ Մայսնէրի փոխանորդը՝ Քլաուս Եպս. Տիֆ, Աւետարանական եկեղեցւոյ պետ՝ Մանֆրէտ Քոֆ, Եթովպիոյ ուղղափառ եկեղեցւոյ պետը՝ Տոֆ. Մէրավի վրդ. Թէպէկէ, Ռուս ուղղափառ եկեղեցւոյ կողմէ՝ Նիֆոլաուս Վրդ. Թոն, Յոյն ուղղափառ եկեղեցիէն՝ Միլոն Արշիմանտրիտը: Միջեկեղեցական Խորհուրդի կողմէ՝ Տէֆան Րայներ Ֆիշեր եւ պատուելի Տոֆ. Հանս-Կէորկ Լինգ, ճարտական անտարանական եկեղեցիէն՝ Սաթոշի Սասաֆի, Հոլլանտական Աւետարանական եկեղեցիէն՝ Անտրէ Փիէթր Ֆիլիէր, Հոլմէական Կաթողիկէ եկեղեցիէն՝ Տոֆ. Յուքա Գոնտա, Ազատ Աւետարանական եկեղեցիէն՝ պատուելի Հանս Փէթրս Ֆրիտրիխ, եւ Առաջնորդարանի թաղի շրջանէն՝ Աւետարանական ու Կաթողիկէ եկեղեցիներու հովիւները:

Բացի եկեղեցականներէ ներկայ էին նաեւ համայնքային գանազան կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ, ինչպէս՝ Պէռլին, Համպուրկ, Պրաունշվայլ, Պոլմէն, Տիգպուրկ, Նոյվիտ, Քեօլն, Ֆրանկֆուրթ, Շթութկարթ, Էսլինկէն, Հանաու, Միլնիտէն, Նիւրնպերկ, Մայնց եւ Քէլ քաղաքներէն:

Օրուան Ս. Պատարագը մատոյց Առաջնորդ Սրբազան Հայրը. այս առթիւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմէ ղրկուած կոնդակը կարդաց Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ Առաջնորդ Գերշ. Տ. Տիրայր Արք. Մարտիկեան. քարոզեց Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք հայրը եւ Առաջնորդ Գարեգին Սրբազանին նուիրեց եպիսկոպոսական թանկագին պանակէ մը: Շնորհակալութեան խօսք արտասանեց գերմաներէնով Առաջնորդ Սրբազան հայրը:

Յետ Ս. Պատարագի առաջնորդական գահակալութեան առիթով սիրոյ սեղան սարքուեցաւ Հիւրք անուն քաղաքի քաղաքապետական սրահին մէջ, ուր ներկայ եղան 550 հոգիներ: Ժաշի ընթացքին իրագործուեցաւ գեղարուեստական յայտագիր մը, որուն իրենց պատուաբեր մասնակցութիւնը բերին՝ փրոֆ. Տոֆ. Լուիզա Պոզապալեան, Տոֆ. Միքիլան Տապաղ, Արա Մալիֆեան, Սայաթ Զաման, Արթո Պեֆնեան եւ ապա շնորհաւորութեան ու գնահատանքի իրենց խօսքը բերին ներկայ Սրբազան հայրը:

Յաջորդ օրը, 25 Յունուար 1993ին Ալթընպէրկի միջեկեղեցական համամիութենական կեդրոնին մէջ տեղի ունեցաւ արարողութիւն մը, մասնակցութեամբ հայ եւ քոյր եկեղեցիներու ներկայացուցիչներու, որու ընթացքին օրուան ողջոյնի խօսքը արտասանեց Տէֆան Բայնէր Ֆիշէր՝ Միջեկեղեցական Խորհուրդի շրջանային ժողովի ատենապետը: Նոյն

վայրին մէջ կէսօրուայ ճաշէն յետոյ խորհրդակցութիւն մը եւ կարծիքներու փոխանակում տեղի ունեցաւ ի մասին Հայ Առաքելական եկեղեցւոյ եւ Հայ Հռովմէական եկեղեցւոյ ներկայ յարաբերութեան, գերմանահայ գաղութի կազմակերպութեան եւ գերմանահայ առաջնորդարանի յառաջիկայ մշակելիք ծրագիրներուն:

Դիւան Առաջնորդարանի

HIS EXCELLENCY
PRESIDENT WILLIAM CLINTON
WHITE HOUSE
WASHINGTON (DC)

The Armenian Patriarchate and Community of Jerusalem congratulate You on Your inauguration as the President of the United States and offer their prayers for Your health and long life and for the success of Your endeavours in furtherance of peace around the world.

ARCHBISHOP TORKOM MANOOGIAN
ARMENIAN PATRIARCH OF JERUSALEM

ԾՆՆԴԵԱՆ ԾՆՈՐՀԱՒՈՐԱՆՔ

Պատրիարք Սրբազան Հայրը Նոր Տարուան եւ Սուրբ Ծնունդի առիթով իր բարեմաղթութեանց եւ շնորհաւորանքի գիրերը յղեց Հոգեւոր եւ Կառավարական պետներուն, որոնց շնորհաւորագիրերը ընդունած է:-

- Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետ, Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Առաջին Սրբազնագոյն Կաթողիկոսին:

- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վեհափառ Հայրապետ, Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին:

- Թուրքիոյ Հայոց Ամեն. Տ. Գարեգին Պատրիարք Գազաննեանին:

- Հռովմէական Կաթողիկ եկեղեցւոյ Սրբազան Քահանայապետին՝ Նորին Սրբութիւն Յովհաննէս Պօղոս Բ. Պապին:

- Մոսկուայի եւ Ռուսիոյ Օրթոտոքս եկեղեցւոյ Ամեն. Տ. Տ. Ալէքսէյ Բ. Սրբազան Պատրիարքին:

- Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան Նախագահ Տիար Ռուպերթօ Կիւլպէնկեանին:

Թեմակալ Առաջնորդներուն, Պետական եւ Ազգային Հաստատութեանց ղեկավարներուն:



ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՔԻ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

PATRIARCHE SUPREME
CATHOLICOS DE TOUS LES ARMÉNIENS

N^o 686

Ս. էջմիածին 21 նոյեմբեր 1992

ՆՈՐԻՆ ԱՄԵՆԱ ՊԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ
Տ. ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԱՅՈՑ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ

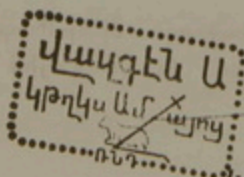
Ե Ր Ո Ւ Ս Ա Ղ Է Մ

Նոր Տարւոյ լուսաբացը վերստին բերում է Հայոց յուսացեալ աշխարհին՝ մեծ աւետիսը Փրկչին մեր Յիսուսի Սուրբ Ծննդեան և երկնային պատգամը հրեշտակաց՝ ,յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն”:

Սոյն Աստուածառաք աւետիսով ողջունում ենք Ձեզ սրտանց և մաղթում Ձերդ Ամենապատուութեան երկնատուր ամէն բարիք ու արեւատ բազում տարիներ՝ շարունակելու Ձեր նուիրական առաքելութիւնն ի պայծառութիւն Ձեր սուրբ Աթոռին և Ձեր եկեղեցեաց:

Առաքում ենք նաև Մեր Հայրական սէրն ու օրհնութիւնը Ձեր բարեպաշտ ժողովուրդեան և սուրբ Աթոռիդ ուխտապահ միաբանութեան, աղօթքով սրտաբուխ, որ բոլորը ձեռք ձեռքի տուած Համերաշխ գործակցութեամբ շէն և պայծառ պահպանեն Ձեր աղօթքի Տուները և միշտ բարձր պահեն սուրբ անունը մեր Առաքելական Մայր եկեղեցու:

„Քրիստոս ծնաւ և յայտնեցաւ, ձեզ և մեզ մեծ աւետիս”. ամէն:



ՎԱԿԳԷՆ Ա

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ



ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿՈՅ

ԱՆԹԻՒՐԱՍ - ԼԻՈՆԱՆ

352,92

Անթիլիաս. Ս. Ծնունդ

Ամենապատիւ
Տ. Թորգոմ Արքեպսկ. Մանուկեան
Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի
Երուսաղէմ.

Սիրեցեալ Եղբայր ի Քրիստոս,

1993-ի սեմին եւ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Աստուածայայտնութեան տօնի նախօրեակին, սրտի քաղցր զգացումներով կ'ուղղենք Ձերդ Ամենապատուութեան Մեր եղբայրական այս գիրը:

«Բանն մարմին եղեւ».

Յովհաննու Աւետարանի առաջին էջին վրայ դրոշմուած այս բառերը, սեղմ ու խորախորհուրդ, մեր գիտակցութեան մէջ վերստին կեանք կ'առնեն յիշեցնելով թէ Աստուծոյ սէրը Քրիստոսի մարդեղութեամբ գերազանցօրէն ճշմարտութեամբ, եւ կը մնայ ճշմարիտ ու անբոլորած մեր անձերուն եւ կեանքերուն մէջ:

«Վասն մեր մարմնացաւ».

Շարականագիր ու սրբախօս բանաստեղծին այս բառերն ալ մեր մտահայեցողութեան առջեւ կը բանան այն ճշմարտութիւնը որ մարդեղութիւնը նպատակ մը ունէր — մարդկութեան փրկութիւնը, մարդոց կեանքին մէջ երջանկութեան ապրումին տարածումը՝ երկրի վրայ ու երկինքի մէջ:

Երբ քրիստոնէայ աշխարհն այսպէս երջանկութեան աւետիսը կ'ապրի, մեր հայ ժողովուրդի զաւակներու մէջ, սակայն, երջանկութիւնը անխառն չէ: Կը գիտակցինք որ մայր հայրենիքի՝ Հայաստանի ու Հայաստանէն անբաժանելի Ղարաբաղի ժողովուրդը ծանրագոյն տառապանքներու մէջէն կ'անցնի:

Մեր իղձն ու մաղթանքն է եւ մեր բոլորի ճիգը ըլլայ թերեւցնել ցաւը մեր ժողովուրդին եւ անցնել երջանկութիւնը. Քրիստոսի հաւատքէն ճառագայթող առաքինութիւնները տարածելով մեր ժողովուրդի զաւակներուն մէջ:

Ահա միասնութեան եւ ամբողջական նուիրումի այս տրամադրութիւններով կը շնորհաւորենք Ձերդ Ամենապատուութիւնը Ամանորի եւ Ս. Ծննդեան տօնին առիթով: Կը հայցենք Աստուծմէ որ Ձեզ զօրացնէ Ձեր բոլոր գործակիցներով, Սրբոց Յակոբեանց Ուխտեալ Միաբանութեամբ եւ համայն ժողովուրդով որպէսզի երկար տարիներով շարունակէք Ձեր ծառայութիւնները՝ ի սպաս մեր սուրբ եկեղեցւոյ եւ պաշտելի ազգին:

Մնամք եղբայրական ջերմ սիրով

ԱՂՕԹԱԿԻՅՏ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ՄԵՇԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿՈՅ



PONTIFICIUM CONSILIUM
AD CHRISTIANORUM UNITATEM FOVENDAM

E Civitate Vaticana, die

PROT. N.

Christmas 1993

Your Beatitude,

The Sacred Scripture urges us to prayerfully meditate on the glory of God radiant in His creation:

The orb of the *sun*, resplendent at its rising: what a wonderful work of the Most High! Great indeed is the Lord who made it, at whose orders it urges on its steeds.

The *moon*, too, that marks the changing times, governing the seasons, their lasting sign, by which one knows the feast-days and fixed dates. How beautiful are all His works!

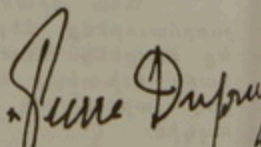
Behold the *rainbow*! Then bless its Maker, for majestic indeed is its splendor; it spans the heavens with its glory, this bow bent by the mighty hand of God.

(cf. Sirach 42 and 43).

A star, more or less knowingly awaited by all, will come, "**the bright morning star**" (Revelation 22,16), "the daybreak from on high will visit us to shine on those who sit in darkness and death's shadow, to guide our feet into the path of peace" (Luke 1, 78-79).

This feast of Christ's birth, wherein we gratefully celebrate the One who came who comes, and who will come again in glory, may I pray to Him to make us docile instruments "into the path of peace" and of reconciliation.

With respectful affection in the Lord.


+ Pierre Duprey
Secretary

*His Beatitude Torkom Manoogian
Armenian Patriarch of Jerusalem
Saint James Monastery
P.O.Box 14001
91190 Jerusalem*



Патриарх Московский и всея Руси

119034 Москва, Чистый пер. 5

PR/v-004

ЕГО БЛАЖЕНСТВУ,
БЛАЖЕННЕЙШЕМУ ТОРГОМУ МАНУКЯНУ,
АРМЯНСКОМУ ПАТРИАРХУ ИЕРУСАЛИМА

Ваше Блаженство!

ХРИСТОС ВОСКРЕСЕ!

В пасхальной радости приветствую Вас с праздником Светлого Христова Воскресения.

Преисполненные веры в Победителя смерти и Спасителя нашего, воскресшего из мертвых, первенца из умерших /1 Кор. 15, 20/, мы вместе с ангелами и женами-мироносицами благовествуем всему миру Его Восстание из гроба и молитвенно прославляем Пасху Божию спасительную.

В эти светлые дни вознося "благодарение Богу, даровавшему нам победу Господом нашим Иисусом Христом" /1 Кор. 15, 57/, молитвенно желаю Его небесного благословения на Ваши труды.

Воскресший Господь да дарует Вам духовное и телесное здравие на многие лета плодотворного служения во славу Его Святого Имени.

С любовью о Христе Воскресшем

ПАТРИАРХ МОСКОВСКИЙ И ВСЕЯ РУСИ

Пасха Христова
1992 г.

Ամենապատիւ
 Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեան
 Պատրիարք Հայոց Սուրբ Երուսաղէմի
 Հայոց Պատրիարքարան
 Երուսաղէմ

Ամանորի եւ Սուրբ Ծննդեան առիթներով կը ներկայացնենք Ձեզ մեր
 եղբայրական ջերմ շնորհաւորութիւնները: Սրտագին մաղթանքներ ձեր առողջութեան
 եւ Աթոռիդ Միաբանութեան հաստատուն եւ քարի գործունէութեան ի փառս մեր Սուրբ
 Եկեղեցւոյ:

Եղբայրական Սիրով
 Գարեգին Պատրիարք
 Հայոց Թուրքիոյ

HIS BEATITUDE ARCHBISHOP TORKOM MANOOGIAN
 ARMENIAN PATRIARCH
 ARMENIAN PATRIARCHATE
 P O BOX 14235
 JERUSALEM

ON THE OCCASION OF THE FESTIVITIES FOR THE NEW YEAR AND
 CHRISTMAS WE SEND YOU OUR BEST WISHES FOR SERENITY PEACE
 AND EVERY SUCCESS IN YOUR APOSTOLIC MISSION STOP
 ROBERTO GULBENKIAN



Երուսաղեմի Հայոց Պատրիարքութեան
Մշակութային Յանձնախումբ

The Cultural Committee of the
Armenian Patriarchate

Յայտագիր

- Թուումար 23: Համայնքի Մշակութային Հայերը
Վիդիո Զիլմի եւ լուսապատկերների ցուցադրութեամբ
Ջեկուցող պատմական գիտութիւնների դոկտոր-պրոֆեսոր
Վարդան Գրիգորեան
- Թուումար 30: Արեւմտահայերէնի զարգացման փուլերը
Ջեկուցող բանասիրական գիտութիւնների դոկտոր-պրոֆեսոր
Արտեմ Սարգսեան
- Փետրուար 6: Երգիծականը եւ ռդրերգականը Երուսեմի Օտեանի «Ընկեր Փանջունի»
վէպին մէջ
Ջեկուցող բանասիրական գիտութիւնների թեկնածու, դոցեմտ
Սամուէլ Մուրադեան
- Փետրուար 13: Հայ մշակոյթի աստուածաբանական հիմունքները
Ջեկուցող բանասիրական գիտութիւնների թեկնածու
Յակոբ Քեոսեան

Նաւարդոյը տեղի կ'ունենայ Ժառ. Վարժարանի փոքր սրահին մէջ
Դասախօսութիւնը կը սկսի ժամը 7.30-ին

PROGRAMME

- January 23: *The Islamicized Armenians of Hamshen*
(Video and film show)
Prof. Vartan Krikorian, PhD, Historical Sciences
- January 30: *The Development of Western Armenian*
Prof. Ardem Sargsian, PhD, Philological Sciences
- February 6: *Tragedy and Comedy in Yervant Odian's "Comrade Panchuni"*
Samuel Mouratian, PhD candidate Philological Sciences
- February 13: *The Theological Foundations of Armenian Culture*
Hagop Keosseian, PhD candidate, Philological Sciences

*All lectures, to be given at the Theological Seminary's
small auditorium, begin at 7:30 pm.*



Պատրիարքարան Հայոց
Armenian Patriarchate
Երուսաղեմ Jerusalem

Մշակութային Յանձնախումբ
Նստաշրջանի Ծրագիր
Մարտ 1993

Cultural Committee
Activities Programme
March, 1993

Յայտագիր

Մարտ 6:

"Մաշտոցի անուան Մատենադարանը որպես Հայ Մշակույթի ու
գիտության Ահռացի դանձրի շտեմարան"

Լուսապատկերների ցուցադրությամբ

Զեկուցող պատմական գիտությունների դոկտոր Վարդան Դրիզորեան

Մարտ 13:

"Հայկական Երուսաղեմը դարերի ընթացքին"

Լուսապատկերների ցուցադրությամբ

Զեկուցող Դերաշենի Տ.Սիմեոն եպիսկոպոս

Մարտ 20:

"Լեզուի ծագման տեսություններ"

Զեկուցող բանասիրական գիտությունների դոկտոր Արտեմ Սարգսյան

Մարտ 27:

"Սայաթ Նովան որպես սիրոյ եւ տառապանքի երգիչ"

Կատարուելու են Սայաթ Նովայի մի քանի երգերը

Զեկուցող բանասիրական գիտությունների բեկնածու Ս. Մուրադյան

Program

March 6:

The Mashtots library, treasury of Armenian science &
culture

(Slide presentation)

Prof. Vartan Krikorian

March 13:

Armenian Jerusalem through the centuries

(Slide presentation)

H.G. Bishop Giuregh Kapikian

March 20:

Theories on the origins of language

Prof Ardem Sarkisian

March 27:

Sayat Nova, troubadour of love and suffering

(Some of his work will be performed)

Samuel Mouratian

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ-ԲԵՄԱԿԱՆՔ

Շր. 2 Յնվր.- Ս. Աբգարու Թագաւորին մերոյ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Աւետիս Աբղ. Իփրանեան:

Կիր. 3 Յնվր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

Բշ. 4 Յնվր.- Ս. Մնուղը (կամ Մննդեան շաքաթապահը) կանխող 4 Աւագ Տօներուն առաջինին նախատօնակը կատարուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ, նախագահութեամբ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր: Յետոյ Միաբանութիւնը թափօրով բարձրացաւ Պատրիարքարան:

Գշ. 5 Յնվր.- Ս. Դաւիթ Մարգարէին եւ Յակոբայ Տեառնեղոյր Առաքելոյն (Տօն Առաքելական Ս. Աթոռոյս Երուսաղէմի): Ըստ սովորութեան, առաւօտեան ժամերգութեան ընթացքին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը զգեստաւորուած բարձրացաւ Տեառնեղոյր Աթոռի պատուանդանին, ուր ընդունեց Միաբանութեան շնորհաւորութիւնը: Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս. Սահակեան "Քրիստոս Աստուած Մեր" մաղթանքի ընթացքին երկար եւ բարօր կենաց մաղթանք ըրաւ Ն. Ամենապատուութեան, մատոյց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Աւագ Սեղանին վրայ եւ քարոզեց տօնելի երկու սուրբերու մասին: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը նախագահեց Ս. Աթոռոյս հանգուցեալ Պատրիարքաց հոգիներուն համար կատարուած պաշտամունքին:

Դշ. 6 Յնվր.- Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը նախագահեց Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած Ս. Ստեփանոսի նախատօնակին: Տօնին բուրվառակիր Հայրերն էին Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան եւ Հոգշ. Տ. Աւետիս Աբղ. Իփրանեան:

Եշ. 7 Յնվր.- Ս. Ստեփանոսի Նախավկային: Առաւօտեան ժամերգութեան ընթացքին, Ս. Աթոռոյս 9 Սարկաւագները, առաջնորդութեամբ երկու բուրվառակիր Հայրերուն, կատարեցին "Սարկաւագաց Հանդէս"ը, որուն կը նախագահէր Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը: Իսկ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ աւանդատան - Ս. Ստեփանոսի - մատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան:

- Երեկոյին, ժառանգաւորաց Վարժարանի Սեղանատան մէջ տրուեցաւ մասնաւոր ընթրիք՝ Սարկաւագաց տօնին առթիւ, որուն ընթացքին խօսք առին Տ. Աւետիս Աբղ. Իփրանեան, Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս. եւ Պատրիարք Ս. Հայրը:

Ուր. 8 Յնվր.- Գլխաւոր Առաքելոյց՝ Պետրոսի եւ Պողոսի նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Սեւան Եպս. Դարիպեան:

Շր. 9 Յնվր.- Ս. Առաքելոցն՝ Պետրոսի եւ Պողոսի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Պետրոսի վերնամատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Բագրատ Աբղ. Պուրնէքեան:

Կիր. 10 Յնվր.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Անուշահան Մ. Վրդ. Ջոջանեան: Ս. Թարգմանչաց Երկ. Վարժարանի ուսանողութիւնը ստացաւ Ս. Հաղորդութիւն:

- Կէսօրէ ետք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը "Հրաշափառ"ով մուտք գործեց Մայր Տաճար եւ նախատօնակէն ետք Միաբանութիւնը թափօրով բարձրացաւ Պատրիարքարան: Խիստ անձրեւի պատճառաւ, "Հրաշափառ"ը սկսաւ ներքին գալիքէն:

Բշ. 11 Յնվր.- Տօն Որդուցն Որոտման եւ Բարեկենդան Ս. Մննդեան Պահոց: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը մատոյց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Ս. Գլխադիր մատրան մէջ, քարոզեց տօնելի սուրբերուն շուրջ եւ ապա, ամպիռվանիի տակ կենաց Փայտի մասունքն ի ձեռքին, նախագահեց մեծահանդէս թափօրին: Յետոյ, Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ (ուր բարձրացան երգեցողութեամբ) Ս. Պատարագի մշխար բաժնեց ներկաներուն: Այսպէսով փակուեցաւ շարքը Աւագ Տօներուն, որոնք մասնաւորաբար Երուսաղէմի մէջ կը կատարուին մեծ շուքով:

Եշ. 14 Յնվր.- Նոր Տարի (Վաղանդ ըստ հին Տոմարի): Կէս գիշերին, Մայրավանքի մեծ զանգը կը ծանուցանէր ժամանումը Նոր Տարիին: Ժառ. Վարժարանի ուսանողներ եւ սարկաւագներ մեծ բակին մէջ երգեցին "Փառք ի Բարձունս"ը եւ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս. ըրաւ քանի մը խօսք:

- Ցերեկին, ի Ս. Յակոբ, Աւագ Սեղանին վրայ, ըստ սովորութեան, պատարագեց եւ քարոզեց ժամօրհնողը՝ Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան: Յետոյ, Ս. Աթոռոյ շարակաւի երգեցողութեամբ, բոլորն ալ բարձրացան Պատրիարքարանի մեծ դահլիճը, ուր Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի Մանկապարտէզէն փոքրիկն Յովսէփ Գեորգեան ծաղկեփունջով գողտրիկ ուղեւր մը ըրաւ: Իսկ Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը շնորհաւորական խօսքերէ ետք նարինջ բաժնեց ներկաներուն:

Շր. 16 Յնվր.- Ս. Բարսէղի Հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Արք. Տ. Գեղամ Քինյ. Քէսապեան, ժամանած Հայաստանէն:

Կիր. 17 ՅՈՒՆ.՝ Ս. Պատարագը մատուցեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերամատարան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շերպէթեան:

Բշ. 18 ՅՈՒՆ.՝ Զրագայոյց Ս. Մննդեան: Առաւօտեան ժամը 10ին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ, ամբողջ Միաբանութիւնը ինքնաշարժերու շարանով մը ճամբայ ելան դէպի Բեթղեհէմ: Պայծառ էր երկինքը, թէեւ արեւելեան ցուրտ հովը կը զգացնէր թէ ծմրան կէսերուն մէջ կը գտնուին դեռ: Զամբու կիսուն, Յունաց Ս. Եղիա վանքին դիմաց, դիմաւորութեան եկած պետական եւ համայնային ներկայացուցիչներ հիրաւսիրուեցան:

Բեթղեհէմէն հինգ ոստիկան ձիաւորներ կ'ընկերանան Պատրիարք Սրբազանի ինքնաշարժին, առջեւէն եւ երկու քովերէն: Հասնելով Ս. Մննդեան հրապարակը, կը կազմուի թափօր, եւ հարիւրի մօտ միաբանութեան անդամներով եւ ժառանգաւոր սաներով, եւ Սրբոց Թարգմանչաց վարժարանի յիսուն երգեցիկ աշակերտներով, եւ "Խորհուրդ Մեծ" շարականի երգեցողութեամբ կը բարձրանան Մննդեան Տաճարի մեր Տեսչարանը, ուր Բեթղեհէմի քաղաքացիներ Իլիաս Ֆրէժի բարի գալուստի խօսքերէն եւ Պատրիարք Սրբազան Հօր խաղաղութեան եւ բարօրութեան մարդասէս յետոյ տեղի կ'ունենայ պատուասիրութիւն:

Ժամը 2ին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ, "Հրաշափառ"ով մուտք կը կատարուի Ս. Մննդեան Տաճար, ուր արարողութիւնները, սկսելով Ս. Այրի ուխտէն, կը տեւեն մինչեւ մթնշաղ: Զրագայոյցի արարողութեան կը յաջորդէ Ս. Պատարագը զոր Հոգշ. Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան կը մատուցանէ Ս. Այրին մէջ: Նախատեսակէն ետք թափօրով կը բարձրանան Հայոց Վանք, ընթրիքէն ետք հանգչելու համար քանի մը ժամ:

Գիշերուան ժամը 10:30ին կը վերսկսին արարողութիւնք, գիշերային ժամերգութեամբ:

Գշ. 19 ՅՈՒՆ.՝ Տօն Մննդեան եւ Աստուածայայտութեան Տօնը: Կէս գիշերին, ամբողջ Միաբանութիւնը կ'իջնէ Ս. Մննդեան այրը, ուր կատարուած արարողութիւնները, մէկ ժամ, կը ձայնասփռուին Իսրայէլեան հեռուստառատիօկայանէն: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը այդ միջոցին կու տայ իր պատգամը, մախ Հայերէն եւ ապա Անգլերէն լեզուներով: Այս արարողութեան ներկայ կը գտնուին Բեթղեհէմի քաղաքացիներ՝ Էլիաս Ֆրէժի եւ զինուորական կառավարիչն ու ոստիկանապետը, ինչպէս նաեւ կրօնից Նախարարութեան ներկայացուցիչը, որոնք ապա

կը շնորհաւորեն Ն. Ամենապատուութիւնը եւ կը մեկնին: Ս. Պատրիարքն ալ կը վերադառնայ Երուսաղէմ: Իսկ մինչեւ արեւածագ տեւող մնացեալ արարողութեանց կը մախագահէ Գերշ. Տ. Սեւան Եպս. Ղարիպեան, որ, տաճարի մեր քաժնին Ս. Սեղանի վրայ, Արժ. Տ. Գեղամ Քիչ-ի կողմէ մատուցուած Ս. Պատարագէն ետք, հանդիսաւորապէս կը պատարագէ Ս. Այրին մէջ եւ կը մախագահէ "Ջրօրհնէք"ի արարողութեան: Թափօրով Հայոց Վանք բարձրացումին կը յաջորդէ մախաճաշը, որմէ ետք շփախումբով կը վերադառնան Ս. Աթոռ:

Իսկ Երուսաղէմի մէջ, ճրագայոյցի արարողութեան, Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ՝ Ս. Գերեզմանին դիմաց կատարուած, եւ մախատօմակին կը մախագահէ տաճարին տեսուչը՝ Գերշ. Տ. Վաղարշ Եպս. Խաչատուրեան: Ս. Գերեզմանին վրայ կը պատարագէ Հոգշ. Տ. Աւետիս Արդ. Իփրաճեան: Արարողութիւնք կ'աւարտին Տաճարի մեր Տեսչարանին մէջ, "Փառք ի բարձունս"ի երգեցողութեամբ եւ Ս. Մննդեան Աւետարանի ընթերցումով:

Իսկ Երեւանի քաղաքի առաւօտ, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ կը պատարագէ դարձեալ Հոգշ. Տ. Աւետիս Արեղան: Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Եպս. կը քարոզէ եւ կը մախագահէ "Ջրօրհնէք"ի արարողութեան:

Թէ երկուան եւ թէ այս առաւօտեան արարողութիւնները կը կատարուին տեղացի երգեցիկ դպիրներու եւ ուրարակիրներու կողմէ, ի բացակայութեան Բեթղեհէմ գտնուող ժառանգաւոր սաներու եւ սարկաւազներուն:

Ի Ս. Յակոբ պաշտուած մախատօմակին մախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս.:

Գշ. 20 ՅՈՒՆ.՝ Յիշատակ Մեծելոյց: Ըստ սովորութեան, Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ Պատարագեց Աւագ Թարգմանը՝ Հոգշ. Տ. Ռազմիկ Վրդ. Պողոսեան: Իսկ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը մախագահեց հոգեհամգտեան կարգին:

Շր. 23 ՅՈՒՆ.՝ Ս. Պատարագը մատուցեցաւ ի Ս. Գլխաւոր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռազմիկ Վրդ. Պողոսեան:

Կիր. 24 ՅՈՒՆ.՝ Ս. Պատարագը մատուցեցաւ ի Ս. Յակոբ, Ս. Աստուածածնայ խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան: Քարոզեց հիւրաբար Ս. Աթոռ գտնուող Գերշ. Տ. Գրիգորիս Արքեպս. Բունիաթեան:

Բշ. 25 ՅՈՒՆ.՝ Նախատօմակին ի Ս. Յակոբ մախագահեց Գերշ. Տ. Սեւան Եպս.:

Գշ. 26 ՅՈՒՆ.՝ Տօն Անուանակոչութեան

Տեղանք: Առաւօտեան ժամը 8:50ին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբանութիւնը "Հրաշափառ"ով մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար, ուր հիւրաբար Ս. Աթոռ գտնուող Գերշ. Տ. Գրիգորիս Արքեպս. Բունիաթեան մատոյց օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ եւ քարոզեց: Վանք դարձին, Հայոց Թաղի մուտքէն, Միաբանութիւնը "Լոյս ի լուսոյ" շարականը երգելով բարձրացաւ Պատրիարքարանի դահլիճը, ուր Ն. Ամենապատուութեան նախագահութեամբ կատարուեցաւ "Ջրօրհնէ՛ք"ի արարողութիւն, որ կրկնուեցաւ վանուց Սեղանատան մէջ, ուր օրհնուեցաւ նաեւ տօնին յատուկ հէրթսայի աւանդական ճաշը, եւ փակուեցան Ս. Ծննդեան ուրօրեայ հանդիսութիւնները:

Դշ. 27 Յմվր.-- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Յուսիկ Նպս. Պաղտատեան:

Եշ. 28 Յմվր.-- Տօն Ծննդեան Ս. Յովհաննու-Կարապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Կարապետի խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Աւետիս Արղ. Իփրանեան:

Շր. 30 Յմվր.-- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

Կիր. 31 Յմվր.-- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան:

Շր. 6 Փետր.-- Կ. Պոլսոյ Ս. Ժողովոյն (381): Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան:

Կիր. 7 Փետր.-- Բարեկենդան Առաջաւորի Պահոց: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ, Ս. Աստուածածնայ խորանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Անուշաւան Ծ. Վրդ. Զղբանեան:

Ուր. 12 Փետր.-- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս.:

Շր. 13 Փետր.-- Ս. Սարգսի գօրավարին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Սարգսի մատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան: Կատարուեցաւ, ըստ սովորութեան, հոգեհանգստեան պաշտօն՝ հանգուցեալ ազգային Բարեբար Գալուստ Պէյ Կիւլպէնկեանի հօր՝ Սարգսի հոգւոյն համար: Հանդիսապետեց Ամեն. Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Կիր. 14 Փետր.-- Ս. Պատարագը մատուցուե-

ցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան:

Շր. 20 Փետր.-- Իսահակայ Պարթեւի Հայրապետին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի: Իր անդրանիկ Պատարագը մատոյց Ամերիկա ձեռնադրուած Արժ. Տ. Տիրան Քիյ. Պօհանեան, որ իր առանձնացումի քառասունօրեայ շրջանը անցուց Ս. Փրկիչ վանքին մէջ:

Կիր. 21 Փետր.-- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Ժամարարն էր նորընծային վարժիչ-ուսուցիչը՝ Հոգշ. Տ. Աւետիս Արղ. Իփրանեան:

Դշ. 23 Փետր.-- Երեկոյեան ժամերգութեան աւարտին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը կատարեց ժողովագաւոր քաներկու սաներու Դպրոցեան Զորս Աստիճաններու տրւելութիւնը, նաեւ Ընծայարանի երկու ուսանողներուն, Արմէն Ճումտուրեանի եւ Սարգիս Սարիբէկեանի, Հինգերորդ Աստիճանի (Կիսասարկաւագի) ձեռնադրութիւնը: Խարտավիլակ Լուսարարապետ Սրբազանին առընթերակայ էին Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան եւ Տ. Բագրատ Արղ. Պուրեմեան:

Դշ. 24 Փետր.-- Վարդանանց նախատօնակին, ի Ս. Յակոբ, նախագահեց Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը:

Եշ. 25 Փետր.-- Ս. Վարդանանց Զօրավարացն մերոց 1036 վկայիցն (Յիշատակ մեռելոց եւ տօն ազգային): Ըստ սովորութեան, Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց եւ քարոզեց վարժարանի եւ ընծայարանի Տեսուչը՝ Հոգշ. Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան: Ժողովագաւոր սաներ ստացան Սուրբ Հաղորդութիւն: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը կատարեց Սարկաւագական ձեռնադրութիւնը Բարշ. Արմէն Ճումտուրեան եւ Բարշ. Սարգիս Սարիբէկեան Կիսասարկաւագներուն: Լուսարարապետ Սրբազանին առընթերակայ էին Տ. Ռազմիկ Վրդ. Պօղոսեան եւ Տ. Աւետիս Արղ. Իփրանեան: Պատրիարք Ս. Հայրը նախագահեց "Հայր Մեր"էն առաջ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Վազգէն Ս. Կաթողիկոսի անուան տօնին առիթ կատարուած "Հայրապետական Մաղթանք"ի արարողութեան:

Ուր. 26 Փետր.-- Ըստ սովորութեան, Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Ասորւոց Ս. Մարկոս Աւետարանչի եկեղեցւոյ մէջ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռազմիկ Վրդ. Պօղոսեան: Երբ ու դարձի քափօրներուն նախագահեց Գերշ. Տ. Սեւան Նպս. Դարիպեան, որ խօսեցաւ խրատական քարոզ մը: Արարողութեան աւարտին, Միաբանութիւնը պատուասիրուեցաւ Ասորւոց Գերշ. Նպիսկոպոսին կողմէ:

- Տեղանշանադրողի մեծահանդես նախատեսակը պաշտոնեցաւ ի Ս. Յակոբ, որմէ ետք կատարուեցաւ "Անդաստան" եւ մոմավառութիւն: Հանդիսացան եր Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը:

- Գիշերակիցքին, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ "Եկեցէ" ի եւ Հսկման կարգերը: Հանդիսացան եր Գերշ. Տ. Յուսիկ Եպս. Պաղտասեան:

- Վեցերորդ տարին ըլլալով, քաղաքական դէպքերու պատճառաւ ժառ. Վարժարանի մարգադաշտին վրայ չվառեցաւ աւանդական խորոյկը:

Շր. 27 Փետր.- Տեղանշանադրող: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը՝ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատոյց Գերշ. Տ. Յուսիկ Եպս. եւ քարոզեց:

- Կէսօր ետք, Մայր Տաճարի խորաններն ու գլխաւոր սրբանկարները երեկոյեան ժամերգութեան Համբարձի շարականի երգուելուն պահուն, վարդապետեցան, Պատրիարք Սրբազան Հօր, Գերշնորհի եւ Հոգեշնորհի Հայրերու ձեռնով:

Կիր. 28 Փետր.- Բուն Բարեկենդան: Փակեալ-Խորանի Ս. Պատարագը՝ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատոյց Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շերպէքեան: Ըստ սովորութեան, Դպրապետի պաշտօնը վարեց Լուսարարապետը՝ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս. Սահակեան:

Դշ. 3 Մարտ.- Սկիզբն Կարգաց Մեծի Պահոց: Առաւօտուն Մայր Տաճարին մէջ տեղի ունեցաւ "Արեւագալ" ի առաջին, իսկ կէսօրէ ետք՝ "Խաղաղական" ի առաջին ժամերգութիւնը:

Եշ. 4 Մարտ.- Մեծ Պահոց առաջին հսկումն ի Սուրբ Յակոբ նախագահեց Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հայրը, եւ քարոզեց Հսկումի "Հանգստեան ժամու" ընթացքին կարդացուող Աւետարանին "Յորենի Հատիկին Այլաբանութիւնը" քաջատրեւով:

Ուր. 5 Մարտ.- Նախատեսակը պաշտոնեցաւ Մայրավանքի Սուրբ Թորոս եկեղեցւոյ մէջ, որ Զեռագրատունն է Սուրբ Աթոռոյ: Հանդիսացան եր Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս.:

Շր. 6 Մարտ.- Սուրբ Թեոդորոսի Ջօրավարին: Սուրբ Պատարագը մատուցուեցաւ ի Սուրբ Թորոս: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Աւետիս Արդ. Իփրանեան:

- Կէսօրէ ետք, Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը "Հրաշափառ" ով մուտք գործեց Սուրբ Յարութեան Տաճար ուր պաշտոնեցան ժամերգութիւնն ու նախատեսակը, մեր վերնամատարան մէջ: Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Սրբատեղեաց այցելութիւն եւ հանդիսաւոր քափօր Տաճարէն

ներս: Թափօրացան եր Հոգշ. Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան:

Կիր. 7 Մարտ.- Քառասներդաս. Արտաբան: Գիշերային եւ առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտոնեցաւ ի Սուրբ Յարութիւն, մեր վերնամատարան մէջ: Հանդիսացան եր Գերշ. Տ. Յուսիկ Եպս. Պաղտասեան: Հոն մատուցուեցաւ նաեւ Սուրբ Պատարագը: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

Ապա կատարուեցաւ եռադարձ մեծահանդես քափօր Քրիստոսի Սուրբ Գերեզմանին եւ մէկ անգամ Պատանատեղւոյն շուրջ, գլխաւորութեամբ Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հօր: Թափօրականք երգեցին Այլակերպութեան շարականներ:

Դշ. 9 Մարտ.- Երեկոյեան կատարուեցաւ Մեծ Պահոց երկրորդ հսկումը ի Ս. Հրեշտակապետաց: Քարոզեց Հոգշ. Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան, խօսելով Մեծ Պահի նշանակութեան մասին:

Եշ. 11 Մարտ.- Իրիկուան հսկումին ի Սուրբ Յակոբ նախագահեց եւ քարոզեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս. Սահակեան, խօսելով փորձութեան մասին:

Շր. 13 Մարտ.- Սուրբ Կիրիլի Երեսօղիմացւոյն: Սուրբ Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի աւանդատան Սուրբ Կիրիլի սեղանին վրայ: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Բագրատ Արդ. Պուրեհեան:

Կիր. 14 Մարտ.- Քառասներդաս. Ամառակին: Ըստ սովորութեան, առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտոնեցաւ եւ Սուրբ Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց: Քարոզեց Հոգշ. Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շերպէքեան, խօսելով Ամառակ Որդիի մասին: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Անուշահան Մ. Վրդ. Ջոջանեան:

Դշ. 16 Մարտ.- Իրիկուան հսկումին ի Սուրբ Հրեշտակապետաց հանդիսացան եր Հոգշ. Տ. Անուշահան Մ. Վրդ. Ջոջանեան: Քարոզեց Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան, խօսելով հաւատի մասին:

Եշ. 18 Մարտ.- Իրիկուան հսկումին ի Սուրբ Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Կիրիլ Եպս. Գաբրիէան:

Ուր. 19 Մարտ.- Հսկման արարողութիւն կատարուեցաւ Հայֆայի Սուրբ Եղիա Մատարան մէջ, ժամը 5.30ին: Հսկման արարողութեան նախագահեց եւ քարոզեց Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս. Սահակեան, մասնակցութեամբ Հոգեւոր Հովիւ Հոգշ. Տ. Անուշահան Մ. Վրդ. Ջոջանեանի, եւ Հոգշ. Տ. Համբարձում Վրդ.

Քեշիշեանի եւ Տրց. Փափալ Աւետիքեանի:

Շր. 20 Մարտ.- Արքեպիսկոպոս Երուսաղիմայ Հայրապետին եւ Հայրապետաց եւ Վարդապետաց մերոց: Պատարագը մատուցուեցաւ ի Սուրբ Գլխադիր: Ժամարարն էր Նիւ Եօրթէն մորընմայ Տէր Սահակ Քահանայ Քեշիշեան, որ իր ֆառատումի առանձնացման շրջանը անցուց Ս. Փրկիչ վանքին մէջ:

- Կէսօրէ ետք Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպիսկոպոսի գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը ինքնաշարժերով բարձրացաւ Զիթենեաց լեռ ուր Համբարձման Արքավայրին վրայ կատարուեցաւ ժամերգութիւն եւ նախատօնակ:

Կիր. 21 Մարտ.- Քառասնորդաց. Տնտեսին: Առաւօտուն Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպիսկոպոսի գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը ինքնաշարժերով բարձրացաւ Զիթենեաց լեռ ու "Հրաշափառ" ով մուտք գործեց Համբարձման Արքատեղին, ուր եպիսկոպոսական խոյր ի գլուխ պատարագեց Հոգշ. Տ. Անուշաւան Մ. Վրդ. Ջոզանեան, եւ ֆարոգեց Տնտեսի առակին մասին:

Գշ. 23 Մարտ.- Հսկումին ի Ս. Հրեշտակապետաց նախագահեց եւ ֆարոգեց Հոգշ. Տ. Ռազմիկ Վրդ. Պօղոսեան: Բնաբան ընտրեց. "Եթէ Մովսէսի եւ մարգարէներուն չեն հաւատար, մեռելներէն վերադարձողին ալ չեն հաւատար":

Եշ. 25 Մարտ.- Հսկումին ի Սուրբ Յակոբ նախագահեց եւ ֆարոգեց Գերշ. Տ. Սեւան Եպիսկոպոս Դարիպեան: Բացատրեց դատաւորին եւ որբեայրիին առակը:

Ուր. 26 Մարտ.- Վաղուան Քառասուն Մանկանց տօնին առիթով, Սուրբ Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ կատարուեցաւ հսկման մասնաւոր արարողութիւն: Նախագահեց եւ ֆարոգեց Գուսան Վրդ. Ալեանեան:

Շր. 27 Մարտ.- Արքեպիսկոպոս Երուսաղիմայ Հայրապետին եւ Հայրապետաց եւ Վարդապետաց մերոց: Պատարագը մատուցուեցաւ ի Սուրբ Գլխադիր: Ժամարարն էր Հոգշ. Տ. Ռուբեն Վրդ. Յովակիմեան: Վերաբերուել կատարուեցաւ Քառասուն Մանկանց նկարին առջեւ շտկուած սեղանին վրայէն. որուն դիմացը, կաթսայի մը մէջ կը պլպլային ֆառատուն գոյնգոյն կանթեղներ, աւանդական սառցապատ լիւնը խորհրդանշող:

- Կէսօրէ ետք Ամեն. Արքեպիսկոպոս Զօր գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը "Հրաշափառ" ով մուտք գործեց Սուրբ Յարութեան Տաճար, ուր Սուրբ Գերեզմանի եւ Գիւտ Խաչի այրին ուխտեղէն ետք, վերջնոյս կից՝ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ պաշտուեցան ժամերգութիւն եւ նախատօնակ:

Ապա կատարուեցաւ Տնօրինական Արքատեղեաց այցելութեան հանդիսաւոր Քափօր Տաճարէն ներս: Քափօրապետն էր Հոգշ. Տ. Համբարձում Վրդ. Քեշիշեան:

Կիր. 28 Մարտ.- Քառասնորդաց. Դատաւորին: Գիշերային եւ Առաւօտեան ժամերգութիւնները պաշտուեցան ի Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ: Առաջին մուտքին՝ հանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Սեւան Եպիսկոպոս Դարիպեան: Երկրորդ մուտքին, Ամենապատիւ Արքեպիսկոպոս Զայրը, որ մատուց օրուան հանդիսաւոր Սուրբ Պատարագը Քրիստոսի Սուրբ Գերեզմանին վրայ: Քարոզեց օրուան կարդացուած ձաշու Աւետարանին վերջին խօսքերը ընտրելով. «Ով որ իր անձը կը բարձրացնէ պիտի խոնարհի. ով որ իր անձը կը խոնարհեցնէ պիտի բարձրանայ»:

Ապա նախագահեց Արքավայրին եւ Պատանաւորաց շուրջ կատարուած երազարձ Քափօրին, որ աւարտեցաւ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ:

Գշ. 30 Մարտ.- Իրիկուան հսկումին ի Սուրբ Հրեշտակապետաց նախագահեց եւ ֆարոգեց Աւետիս Աբեղայ Իփրաեան:

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆՔ

(ԴԵԿՏ. 1992)

Գշ. 1 Դեկտ.- Կէսօրէ առաջ, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպիսկոպոս, Ս. Յարութեան Տաճարի Տնուչ Գերշ. Տ. Վաղարշ Եպիսկոպոս եւ Աւագ Թարգման Հոգշ. Տ. Ռազմիկ Վրդ. ներկայ եղան Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ, Ս. Գերեզմանին դիմաց Լատինաց Պատրիարք Մօնս. Միշէլ Սապպաիի մատուցած հանդիսաւոր Ս. Պատարագին եւ կատարուած հոգեհանգստեան պաշտօնին՝ ի հանգիստ հոգւոյն ամիս մը առաջ վախճանած նախկին Պատրիարք Մօն. Զիաֆօն Պէլքրիթի:

Ս. Յարութեան Տնուչ Արքեպիսկոպոս ապա, միւս համայնեցեան հետ, դիմաւորեց Լիթւենիշթայնի Իշխանը, որ իր տիկնոջ հետ Խարայէլ կ'այցելէր:

Գշ. 9 Դեկտ.- Անգլիական բանակի կողմէ Երուսաղէմի գրաւման 75րդ տարեդարձի առիթով, ֆաղափապետ Թէտի Քօլէֆի եւ Զօր. Ալեմպիի եղբորորդւոյն ներկայութեամբ կատարուած հանդիսութեան եւ մեծարանքին ներկայ եղաւ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպիսկոպոս:

Բշ. 14 Դեկտ.- Երեկոյեան, Jerusalem Theatre-ի մէջ, 12 անձերու "Երուսաղէմի Պատուոյ ֆաղափաղութեան" տիտղոսի արժանացման

հանդէսին ներկայ եղաւ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս.: Բաշխումը կատարեց Վսեմ. Քաղաքապետ Թէտի Քօլլէր: Տասներկուէն մին էր

Տորմիսին վանքի վանահայր Nicolaus Eggender:

Բշ. 21 Դեկտ.- Զրէից Խանուկայի (Մակարեանց) տօնին առթիւ, քաղաքապետ Վսեմ. Թէտի Քօլլէրի կողմէ, Քաղաքապետարանի սրահին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ եղան Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս., Տ. Տ. Կիրեղ եւ Յուսիկ Արքազաններ, Հոգշ. Տ. Ռազմիկ Վրդ. եւ Գեորգ Հինգլեան:

Բշ. 28 Դեկտ.- Այսօր կատարուեցաւ Բեթղեհէմի Ս. Մննդեան Տաճարի "Ընդհանուր Աւելը", որ անցաւ առանց միջադէպի:

Դշ. 30 Դեկտ.- Կէսօրէ առաջ, Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս., Գերշ. Տ. Կիրեղ եպս., Գերշ. Տ. Յուսիկ եպս. եւ Գ. Հինգլեան ներկայ եղան Իսրայէլի նախագահին ապարանքին մէջ Նոր Տարւոյ եւ Ս. Մննդեան առթիւ տրուած ընդունելութեան: Ի բացակայութեան Վսեմ. Նախագահին, Հոգեւոր Պետերը ընդունուեցան Նախագահի Տեղակալ եւ Քնէտէթի նախագահ Շէվախ Վալսի, Վարչապետ եւ Կրօնից առժամայ Նախարար Իցհաբ Բալիմի եւ Նրուսաղէմի Քաղաքապետ Վսեմ. Թէտի Քօլլէրի կողմէ:

(1993)

Կիր. 10 Յունի.- Միացեալ Նահանգներու Մայրաքաղաք Ուաշինկթընէն ժամանեց Տիար Միհրան Էրֆիլէքեան, որ Ատենապետն է Պատրիարքարանիս Կալուածոց Խորհրդատու Յանձնախումբին, որուն անդամ են Տիար Գեորգ Յովմանեան եւ Վարդգէս Պալեան, եւ Գեր. Տ. Յուսիկ եպս. Պաղտանեան: Տիար Էրֆիլէքեան անցեալ տարի եւս այցելած էր Նրուսաղէմ եւ Յանձնախումբին բնակարանները ներկայացուցած Պատրիարք Արքազանին եւ Տնօրէն Ժողովին, վանքապատկան կալուածները արդիւնաւոր կերպով շահարկելու մասին: Այս անգամ եւս, չորս օրերու ընթացքին, Պատրիարքարանիս փաստաբանին, Կալուածոց Տնօրէն Յուսիկ Արքազանին հետ, հետապնդեցին Շինարարական ընկերութեան մը առաջարկութիւնը Ռամլէի ընդարձակ հողամասին վրայ բնակարաններ շինելու ծրագրին: Տիար Էրֆիլէքեան անձնապէս իր նիւթական խոստումը կատարած է Պատրիարքարանիս Կալուածոց Գրասենեակը կարգաւորելու ծախքերուն օժանդակելով:

Դշ. 12 Յունի.- Կէսօրին, Իսրայէլ այցելող

Ուրբանիոյ Նախագահ Լէօնիտ Քրաւչուի այցելեց Ս. Յարութեան Տաճար: Մուտքին դիմաւորուեցաւ երեք համայնքներու ներկայացուցիչներէն: Ներկայ էին Ս. Յարութեան Տնօրէն Գերշ. Տ. Վաղարշ եպս. Խաչատուրեան եւ Գերշ. Տ. Կիրեղ եպս. Գաբրիէան:

Դշ. 12 Յունի.- Կէսօրին, Իսրայէլ այցելող Ուրբանիոյ Նախագահ Լէօնիտ Քրաւչուի այցելեց Ս. Յարութեան Տաճար: Մուտքին դիմաւորուեցաւ երեք համայնքներու ներկայացուցիչներէն: Ներկայ էին Ս. Յարութեան Տնօրէն Գերշ. Տ. Վաղարշ եպս. Խաչատուրեան եւ Գերշ. Տ. Կիրեղ եպս. Գաբրիէան:

Եշ. 21 Յունի.- Երեկոյեան, Ս. Աթոռ ժամանեց Մայր Աթոռոյ Միաբան եւ Շիրակի Թեմին Առաջնորդ Գերշ. Տ. Գրիգորիս Արքեպս. Բուհիաթեան եւ վերադարձաւ երկու շաբաթ ետք:

Եր. 30 Յունի.- Կէսօրէ առաջ Դպրոց Մայրավանքի պաշտպան սուրբին - Ս. Ամտոն անապատական - տօնին առթիւ, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս. եւ Հոգշ. Տ. Բագրատ Արդ. ներկայ գտնուեցան յիշեալ վանուց Մայր Տաճարին մէջ մատուցուած հանդիսաւոր Ս. Պատարագին: Ապա բարձրանալով Եպիսկոպոսարանի դահլիճը, մասնակցեցան յիշեալ սուրբին կեանքին ու գործունէութեան նուիրուած սերմերուն մը: Հոգշ. Տ. Բագրատ Արդ. այդ նիւթը շօշափող Անգլիերէն գրութիւն մը կարդաց: Տեղի ունեցաւ պատշաճ հիւրասիրութիւն:

Բշ. 8 Փետր.- Կէսօրէ առաջ, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս. եւ Աւագ Թարգման Հոգշ. Տ. Ռազմիկ Վրդ. ներկայ եղան էլ Ահա Մզկիթի մէջ հանգուցեալ Միւֆթիի Շէյխ Սա'ատ Էտ տին էլ Ալամիի եւ Յորդանանեան իշխանութեան շրջանին Նրուսաղէմի կառավարիչ Անուար Խաթիպի յուղարկաւորութեան:

- Նոյն օրը, կէսօրէ ետք, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Դաւիթ Արքեպս. ներկայ եղաւ Քնէտէթի բացառիկ նիստին, Նրուսաղէմի հարցին բնաւարկման նուիրուած:

Եր. 20 Փետր.- Կէսօրէ առաջ ժամը 10:30ին Ամեն. Ս. Պատրիարք Հօր այցելութիւն տուաւ Բեթղեհէմի Քաղաքապետի Տիար Իլիաս Ֆրէժ: Ընկերակցութեամբ իր տեղակալին՝ Հաննա Նասսարին:

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐՈՒ ՑԱՆԿԸ 1992 ՏԱՐՈՒՈՅ

1. Միացեալ Նահանգներու Ուաշըրթաուն քաղաքէն Տիկին Ֆլորանս Ահարոնեան կը նուիրէ Ս. Յակոբայ Տաճարին խաչի բռնիչ մը:
2. Սանտրուինի եղբայրներ եկեղեցւոյ մանկանց երեք շապիկ եւ սերամիքէ ծաղկաման մը:
3. Այրի Տիկին Մարի Մոմենեան, Ս. Գլխադրի ներմակ ծածկոց մը:
4. Պրագիլի Սէն Բաւօ քաղաքէն Տիկին Պոյանեան չորս լուացումի սրփիչ Ս. Գլխադրի:
5. Գալիֆորնիայէն Տիար Նահապետ Մելոնեան Ս. Գլխադրի ոսկեթել քանուած ծածկոց մը:
6. Տիկին Սրբուհի Վարդուկեան երեք Անգլիական ոսկիներ Գինկ ձօրն կը նուիրէ Ս. Աստուածածնայ պատկերին:
7. Դաւիթ Արք. Սահակեան կը նուիրէ Ս. Յակոբայ՝ Սկիհ մը, մաղզմանով Սաղաւարտ մը եւ ձաշու Աւետարան մը:
8. Պրն. Սարգիս Իշխանեան ոսկեայ մատանի մը Ս. Աստուածածնայ պատկերին:
9. Լիբանանէն բոյր Ազատուհի Մանուկեան, մէկ տանթելայէ ծածկոց մը Ս. Յակոբին:
10. Տիկին Նուհա Գաբրիելեան Բեթղեհէմէն երկու կանթեղ Ս. Յակոբին:
11. Ամմանէն Տիկ. Սոնիա Մէնէշեան Ս. Գլխադրին կը նուիրէ մէկ ասեղնագործ (Բրոշէ) ձեռագործ կորփուրա մը:
12. Պուէնոս-Այրէսէն Հայ Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը Ս. Յակոբին կը նուիրեն մէկ Հայկական խաչերով սեւ ծաղկափիլոնցու կտոր մը:
13. Պուէնոս-Այրէսէն Բրշ. Տրց. Կարօ Սարկաւազ Գույումեան մանիշկագոյն ծաղկեայ փիլոնցույի (130 եարտ) կտոր:
14. Երուսաղէմէն Տիկին Սիրանոյշ Ուրֆալեան Ս. Յակոբայ Աւագ Սեղանին կը նուիրէ Կորփուրա մը ասեղնագործ կանաչ թաւիշի վրայ:
15. Երուսաղէմէն Օր. Աննա Զափատարեան Ս. Յակոբայ Տաճարին խոշոր ներմակ անձնոց մը Զորքնէֆի գործածութեան համար:
16. Աւստրալիայէն Տիկին Ազատուհի Մազմանեան կը նուիրէ 40 հատ սեղանի միջակ չափի մոմ, 20 հատ փոքր սեղանի մոմ, 10 ծրար երկար քարակ մոմ եւ 5 ծրար կանթեղի մոմ:
17. Պրն. Արմենակ Ալեմեան կը նուիրէ Ս. Յակոբին խունկ:

ԴԱԻԻԹ ԱՐԲ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ
Լուսարարապետ Ս. Աթոռոյ

Ս. ԱԹՈՌՈՑՍ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ
ԾՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ Է ՀԵՏԵԻԵԱԼ ԳԻՐԲԵՐԸ

1. ՀՈՎՍԵՊՈՍ ՓԼԱՎԻՈՍ - ԴԻՈՆ ԿԱՍՍԻՈՍ

Ս. Մ. Կրկյաշարյան Ս. Մ. (թրգ.): Հին Հունական Աղբյուրներ - Ա.: Թարգմանություն քնագրից, Առաջաբան և ծանոթություններ Ս. Մ. Կրկյաշարյանի: Երևան, Հայկ. ՍՍՀ ԳԱ Հրատարակչություն, Պատմքն. Ինստիտուտ, 1976 էջ 266:

2. ԾԱՂԿԱՔԱՂ

Ալիֆյան Ա. (Թարգմանեց Ֆրանսերենից): Ֆրանսիական Դասական Քնարերգության: Երևան, ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳՐՈՂ Հրատարակչություն, 1976 էջ 246:

3. «ԱՆՈՒՇԻ» ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հովհաննես Ղազարեան: Երևան, ՀԱՅԱՍՏԱՆ Հրատարակչություն, 1975 էջ 125:

4. ՐԱՖԻՈՒ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԼԵԶՈՒՆ ԵՎ ՈՃԸ

Երևանի ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ Հրատարակչություն, 1975 էջ 221:

5. ՄԵՆՔ ԱՆՈՒՆԸ "ՀԱՅ ԾԱՂԻԿ" ԴԻՆՔ

Իսթանպուլ, Պաֆը Օֆսեթ, 1991 էջ 234:

6. ՀՈՂՈՎ ՄԿՐՏՈՒԱԾՆԵՐ

Երուանդ Կոպելեան: Պատմություններ: Իսթանպուլ, Պաֆը Օֆսեթ, 1992 էջ 238:

7. ՀԱՅԵՐԻ ԾԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՕՍՄԱՆՅԱՆ ԿԱՅՄՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ:

Մ. Գ. Ներսիսյան (Խմբագիր): Կազմողներ՝ Մ. Գ. Ներսիսյան և Ռ. Գ. Սահակյան: Երևան, "Հայաստան" 1991 էջ 757:

8. ԶՐԱՂԱԶՈՐԻ ՀԱՅԴՈՒԿԸ

Լեւոն Մկրտչյան: Վիպակներ - Պատմություններ: Երևան, ՆԱԻՐԻ, 1991 էջ 173:

9. ԿՈՎԿԱՍՅԱՆ ՆԱԽԱԼԵՌՆԵՐԻՑ ՄԻՆՁԵՎ ԲԵՌԼԻՆ-ԷԼԲԱ

Արշալիր Մ. Հակոբյան: Եռակի Շփանջանակիր 89րդ Թամանյան Հայկական Հրաձգային Դիվիզիայի Մարտական Ուղի: Երևան, Հայաստանի ԳԱ Հրատարակչություն, Պատմության Ինստիտուտ, 1991 էջ 347:

10. ՍՏՎԵՐՈՒՄ ՄՆԱՑԱԾ ԿՅԱՆՔ

Հակոբ Ճղյան: Երևան, ՀԱՅԱՍՏԱՆ, 1991 էջ 84:

11. ԼԵՌՆԱՍՏԱՆ

Սարգիս Աբրահամյան: Պատմություններ: Երևան, ԱՐԵՎԻԿ, 1991 էջ 138:

12. ԱՐՑԱԽԸ ՓՈՐՁՈՒԹՅԱՆ ԺԱՄԻՆ

Վլադիմիր Ե. Խոջաբեկյան: Երևան, ՀԱՅԱՍՏԱՆ, 1991 էջ 254:

13. ՎԷՐԲԵՐՈՒՍ ՀԵՏ

Արտեմիս Գլենեան: Քերթուածներ: Լոս Անջելես, Տպարան Շիրակ, 1991 էջ 67:

14. Անդրանիկ Ս. Զէյթունյան: Բնական Բնագիր - Մատենադարան - Հայաստանի Հանրապետության Նախարարաց Խորհրդին Առընթեր Մաշտոցի Անվան Հին Զեռագրերի Ինստիտուտ: Երևան, Հայաստանի Հանրապետության ԳԱ Հրատարակչություն, 1992 էջ 256:

15. ՆԻԻ ԵՐՐԻ

Լուսիկ Մելիքեան: Պատմություններ: Քալիֆորնիա, Հրատարակուած ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԶԱՅՆ-Ի մէջ՝ Երևան, 1988 էջ 233:

(Շարունակելի)

ՍԱՀԱԿ ԳԱԼԱՅՃԵԱՆ

Քարտուղար Կիւլպէնկեան Մատենադարանի

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՓՈՒՍԱՆ ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆԻ

Ծննդեան Պատգամ	Թ.Ա.Մ.	3-5
(Քերթուած) Ծնունդին Պատգամը	Յ. Միթեվելեան	5
Christmas Message 1993	Patriarch Torkom	6-8
Վեհ. Հայրապետի Ծնունդի Պատգամը		9-10

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Այսօր եւս Յիսուս կը փնտռէ	Թ.Ա.Մ.	11-13
Ժամագրքի Աղօթքները	Կարէն Քահանայ	14-17
Յիսուսի Ծնունդը եւ		
Մոգերուն Գալուստը	Բարգէն Թօփեան	17-19
Նորոգութեան Պէտքը	Ռուբէն Վրդ. Յովակիմեան	19-21
Վարդանանց Պատգամը	Գուսան Վրդ. Ալեանեան	22-24
Վարդանանց Ոգին	Բարգէն Եպս. Կիլեսերեան	25-26

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Լորտ Պայրընի "Հարուտի Որդւոյն		
Պանդխտութիւնը"	Թրգմ. Մուրատ Մանուկեան	27
Ո՛չ Զեմ Ուզեր Ա՛լ Մեռնիլ	Անել	28
Եկուր Երբեմն	Մ. Մանուկեան	29
Սամսոնի Կտրութիւնը	Ճօն Միլթըն	
	Թրգմ. Թ.Ա.Մ.	30-31

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

Վանական Դրութիւնը		
Մշակութային Տեսակետով	Շահան Ռ. Պերպերեան	32
Ստորագգածութեան Բարդոյթը		
Ներկայ Հայ Եկեղեցականութեան մէջ	Շահան Ռ. Պերպերեան	33-34

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ

Կանոնը եւ Կանոնիկ Նմանակումը		
Կոմիտասի Խմբերգային Մշակումներում	Անահիտ Բաղդասարեան	35-41

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Անկապակցութիւնը Գրաբարում	Պօղոս Շարաքիսանեան	42-50
Նարեկացին եւ իր Ժամանակը	Ա. Ղազինեան	51-57
Յայտագիր Վարդանանց Երեկոյթի		57
Կանոններու Ուսուցողական Բնոյթը	Զենոբ Քեմլ. Նալպանտեան	58-64

ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ

- Վազգէն Կաթողիկոսի եւ Կովկասի Իսլամաց Կրօնապետին Միացեալ Յայտարարութիւնը 65
- Հայաստանի Հանրապետութեան Ներկայացուցիչներ Երուսաղէմի մէջ 65
- Վազգէն Կաթողիկոսի Հանդիպումը Ռուսիոյ Վարչապետին հետ 66-67
- Վազգէն Կաթողիկոսի եւ Ռուսաց Ալեքս Պատրիարքի Համատեղ Յայտարարութիւնը 68
- Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Տեղեկատուութիւն 69-80

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ

- Սրբազան Պատրիարք Հօր Այցը Լիզպոն 81-82
- Եկեղեցիներու Միութեանական Եօթնեակ Գ.Ճ. 82
- Եզնիկ Վրդ. Պալեան Կարգալոյծ 83
- 1993 Ամանորի Երեկոյթ Գ.Ճ. 84
- Պատրիարք Ս. Հօր Խօսքը Կաղանդի Գիշերին 84-86
- Ամանորի Խօսքը Պատրիարք Ս. Հօր 87
- Հաղորդագրութիւն Գերմանիոյ Թեմէն Դիւան Առաջնորդարանի 88
- Հեռագիր Միացեալ Նահանգաց Նախագահին 89

ԾՆՈՐՀԱԻՈՐԱԿԱՆՔ Ս. ԾՆՆԴԵԱՆ

- Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետէն 90
- Մ. Տ. Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսէն 91
- Հռովմէական Կաթոլիկ Եկեղեցւոյ Բաժանապետ Նորին Սրբութիւն Յովհաննէս Պօղոս Բ. Պապէն 92
- Մոսկուայի եւ Ռուսիոյ Օրթոտոքս Եկեղեցւոյ Ալեքսէյ Բ. Սրբազան Պատրիարքէն 93
- Թուրքիոյ Հայոց Ամեն. Տ. Գարեգին Ս. Պատրիարքէն 94
- Գալուստ Կիւպէնկեան Հիմնարկութեան Նախագահ Տիար Ռուպերթօ Կիւպէնկեանէն 94
- Մշակութային Դասախօսութեանց Յայտագիր Յունուար-Փետրուար 1993 95
- Մարտ 1993 96

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

- Եկեղեցական-Բեմական 97-102
- Պաշտօնական

ԲԱՐԵՊԱՇՏԱԿԱՆ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Լուսարարապետ
Դաւիթ Արք. Սահակեան 103

ՅԱՆԿ՝ Կիւպէնկեան Մատենադարանի
կողմէ ստացուած գիրքերու

Սահակ Գալայեան 104

- Սիոն ամսագրի խմբագրութիւնը կը փորձէ սրբագրել եւ ամբողջացնել ցամկը իր բաժանորդներուն:
 - Եթէ կը ցամկաք որ ձեր անունը ունենամք ցամկիմ մէջ մեր բաժանորդներուն, հաճեցէք մերքեւի կտրօմը յստակ եւ զխազիր տառերով ամբողջացնել եւ փութով մեր մօր հասցէիմ ղրկել: P.O.Box 14235 Jerusalem, Old City. Isr.
 - Նախորդ տարիներուն Սիոն ամսագիրը ձրի ղրկուած է հարիւրներով հասցէներու: Նկատի առած մամուլամիջ զումաւոր էքերու տպագրութեամ սղութիւնը պարտաւոր ենք ձեզմէ բաժանորդագիմ խմղրել:

Խմբագրութիւն

ՊԱՏՐԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՅ ԵՐՈՒՍԱԼԷՄ
 ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԻՈՆ

Անուն.- -----

Տիտղոս.- -----

Կազմակերպութիւն.- -----

Հասցէ.- -----

Հաճեցէք մերփակ գտնել մեր փոխգիրը-----

Իրր բաժանորդագիմ Սիոնի -----

ՊԱՐՁ կամ ՕՂԱՅԻՆ ԹՂԱՏԱՐՈՎ ՂՐԿԵԼՈՒ -----

Ստորագրութիւն

Բաժմեզիմ.-

Պարզ Թղթատարով

US\$108*

US\$200

Մէկ տարի

Երկու տարի

Օղայիմ Թղթատարով

US\$ 128

US\$ 240

*Կամ՝ ձեր երկրիմ համապատասխան զումարով:



NOTICE TO SUBSCRIBERS

The Armenian Patriarchate of Jerusalem is drawing up a new updated list of subscribers to its official gazette, SION.

In order to ensure that your name is on the list, you are kindly requested to fill in the form below and send it back to us, with your remittance, as soon as possible.

Please write to our new address: POB 14235, Jerusalem, Israel.

We would like to point out that while in previous years it has been the custom to distribute the gazette virtually free of charge to hundreds of subscribers, escalating costs and, particularly, the introduction of colour printing, has imposed upon us the obligation of trying to recover part of these costs.

The Editor

"SION" SUBSCRIPTION RENEWAL FORM

Name:	Address:
Title:	
Organisation:	

Please enter my/our subscription for "SION," for a period of _____ year(s).
 My/our check for _____ covering the cost of subscription and
 Surface/Airmail charges, made out to the Patriarchate, is enclosed.

Signature:

Official seal:

RATES: Surface Mail Air Mail

1 year: US\$108*	1 year: US\$ 128
2 years: US\$200	2 years: US\$ 240

*Or equivalent in your local currency.



1992 Դեկտեմբեր 9-12 Լիզպոն, Տեր և Տիկին Ռոպերթո Կիւլպէնկեաններու "Արարատ" տունը



1992 Դեկտեմբեր 9-12 Լիզպոն, Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկ. Պատրիարք Սրբազան և Նախագահ Ռոպերթո Կիւլպէնկեան. իր տան մուտքին իր ձեռքով կառուցած Նոյեան Տապանը



1992 Դեկտեմբեր 9-12, Լիզպոն, Գալուստ Կիլպենկեան Հիմնարկ. Պատրիարք Սրբազան և
Զաւէն եկաւեան, Հայկական բաժնի վարիչ



Միհրան Էրֆիլեռեան, Պատրիարք Սրբազան, Թուրքիոյ Նպս. Պաղտասեան
digitised by A.R.A.R.©



1993 Յունուար 18, Բերդիկ, Հայկական Ս. Մնունդ. Չիաւորներ Պատրիարքի ինքնաշարժով
մուտքը կ'առաջնորդեն



1993 Յունուար 18, Բերդիկ մուտք, Հայկական Ս. Մնունդ



1993 Յունուար 18, Բեթլեհեմ, Հայկական Ս. Մնունդ Պատրիարք Սրբազանը դիմաւորողներուն մէջ՝ Ոստիկանապետը, եւ Բեթլեհեմի Բաղաւապետ Իլիաս Ֆրէժ, եւ օգնականը Հաննա Նասսար



1993 Յունուար 18, Բեթլեհեմ, Հայկական Ս. Մնունդ. Բեթլեհեմի Բաղաւապետ Իլիաս Ֆրէժ, Բարի Գալուստի խօսք



Հայաստանի Արտաքին Գործոց Նախարարության ներկայացուցիչ Հենրի Գրիգորեան եւ Արսէն Գասպարեան



1993 Փետրուար 18, դասաւանդումը Հայաստանի Արտաքին Գործոց ներկայացուցիչներու



1993 Յունուար 20-24, Գերմանիոյ Հայց. Եկեղեցւոյ Թեմին հաստատման եւ Առաջնորդ Տ. Գարեգին Եպս. Պէժնեանի Եպիսկոպոս օծման առիթով հանդիսութեանց մասնակցող հոգեւորականներ— Ա. Շարբ.— (Զախէն Աջ) Տ. Վաչէ Արք. Յովսէփեան, Տ. Գարեգին Բ. Պատրիարք Թուրքիոյ Հայոց, Տ. Տիրայր Արք. Մարտիրոսեան:

Բ. Շարբ.— (Զախէն Աջ) Տ. Կոմիտաս Վրդ. Յովնանեան, Տ. Գարեգին Եպս. Պէժնեան, Տ. Մեսրոպ Արք. Մուրաֆեան, Տ. Վիգէն Եպս. Այֆազեան, Տ. Խաժակ Արք. Պարսամեան, Տ. Յակոբ Քինյ. Կէօֆնեան:



1993 Փետրուար 25, Սրբոց Վարդանանց Տօնին, Սարկաւազի Զեռնադրութիւն. Արմէն Սրկ. Ճումուրեան, Գեորգ Սրկ. Սարիքեկեան, Կիսասարկաւազի Սրկ. Սարգիս Կարապետեան:



1993 Փետրուար 25, Սրբոց Վարդանանց Տօնին, Սարկաւազի Զեռնադրութիւն.
Պատրիարք Սրբազան, Լուսարարապետ Տ. Դաւիթ Արքեպս., Պատարագիչ Տ. Գուսան Վրդ.,
Տ. Աւետիս Արեղայ



1993 Փետրուար 25, Սրբոց Վարդանանց Տօնին, Գեորգ Սրկ. Սարիբեկեան, Պատրիարք Սրբազան,
Արմէն Սրկ. Զունտուրեան digitised by A.R.A.R.®

Appel à la paix



Sa Sainteté Vasken 1^{er}, M. Konrad Raiser, secrétaire général du COE et le Sheikh-ul-Islam Allashukur Pashazadeh

Le Catholicos Vazken 1^{er}, patriarche suprême de tous les Arméniens, et le Sheikh-ul-Islam Allashukur Pashazadeh, président du Conseil des musulmans du Caucase et chef spirituel des Azéris, se sont rencontrés pendant trois jours, du 6 au 8 février, à Montreux, en Suisse, sous les auspices du Conseil Oeuménique des Églises (COE).

Les deux chefs religieux ont lancé un

appel commun, réclamant la libération sans condition de tous les otages et le traitement humain des prisonniers de guerre dans le conflit du Haut-Karabagh. Ils ont également demandé aux présidents de l'Azerbaïdjan et de l'Arménie de participer aux initiatives de l'ONU, de la CSC et d'autres organismes internationaux, visant à régler pacifiquement le conflit.

